

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
Τ.Ε.Ι ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΝΑΞΟ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ: ΚΑΛΑΒΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΚΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ**

ΕΙΣΗΓΗΣΗ – ΕΠΙΒΛΕΨΗ: ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡ.
ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧ. – ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Τ.Ε.Ι
ΠΕΙΡΑΙΑ

ΑΘΗΝΑ ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελ.
A. ΓΕΩΛΟΓΙΑ - ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ	4
B. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	5-6
Γ. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΝΕΤΟΥΣ	7-9
Δ. Η ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΝΑΞΟ	10-11
Ε. Η ΖΩΗ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ	12-14
ΣΤ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΟΥΚΩΝ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ	15
ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ	16
ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
ΤΑ ΟΙΚΟΣΗΜΑ	18-28
ΕΝΟΤΗΤΑ Α : ΚΑΣΤΡΑ	29
ΚΑΣΤΡΑ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ	30-32
1. Το Κάστρο του Μάρκου Σανούδου στη Χώρα Νάξου	33-70
2. Το απάνω κάστρο	71-75
ΕΝΟΤΗΤΑ Β : ΠΥΡΓΟΙ	76
ΠΥΡΓΟΙ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ	77-79
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	80- 81
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΧΩΡΩΝ	82
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΔΟΜΗΣ	83
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΥΡΓΩΝ ΝΑΞΟΥ	84-85
ΧΑΡΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΥΡΓΩΝ	86

ΠΥΡΓΟΙ ΕΝΕΤΩΝ

1. Πύργος Φραγκόπουλου/Γκρεκ	87-91
2. Πύργος Σανούδου	92-95
3. Πύργος Ιερόνυμου Μπαρότζη	96-98
4. Πύργος Βερνάρδου Μπαρότζη/Γρατσία	99-102
5. Πύργος Παρατρέχου	103-104
6. Πύργος Αγίων Σαράντα	105-106
7. Πύργος Πραντούνα/Αγιοπετρίτη	107-110
8. Πύργος Ζευγώλη	111-112
9. Πύργος Παλαιολόγου/Μπογιατζόγλου	113-115
10. Πύργος του Μπελόνια	116-118
11. Πύργος της Αγιάς	119-121
12. Πύργος του Μασσένα	122
13. Πύργος του Δελλαρόκα	123

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΠΥΡΓΩΝ	124-126
---------------------------------	---------

ΣΧΕΔΙΑ	127-134
---------------	---------

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	135-138
---------------------	---------

Βιβλιογραφία	139-140
---------------------	---------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. ΓΕΩΛΟΓΙΑ - ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ

Η Νάξος είναι το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων και βρίσκεται στο κεντρικό Αιγαίο, σε 25° ανατολικό και 37° βόρειο πλάτος. Το σχήμα της είναι ελλειψοειδές και έχει έκταση 435 χμ². Ο μεγάλος άξονας έχει μήκος 33 χλμ. και ο μικρός 25 χλμ. και η ακτογραμμή του νησιού φτάνει τα 91 χιλιόμετρα. Το νησί βρίσκεται πάνω σε μια ανυψωμένη πλατφόρμα (την κυκλαδική), που περιλαμβάνει γύρω στα είκοσι νησιά. Η πλατφόρμα αυτή χωρίζεται ανατολικά από τα Δωδεκάνησα και τη Μικρά Ασία με μια σειρά από λεκάνες μέγιστου βάθους 600 μ. και δυτικά από την Πελοπόννησο με λεκάνες βάθους ως και 800 μέτρα

Από γεωλογική- γεωμορφολογική άποψη η Νάξος παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον και εξαιτίας της παρουσίας της σμύριδας έγινε αντικείμενο πολλών ερευνητικών εργασιών ήδη από τον 19ο αιώνα. Μέσα στα μάρμαρα και με μορφή φακοειδών κοιτών βρίσκεται το σκληρό πέτρωμα της σμύριδας, που χρησιμοποιείται ήδη από τα προϊστορικά χρόνια (4.000- 3.000 π.Χ.) για τη λείανση μαρμάρινων αγγείων και ειδωλίων.

Το ανάγλυφο του νησιού είναι ορεινό με προσανατολισμό ΒΑ-ΝΔ και ακολουθεί την τεκτονική δομή του, που χαρακτηρίζεται από πτυχώσεις με αντίστοιχη κατεύθυνση. Στη ραχοκοκαλιά της μεγάλης πτύχωσης δεσπόζουν οι κορυφογραμμές του Ζα (1.004 μ. ύψος), της Κορώνου (992 μ.) και του Φαναριού (908 μ.), ενώ δεξιά και αριστερά τους υπάρχουν πολυάριθμα ρήγματα που δημιούργησαν βαθιές και στενές κοιλάδες με κατεύθυνση προς τη θάλασσα

B. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η θάλασσα ανέκαθεν υπήρξε στοιχείο καθοριστικό για τη ζωή των Ελλήνων, ενός λαού κατ' εξοχήν ναυτικού. Τα κύματα της άλλοτε τους ταξίδεψαν σε μακρινούς προορισμούς και άλλοτε έφεραν εχθρικούς επιδρομείς ως τα παράλια του Αιγαίου.

Οι Κυκλάδες βρίσκονται στο σταυροδρόμι των θαλάσσιων οδών που διασχίζουν το Αιγαίο και συνδέουν την Δύση με την ανατολική Μεσόγειο. Υπήρξαν ναυτικοί σταθμοί του Αιγαίου και επομένως παρουσίαζαν πάντοτε πολύ μεγάλο στρατηγικό και πολιτικό ενδιαφέρον για όλα τα κράτη και τις δυνάμεις περιοχής αυτής, που κάθε φορά προσπαθούσαν να επεκτείνουν κυριαρχία τους στα νησιά αυτά και να τα ελέγχουν.

Η Νάξος κατείχε πάντα ξεχωριστή θέση στο Αιγαίο, αφού υπήρξε το μεγαλύτερο και ευφορότερο νησί των Κυκλάδων, ενώ ταυτοχρόνως καταλαμβάνει το γεωγραφικό κέντρο του νησιωτικού αυτού συμπλέγματος. Η εύφορη γη της, οι φυσικές πηγές της, η θέση της στο Αιγαίο ήταν οι παράγοντες που έκαναν τη Νάξο ονομαστή. Λόγω της μεγάλης στρατηγικής σημασίας του, το νησί αποτελούσε πάντοτε πόλο έλξης για αποίκους αλλά και για κατακτητές, όπως μαρτυρούν άλλωστε τα ευρήματα από τις διάφορες ιστορικές περιόδους.

Από τον 7^ο αιώνα και για πολλούς ακόμα αιώνες, το κυκλαδικό πέλαγος έγινε το θέατρο συνεχών αιματηρών επιδρομών και καταστροφών καθώς οι Σαρακηνοί και άλλες ναυτικές δυνάμεις συγκρούονται για την κυριαρχία στο βυζαντινό Αιγαίο. Οι κάτοικοι του νησιού ατιμάζονται, ληστεύονται και πουλιούνται σε σκλαβοπάζαρα από ομόθητους και αλλόθητους θαλάσσιους ληστές. Την ίδια περίοδο οι Βυζαντινοί κτίζουν στα νησιά κάστρα για την παρακολούθηση της θαλάσσιας περιοχής και τον ανεφοδιασμό του βυζαντινού στόλου. Τα

κάστρα αυτά, κτισμένα μάλλον βιαστικά και άτεχνα, υψώνονται σε απότομες κορυφές που βρίσκονται κοντά σε προστατευμένους όρμους.

Οι συνεχείς πειρατικές επιδρομές ανάγκασαν τους κατοίκους της Νάξου να εγκαταλείψουν τις παραλιακές θέσεις και να ζήσουν κρυμμένοι για πολλούς αιώνες στο ορεινό εσωτερικό του νησιού. Γι' αυτό μέχρι και σήμερα οι Ναξιώτες είναι περισσότερο γεωργοί και κτηνοτρόφοι και λιγότερο θαλασσινοί.

Η αποστολή των Κάστρων, Πύργων στην Νάξο είναι γνωστή. Χρησίμευαν σαν φρούρια για την επιβολή της κυριαρχίας των φράγκων κατακτητών, αλλά και σαν ακροπόλεις, φρούρια και καταφύγια των κατοίκων λόγω των συχνών πειρατικών επιδρομών. Σ' αυτά κατεύφεγαν οι κάτοικοι αντιμετωπίζοντας τις πολιορκίες και τις τρομερές επιθέσεις των πειρατών με λίθους, ξύλα, καυτό λάδι, και βέλη δημιουργώντας παράλληλα βοές, αλαλαγμούς και αντάρα.

Η ειδοποίηση των κατοίκων για τον ερχομό των πειρατών γινόταν από παρατηρητήρια κοντά στην θάλασσα, τις λεγόμενες Βίγλες, οι οποίες έκαναν σινιάλο με το άναμα φωτιάς και πληροφορούσαν εντός ολίγου ολόκληρο το νησί. Στην ουσία αποτελούσαν τις εμπροσθοφυλακές των Κάστρων, Πύργων, στην περίπτωση φυσικά που η θέση των, ήταν μακριά από τη θάλασσα, αφού παράλληλα υπήρχαν και κάστρα που η γεωγραφική τους θέση (κοντά σε όρμο, χαμηλό υψόμετρο) δεν απαιτούσε την παρουσία παρατηρητηρίου, και τον ρόλο αυτό τον έπαιρνε το ίδιο το κάστρο.

Πρώτοι κάτοικοι της Νάξου πιστεύεται ότι ήταν οι Θράκες, μετά από αυτούς οι Κάρες, οι Κρήτες και πιθανόν οι Φοίνικες.

Γ. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΝΕΤΟΥΣ

Η διεξαγωγή της Δ σταυροφορίας αποτελεί καμπή για την ιστορία του μεσαιωνικού ελληνισμού και ιδίως για την ιστορική εξέλιξη των νησιών του Αιγαίου πελάγους, με επιπτώσεις που δεν περιορίζονται στα όρια του ελληνικού χώρου αλλά επεκτείνονται στα ευρύτερα πλαίσια της ανατολικής Μεσογείου. Μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Φράγκους το 1204, η βυζαντινή αυτοκρατορία διαλύθηκε και κατακερματίστηκε σε διάφορα αντιμαχόμενα λατινικά και ελληνικά κρατίδια. Η Βενετία, επωφελούμενη από τις ευνοϊκές για αυτή συγκυρίες και εκμεταλλευόμενη το κενό εξουσίας, που δημιουργήθηκε στην περιοχή μετά την πτώση της Βασιλεύουσας, κατόρθωσε να ανέλθει σε μεγάλη θαλάσσια δύναμη στην αυγή του 13ου αιώνα. Η Ενετοί, λόγω του ότι κύριες οικονομικές τους δραστηριότητες ήταν το εμπόριο και η ναυτιλία, ενδιαφέρθηκαν για την απόκτηση βάσεων, για τον ανεφοδιασμό των πλοίων τους και για την ανάπτυξη του θαλάσσιου εμπορίου τους. Βάσει των συμφωνιών διανομής των βυζαντινών εδαφών, που υπέγραψαν με τους Φράγκους συμμάχους τους, έθεσαν υπό την κυριαρχία τους σημαντικές για αυτούς παράκτιες και νησιωτικές περιοχές σε θέσεις-κλειδιά για τον έλεγχο των θαλάσσιων οδών. Όμως μεγάλος αριθμός νησιών του Αιγαίου (μεταξύ των οποίων και η Νάξος), είτε δεν είχαν συμπεριληφθεί στη συμφωνία διανομής Φράγκων- Ενετών, είτε είχαν κατακυρωθεί στη Βενετία, αλλά ίδια ήταν απρόθυμη να καταλάβει με δικά της μέσα, λόγω του ότι το εγχείρημα αυτό απαιτούσε υψηλό κόστος. Έτσι Γαληνότατη Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου, καθώς ήταν απασχολημένη με τον πόλεμο εναντίον των αντιπάλων της, Γενουατών, για τον έλεγχο της Κρήτης, ενθάρρυνε την κατάκτηση των νησιών των Κυκλάδων από ιδιώτες Ενετούς, που θα βρίσκονταν στη συνέχεια υπό την επικυριαρχία του Λατίνου αυτοκράτορα της Κωνσταντινουπόλεως.

Στην πρόσκληση αυτή της Βενετίας ανταποκρίθηκε ένας ικανότατος διπλωμάτης και τολμηρός στρατιωτικός, ο Μάρκος Σανούδος, ανιψιός του Ενετού δόγη, Ερρίκου Ντάντολο. Ο Σανούδος υποσχόμενος φέουδα, επάνδρωσε 8 γαλέρες με ένα ετερόκλητο πλήθος από τυχοδιώκτες, αρχίζοντας έτσι την κατάκτηση των Κυκλάδων. Σύμφωνα με την παράδοση, κατέλαβε εύκολα πολλά νησιά, αλλά μόνο στη Νάξο, το μεγαλύτερο και πλουσιότερο νησί του νησιωτικού αυτού συμπλέγματος, συνάντησε αντίσταση. Το **1207** αποβιβάστηκε στη θέση Ποταμίδες (στον όρμο που βρίσκεται μεταξύ Αλυκού και Πυργακίου), στη νοτιοδυτική Νάξο, και επιτέθηκε εναντίον των Γενουατών πειρατών, που είχαν οχυρωθεί (κατά ορισμένους μαζί με ντόπιους Έλληνες) στο οχυρό κάστρο τ'Απαλίου, ένα σημαντικό από γεωστρατηγική άποψη βυζαντινό φρούριο, το οποίο δεσπόζει στην πεδιάδα που εκτείνεται από το Σαγκρί μέχρι σχεδόν την Αγιασσό. Ο Μάρκος Σανούδος διέταξε τους άνδρες του να πυρπολήσουν τα πλοία τους, ώστε να αναγκαστούν να πολεμήσουν μη έχοντας άλλη επιλογή. Έπειτα από πολιορκία πέντε εβδομάδων ο Ενετός ευγενής κυρίευσε το κάστρο τ'Απαλίου και στη συνέχεια κατέλαβε χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία και το υπόλοιπο νησί. Ο Μάρκος Σανούδος, ως Ενετός, επιδίωξε να έχει πρόσβαση στη θάλασσα και για αυτόν το λόγο προτίμησε να έχει ως έδρα της ηγεμονίας του τη σημερινή πρωτεύουσα της Νάξου τη χώρα. Εκεί κατά τους αρχαίους χρόνους βρισκόταν η πρωτεύουσα του νησιού εκείνη όμως την περίοδο έχει περιέλθει σε παρακμή. Ο Σανούδος ουσιαστικά ανοικοδόμησε την πόλη κατά τα μεσαιωνικά πρότυπα ρυμοτομίας. Επάνω στο δίσκο και πολύ κοντά στη θάλασσα κατασκεύασε το μέχρι σήμερα σωζόμενο Κάστρο της Χώρας Νάξου. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό από τα ερείπια της αρχαίας πόλης, ενώ κόπηκαν και μεγάλες ποσότητες από φίδες για την κατασκευή ξυλείας. Οχυρώθηκε

επίσης το λιμάνι και κατασκευάστηκε λιμενοβραχίονας. Μετά την αποπεράτωση της κατασκευής του νέου φρουρίου η Ενετοί κατέστρεψαν το κάστρο τα'Απαλίου (του οποίου σήμερα σώζονται μόνο κάποια ερείπια) από φόβο τυχόν ανακατάληψης του από τους εχθρούς τους.

Ο Μάρκος Σανούδος, αφού εδραίωσε την κυριαρχία τους στη Νάξο, κατέλαβε πολλά άλλα νησιά των Κυκλάδων, τα οποία και πρόσθεσε της μέχρι τότε κατακτήσεις, ενώ τα υπόλοιπα περιήλθαν στην κυριαρχία άλλων Ενετών ευγενών, συμπολεμιστών του Σανούδου, γόνων επιφανών οικογενειών της Βενετίας. Ο Σανούδος, αν και προερχόταν από σημαντική βενετική οικογένεια, έθετε τα προσωπικά του συμφέροντα πάνω από εκείνα της Γαληνότατης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου. Πρόθεσή του ήταν να διατηρήσει τις Κυκλάδες ως προσωπικό του φέουδο και όχι να μείνει ένας απλός Ενετός διοικητής. Γι' αυτό το λόγο πήρε τον τίτλο του *δούκα του Αιγαίου* ή του *Αρχιπελάγους* ή του *πρίγκιπα της Αυτοκρατορίας*. Έγινε λοιπόν υποτελής όχι της Βενετίας, αλλά του Λατίνου αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης. Έτσι στις αρχές του 13ου αιώνα ιδρύθηκε στη Νάξο -από το Σανούδο- *Δουκάτο του Αιγαίου* ή του *Αρχιπελάγους*. Ο Μάρκος Σανούδος αφού επιχείρησε ανεπιτυχώς να καταλάβει ο ίδιος την Κρήτη 1212, άρχισε να διενεργεί επιδρομές στα μικρασιατικά παράλια, με αποτέλεσμα να συγκρουστεί με τον αυτοκράτορα της Νίκαιας, Θεόδωρο Λάσκαρι. Ο στόλος του όμως ηττήθηκε από εκείνον των Ελλήνων, ενώ ο ίδιος αιχμαλωτίστηκε. Παρόλα αυτά, ο Λάσκαρις θαυμάζοντας την ανδρεία του όχι μόνο τον απελευθέρωσε, αλλά του έδωσε και την αδελφή του ο σύζυγο. Ο Μάρκος Σανούδος τελειώσει τη ζωή του το 1227 όπως ένας τυπικός επιτυχημένος Ενετός τυχοδιώκτης, που κατόρθωσε να γίνει δημιουργός ενός σχεδόν ανεξάρτητου κράτους στην καρδιά του Αιγαίου πελάγους.

Δ. Η ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΝΑΞΟ

Ο Μάρκος Σανούδος, αφού κατέλαβε το νησί, το χώρισε σε φέουδα¹ (56 φέουδα), που βρίσκονταν κοντά σε ποτιστικές περιοχές και σε οικισμούς, και τα οποία διαμοιράστηκαν μεταξύ των ευγενών ακολούθων των συμπολεμιστών του. Οι κατακτητές οικειοποιήθηκαν λοιπόν τις πεδινότερες και ευφορότερες εκτάσεις της Νάξου, εκτοπίζοντας έτσι τους αυτόχθονες κατοίκους του νησιού σε περιοχές ορεινές και άγονες. Οι φεουδάρχες (οι οποίοι δεν ήταν μόνο Ενετοί) βρισκόταν υπό την επικυριαρχία του Δούκα. Αυτοί είχαν βασική υποχρέωση να του αποδίδουν ένα μέρος από τα εισοδήματά τους ως επικυριαρχικό τέλος και να τον συνδράμουν σε περίπτωση πολέμου σε ξηρά και θάλασσα.

Έτσι λοιπόν στη Νάξο επικράτησε μια μορφή ιδιότυπης φεουδαρχίας, προσαρμοσμένης στις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούσαν στο χώρο των Κυκλάδων και του Αιγαίου κατά τον ύστερο μεσαίωνα.

Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη οι Λατίνοι ήταν οι μοναδικοί σχεδόν ελεύθεροι κάτοικοι της Νάξου. Ορισμένοι από αυτούς κατείχαν μεγάλες εκτάσεις γης και ως φεουδάρχες είχαν σημαντικά δικαιώματα επάνω στη γη, αλλά και επάνω στους αγρότες. Μπορούσαν δηλαδή να επιβάλουν φορολογία ή και να αγγαρέψουν τους χωρικούς. Οι αγρότες ήταν συνεπώς υποχρεωμένοι να καταβάλλουν τέλη, όπως, προβατιάτικον, χορταριάτικον, αμπελιάτικον, δενδριάτικον, ψαριάτικον, συνήθως σε είδος, αλλά και σε χρήμα. Απαγορευόταν επίσης οι οικοδομικές εργασίες, οι επισκευές κτιρίων και η σπορά χωρίς την απόδοση αντιτίμου στο φεουδάρχη, ενώ όσα ζώα χωρικών έμπαιναν στους αγρούς του, φονεύονταν. Ο φεουδάρχης ήταν ακόμα απολύτως

¹ Φέουδο: Τμήμα γης που παραχωρούσε ο ηγεμόνας σε ευγενής το μεσαίωνα

κύριος των ορυκτών που εξορύσσονταν και των υδάτων, που πήγαζαν από τα βουνά της επικράτειας του.

Ως πάροικοι, οι χωρικοί δεν είχαν το δικαίωμα να μεταναστεύσουν και παρόλο που μπορούσαν να αποκτήσουν ατομική ιδιωτική περιουσία, αυτή ήταν πάντοτε στη διάθεσή του φεουδάρχη. Υποχρεώνονται επίσης να εκτελούν αγγαρείες είτε κατασκευάζοντας δημόσια έργα είτε κωπηλατώντας στις γαλέρες των αυθεντών τους. Κάποιες φορές πάλι όφειλαν να συνοδεύουν τον κύριο τους, μεταφέροντας π.χ. τα υπάρχοντά του όταν εκείνος πήγαινε στην εξοχική του κατοικία. Οι γυναίκες-δουλοπάροικοι βρίσκονται στη διάθεση του αυθέντη μαζί με τα παιδιά τους, ακόμα και όταν αυτά ήταν αγέννητα. Οι γυναίκες αυτές περνούσαν πολλές φορές από τον ένα αυθέντη στον άλλον, όπως κάθε άλλο προσωπικό αντικείμενο. Με αυτόν τον τρόπο όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του νησιού είχαν καταστεί στην ουσία δούλοι των «Φράγκων», κατά κύριο λόγο φεουδαρχών. Υπήρχαν πάντες και περιπτώσεις χωρικών που είχαν απαλλαγεί από τις παραπάνω υποχρεώσεις, την καταβολή ενός χρηματικού ποσού ή με προσφορά υπηρεσιών στο φεουδάρχη και βεβαίως με τη συγκατάθεση του. Το γεγονός όμως αυτό δεν στερούσε από τον άρχοντα η δυνατότητα να ανακαλέσει μια απόφαση αποδέσμευσης του χωρικού, επαναφέροντας έτσι έναν απελεύθερο στην προηγούμενη του κατάσταση.

Το φεουδαλικό καθεστώς απέκτησε τόσο βαθιές ρίζες στη Νάξο, που ακόμα και μετά την κατάκτηση του νησιού από τους Τούρκους θα εξακολουθήσει να βρίσκεται σε ισχύ. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο θεσμός της φεουδαρχίας θα καταργηθεί με σουλτανικό φερμάνι μόλις στα 1720-1721, ενώ όσοι είχαν τη γαλλική υπηκοότητα θα διατηρήσουν τα φεουδαλικά τους προνόμια μέχρι το έτος 1818.

Ε. Η ΖΩΗ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Πολλές φορές μέχρι το 1200 οι νησιώτες για να πληροφορηθεί τη δύναμη του ενετικού στόλου την καταδίωξη που είχε κάνει στους πειρατές Αλγερινούς και Τούρκους. Γι' αυτό και η παρουσία του Σανούδου και η νίκη του κατά των Γενουατών, που κατείχαν τα οχυρά του νησιού, όσο κι αν ήταν για τους μορφωμένους υποταγή, άφηνε στον πολύ κόσμο τη σκέψη πώς θα υπέφερε τώρα λιγότερο από τις πειρατικές επιδρομές. Το αίσθημα αυτό της κάποιας ασφάλειας φαίνεται ότι πολλές φορές είχε δημιουργηθεί στην ψυχή των κατοίκων. Οι δούκες απ' την αρχή που ήλθαν φρόντισαν να διατηρήσουν τα φρούρια που υπήρχαν και χτίσουν καινούργια. Στο λόφο της πόλεως ο Σανούδος έχτισε πύργο με προμαχώνες και οχυρώματα. Οι άρχοντες, που κατοίκησαν στα χωριά, είχαν πύργους. Μα και έξω στο ύπαιθρο κτίστηκαν, όπως στο Καστράκι, τ'Απαλλύρου, στο Χαλκί τ'Απάνω Κάστρο.

Με όλα αυτά δεν ήταν λίγες οι φορές που άρχοντες και ντόπιοι κλείστηκαν στους πύργους πολέμησαν και είτε έδιωξαν τους πειρατές, είτε πλήρωσαν πολλά για να απαλλαγούν είτε νικήθηκαν και τότε λεηλατήθηκαν τα χωριά και πολλοί οδηγήθηκαν σκλάβοι σε ξένες αγορές. Από τα πρώτα χρόνια της παρουσίας των Ενετών οι ντόπιοι ξέπεσαν σε υπηκόους των υπερήφανων αρχόντων. Κάθε άρχοντα είχε στην ιδιοκτησία του ένα μέρος του νησιού. Ως κατοικούσαν μέσα σ' αυτό ήταν «οι άνθρωποι του». Ήταν υποχρεωμένοι να καλλιεργούν και να παίρνουν μικρό μέρος από την παραγωγή για να ζήσουν. Καλλιεργούσαν σιτάρια, κριθάρια, φασόλια και έβοσκαν ποίμνια. Ότι τους άφηνε ο αφέντης από τα πρώτα ήταν η τροφή τους και με τα μαλλιά των ζώων γυναίκες έγνεθαν τα χοντροκαμωμένα ρούχα τους.

Αν συνέβαινε άρχοντας να ήταν καλός, οι άνθρωποι του περνούσαν καλά και τις δύσκολες μέρες, που συχνά ζούσαν. Στην εποχή που τελείωναν οι τροφές, ο καλός τους άρχοντας που είχε άφθονα αγαθά και ζούσε με μεγάλη πολυτέλεια, έδινε τροφή στους ανθρώπους του και σε περίπτωση επιδρομής πειρατών τους δεχόταν στον πύργο του. Όσοι όμως είχαν την τύχη να πέσουν σε χέρια κακόψυχου άρχοντα συχνά πέθαιναν από την πείνα και τις ασθένειες ή πουλιόντουσαν δούλοι στις αγορές του Αλγερίου από τους πειρατές που τους αιχμαλώτιζαν.

Στα πρώτα χρόνια της κατοχής οι Ενετοί διακήρυξαν πως θα άφηναν ελεύθερη τη θρησκεία. Οι δυστυχημένοι νησιώτες θα ήταν ευχαριστημένοι να έχουν την ευκαιρία να ζουν σαν χριστιανοί στις εκκλησίες και τα μοναστήρια τους. Ο ένας όμως μετά τον άλλο οι άρχοντες τους αφαιρούν σαν τη χαρά αυτή. Στην αρχή ανάγκασαν των ορθόδοξο Δεσπότη να φύγει και δεν δέχτηκαν άλλο ώσπου ήρθαν οι Τούρκοι. Κατόπιν άρχισαν να επεμβαίνουν στα εκκλησιαστικά του ζητήματα, άρπαξαν τις περιουσίες που είχαν στο νησί ξένα μοναστήρια και ύστερα αφάιρεσαν μεγάλο μέρος από τις περιουσίες των μοναστηριών του τόπου. Η ζωή στα ορθόδοξα μοναστήρια ήταν όλο στερήσεις. Αντιθέτως τα καθολικά μοναστήρια, που την εποχή εκείνη έγιναν στον νησί, υπήρξε καλοζωία και πλούτος. Ο λαός αντιδρούσε σε κάθε τέτοια ανάμειξη των Δουκών στα θρησκευτικά τους ζητήματα. Στην αφαίρεση των περιουσιών δεν μπορούσε να αντιδράσει, ότι όμως ήταν αντίθετο με τα θρησκευτικά τους έθιμα τον ερέθιζε. Έτσι ο Άγγελος Σανούδος (1220- 1262) αντιμετώπιση εξέγερση ολοκλήρου της περιοχής όταν θέλησε να καταργήσει μια πρόληψη των κατοίκων γκρεμίζοντας μια πέτρα που βρισκόταν στην εκκλησία το αγίου Παχωμίου (Πόχυ), κάτω από την οποία συνήθιζαν να παίρνουν τα αδυνατισμένα παιδιά τους για να παχύνουν.

Γράμματα κανείς δεν μάθαινε από τους ντόπιους. Οι άρχοντες είχαν καθολικούς κληρικούς για δασκάλους των παιδιών τους. Τα μάθαιναν λατινικά, που ήταν η επίσημη γλώσσα της Βενετίας. Με τον καιρό οι κληρικοί αυτοί, άνοιξαν σχολείο που δεχόταν για τρόφιμους παιδιά των καθολικών. Σπάνια στα μοναστήρια των ορθοδόξων μερικοί καλόγεροι δίδασκαν λίγα γράμματα σε παιδιά των ορθοδόξων.

Πολλές φορές οι άρχοντες στρατολογούσαν με μισθό παλικάρια από το νησί για τα πλοία τους. Όταν πολεμούσαν τους Τούρκους και τους πειρατές οι νέοι της Νάξου προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στο στρατό των Δουκών. Οι στρατιώτες που τύχαινε να λάβουν μέρος σε επιτυχείς τέτοιους πολέμους, είχαν κάποτε και κάποια ωφέλεια. Οι άρχοντες τους άφηναν ένα μέρος γης σαν αμοιβή των υπηρεσιών τους.

Σε όλο το διάστημα της Ενετικής κατοχής οι ντόπιοι ένιωθαν πάντα το ζυγό της σκλαβιάς. Στα βάθη της ψυχής τους υπήρχε ο πόνος και η λαχτάρα να ζήσουν ελεύθεροι, ενωμένοι με τους άλλους Έλληνες. Οι κάτοικοι της περιοχής της Τραγέας συχνά επαναστατούσαν γιατί δεν δέχονταν τις αποφάσεις των αρχόντων τους. Οι αφέντες έκτισαν στην περιοχή εκείνη πύργους για να μπορούν να αντιμετωπιστούν και τις εξεγέρσεις των ντόπιων.

Και όμως, μέσα στη δυστυχία και την κακομοιριά τους, οι νησιώτες θεωρούσαν κάποτε τους εαυτούς τους ευτυχισμένους, που είχαν άρχοντες χριστιανούς, όταν μάθαιναν τη διαγωγή των Τούρκων απέναντι στους χριστιανούς που είχαν σκλαβώσει την άλλη Ελλάδα.

ΣΤ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΟΥΚΩΝ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ

Μάρκος Α΄	Sanoudo	1207-1227
Άγγελος	Sanoudo	1227-1262
Μάρκος Β΄	Sanoudo	1262-1303
Γουλιέλμος Α΄	Sanoudo	1303-1323
Νικόλαος Α΄	Sanoudo	1323-1341
Ιωάννης Α΄	Sanoudo	1341-1361
Φλωρεντία	Sanoudo	1361-1371
Νικόλαος Β΄	Sanoudo	1364-1371
Νικόλαος Γ΄	Dalle Carceri	1371-1383
Φραγκίσκος Α΄	Crispo	1383-1397
Ιάκωβος Α΄	Crispo	1397-1418
Ιωάννης Β΄	Crispo	1418-1433
Ιάκωβος Β΄	Crispo	1433-1447
Ιωάννης-Ιάκωβος	Crispo	1447-1453
Γουλιέλμος Β΄	Crispo	1453-1463
Φραγκίσκος Β΄	Crispo	1463-1463
Ιάκωβος Γ΄	Crispo	1463-1480
Ιωάννης Γ΄	Crispo	1480-1494
Δημοκρατία της Βενετίας		1494-1500
Φραγκίσκος Γ΄	Crispo	1500-1511
Δημοκρατία της Βενετίας		1511-1517
Ιωάννης Δ΄	Crispo	1517-1564
Ιάκωβος Δ΄	Crispo	1564-1566
Ιωσήφ	Naci	1566-1579

ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ

ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη δυτική Ευρώπη, αναπτύσσεται ένα νέο είδος οχυρού, η οχυρωμένη φεουδαρχική κατοικία, το οχυρό δηλαδή στο οποίο δίδεται η ονομασία κάστρο (ή πύργος - πυργόσπιτο), μια ονομασία που σήμερα τείνει να γίνει γενικά παραδεκτή και αποδίδεται σε κάθε είδους οχυρό. Στο κάστρο του φεουδάρχη μπορούσα να καταφύγουν σε ώρα ανάγκης και οι υπήκοοι του, ο όπως στις αρχαίες ελληνικές ακροπόλεις. Αργότερα όμως, στην Αναγέννηση, οι φεουδαρχικές κατοικίες, χτισμένες την πρόθεση να γίνουν εκτός από οχυρές και ωραίες, απέκτησαν νέες μορφές, με απαιτήσεις αισθητικές και σημαντικό αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον.

Εκτός από τα καθαυτό οχυρωματικά έργα, πολλές φορές εφαρμόζονται αρχές οχυρωτικές και σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Έτσι τα νησιά του Αιγαίου υπάρχουν οικισμοί, στους οποίους οι εξωτερικοί τοίχοι των σπιτιών, που βρίσκονται στην περίμετρο του οικισμού συνιστούν ουσιαστικά ένα τείχος. Για αυτόν ακριβώς το λόγο τα σπίτια βρίσκονται σε επαφή, οι τοίχοι έχουν λίγα κατά κανόνα ανοίγματα και υπάρχει εσωτερική επικοινωνία μεταξύ των σπιτιών για ευκολότερη κίνηση των κατοίκων σε περίπτωση ανάγκης. Επίσης το δαιδαλώδες δίκτυο μερικών οικισμών, αποτελεί μέσο άμυνας: Ο εισερχόμενος δεν ξέρει πού πρέπει να κατευθυνθεί και έτσι εύκολα μπορεί να εξουδετερωθεί που τους αμυνόμενους που ξέρουν καλά πώς να κινηθούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οχυρού οικισμού συναντά κανείς στην Νάξο (το κάστρο του Μάρκου Σανούδου στη χώρα Νάξου). Άλλωστε στην Ελλάδα, απαντούν συχνά και παραδείγματα οχυρωμένων μοναστηριών ακόμα και σπίτια μεμονωμένων με μορφή φρουριακή.

ΤΑ ΟΙΚΟΣΗΜΑ

ΤΑ ΟΙΚΟΣΗΜΑ

Το οικόσημο δεν ήταν (και δεν είναι μέχρι σήμερα) δηλωτικό στοιχείο της κληρονομικής ευγένειας, δεδομένου ότι και αστικές οικογένειες έφεραν οικόσημα, που τους απενέμοντο για διάφορους λόγους (ο συνηθέστερος, έναντι υψηλό αντιτίμου, όταν οι διάφοροι ηγεμόνες αν οικονομικές ανάγκες π.χ. για την διεξαγωγή πολέμων), αλλά ακολουθούσε ως φυσική συνέπεια την αναγνώριση της ιδιότητάς του ευγενούς ή την απονομή τίτλου. Στην βενετική κρατική αντίληψη ήταν στοιχείο δευτερεύον και γι' αυτό δεν υπήρχε και ειδική εραλδική δημόσια υπηρεσία που να παρακολουθεί την ακριβή τήρηση των εραλδικών (οικοσημολογικών) κανόνων και να επιβάλλει τη συμμόρφωση σε αυτούς, όπως συνέβαινε στα ευρωπαϊκά βασίλεια. Δεδομένου μάλιστα ότι η Γαληνοτάτη θεωρούσε εαυτήν Δημοκρατία, επέβαλε στους ευγενείς πολίτες της, ως δηλωτικό της ισότητάς τους, να μη διακοσμούν στους θυρεούς τους με στέμματα και περικεφαλαίες, που στους διάφορους τύπους και μορφές τους προσδιορίζουν το διαφορετικό τίτλο και το αξίωμα που φέρει ο κάτοχός τους. Τους απαγόρευσε επίσης να δέχονται τίτλους από ξένους ηγεμόνες και τους αναγνώριζε μόνο τον τίτλο του Βενετού πατρικίου και την προσαγόρευση « ευγενής Κύριος». Τις ίδιες προσαγορεύσεις συναντούμε στα έγγραφα της εποχής και μέχρι τον 18ο αιώνα στη Νάξο και στα άλλα νησιά του Δουκάτου, χωρίς βέβαια να λείπουν και οι πομπώδεις τίτλοι (εκλαμπρότατος, μεγαλειότατος αφέντης, κ.λπ.). Αντί δε των στεμμάτων οι ευγενείς πατρίκιοι της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου έστεφαν τα οικόσημα τους με το κεφάλι ή τη μορφή ενός Χερουβείμ ή ενός αγγέλου. Το εραλδικό αυτό διακοσμητικό το παρατηρούμε σε αρκετά οικόσημα της

Νάξου και των άλλων νησιών, αν και μερικές φορές δύσκολα αναγνωρίζεται λόγω της κακοτεχνίας των λαϊκών γλυπτών της εποχής.

Έτσι λοιπόν, στα παλαιά οικόσημα στη Νάξο, μέχρι τον 16ο αιώνα, βρίσκουμε διακόσμηση με τα διάφορα εραλδικά στέμματα ή κράνη. Ελάχιστες είναι και οι περιπτώσεις που δουκικά ακόμη οικόσημα στέφονται από τη δουκική κορόνα. Οι μορφές τους είναι απλές- δηλαδή η ασπίδα ή θυρεός με το οικογενειακό έμβλημα, συνοδεύονται από τη χρονολογία και τα αρχικά του ιδιοκτήτη και διακοσμούνται σπάνια με μια ταινία, διαπλεκόμενους κλάδους μυρτιάς ή ένα στεφάνι. Συνήθως βρίσκοντας σκαλισμένα σε μαρμάρινα υπέρθυρα (που μέχρι σήμερα έχουν αλλάξει πολλές θέσεις), αποτελούσαν τη διακόσμηση της κεντρικής εισόδου τη οικογενειακού σπιτιού και προσδιόριζαν τον ιδιοκτήτη του. Αυτά μάλιστα που είναι κατασκευασμένα το 16ο αιώνα έχουν συνήθως τις ίδιες διαστάσεις (αυτές που μέχρι σήμερα παρατηρούμε να έχουν θύρες ενός υστεροαναγεννησιακού νησιώτικου αρχοντικού), σαν να τις καθόριζε η δουκική ... πολεοδομία! Τα περισσότερα και γενικά από τα νησιώτικα οικόσημα φέρουν τις παραστάσεις που έχουν στα οικόσημα τους οι αντίστοιχες ομώνυμες δυτικοευρωπαϊκές οικογένειες, με μικρές μια φορά παραλλαγές, που υπήρχαν ενίοτε και από εκείνη τη μακρινή εποχή και οφείλονται στο γεγονός ότι οι μεγάλες οικογένειες είχαν και παρακλάδια, τα οποία για να ξεχωρίζουν μεταξύ τους, διαφοροποιούσαν τα βασικά στοιχεία ή τα χρώματα (σμάλτα- μέταλλα- γούνες) του πατροπαράδοτου αρχαίου οικογενειακού εμβλήματος.

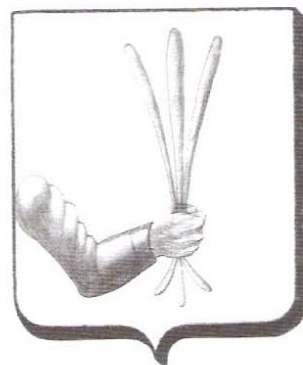
1. Σφραγίδα ΣΟΜΜΑΡΗΣ, ηγεμόνων Ανδρου (συνλ. Φραγκίσκος Γ. Σορμαρίνα). 2. Οικόσημο ΣΟΜΜΑΡΗΣ, Μητρόπολη Καθολικών Νάξου, 3. Σφραγίδα Φραγκίσκου Ιω. Σορμαρίνα (συνλ. Μιχαήλ Ιω. Μαργακός), 4. Οικόσημο ΚΡΕΣΠΗ σε ασπρένο κοντάκι (συνλ. Έλενης Μαρκολά-Φορνό), 5. Σφραγίδα ΔΕΛΙΑ ΡΟΚΚΑ, Ιστορικό Αρχείο Νάξου, 6. Σφραγίδα αββά ΒΙΤΣΕΡΑ, Ιστορικό Αρχείο Νάξου, 7. Σφραγίδα Αντωνίου ΜΠΕΛΛΟΥ (συνλ. Βασίλη Καλαφρό), 8. Σφραγίδα ΛΑΣΚΑΡΙ (συνλ. Μιχαήλ Ιω. Μαργακός), 9. Σφραγίδα ΑΝΑΪΛΙΩΤΗ (συνλ. Ιάκωβον Ναν-πλιώτη), 10. Σφραγίδα Σερδάρη Απόστολου ΣΑΛΑ (συνλ. Ερίκκον Ν. Δέλλα Ρόκκα), 11. Οικόσημο ΜΠΑΡΟΤΣΗ, αρχείο Πανεπιστημίου Πάδοβας, 12. Οικόσημο ΣΟΛΟΜΟΥ, Μητρόπολη Ορφοδόξων Νάξου, 13. Οικόσημο ΠΡΑΝΤΟΥΝΑ, Μητρόπολη Ορφοδόξων Νάξου, 14, 15. Επιβλήματα Μιχαήλ Μαρκέλου Κοινοτήτ, Πόρτανη Πανεπιστημίου Πάδοβας (17^{ος} αι.), Αρχείο Πανε-πιστημίου Πάδοβας.

ΑΛΙΣΑΦΗΣ

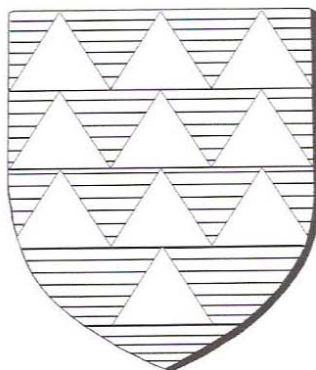
ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ (ΝΑΥΠΛΙΩΤΗΣ)

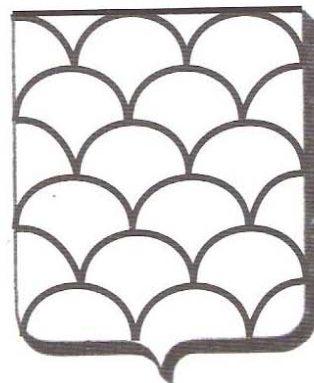
ΒΙΤΣΕΡΑΣ (ΒΙΤΣΑΡΑΣ)

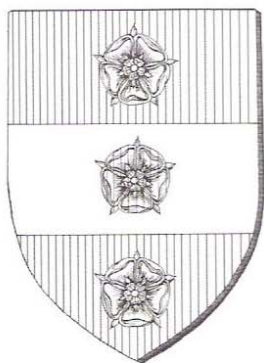
ΓΑΣ (ΓΑΝΟΣ, ΓΟΑΝΟΣ)

ΓΚΑΤΕΛΟΥΖΟΣ

ΓΚΑΤΕΛΟΥΖΟΣ

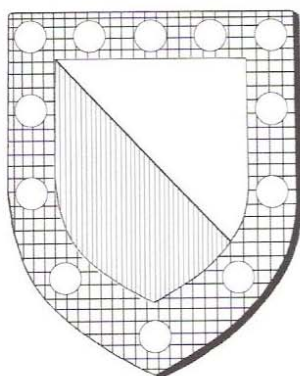
ΓΙΡΑΔΗΣ

ΓΚΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

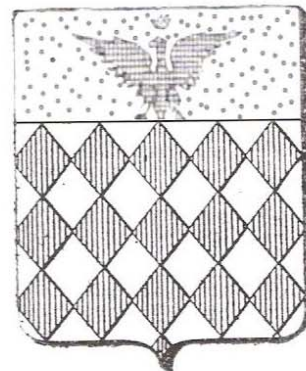
ΓΚΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ

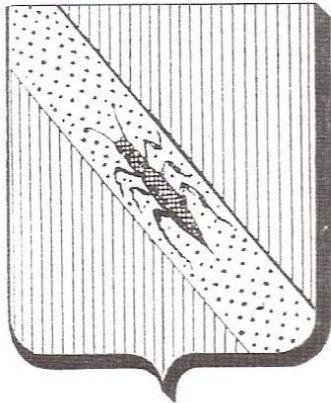
ΓΚΟΖΑΝΤΙΝΟΣ

ΓΚΙΛΗΣ (ΚΥΛΗΣ)

ΓΡΙΜΑΛΛΗΣ

ΓΡΥΛΛΟΣ

ΔΑ ΚΟΡΩΝΙΑΣ

ΔΑΛΛΕ ΚΑΡΚΕΡΗΣ

ΔΑΜΒΗΣ

ΔΑΜΙΡΑΛΗΣ

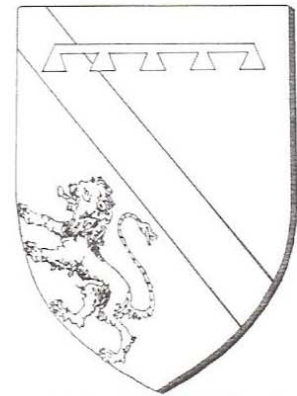
ΔΑ ΜΟΛΙΝ (ΔΑΜΟΥΛΗΣ)

ΔΕ ΚΑΜΠΗΣ

ΔΕ ΚΑΜΠΗΣ

ΔΕΛΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΣ

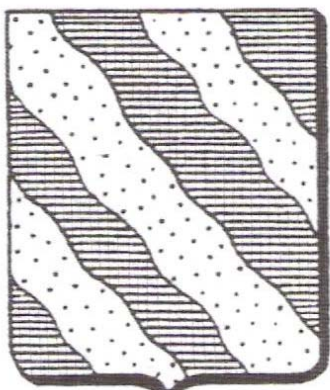
ΔΕΛΛΑ ΡΟΚΚΑΣ

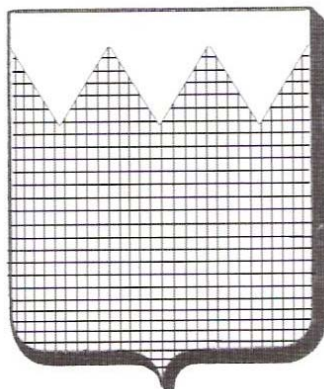
ΔΕ ΛΑΣΤΙΚ - ΔΕ ΒΙΓΟΥΡΟΥ

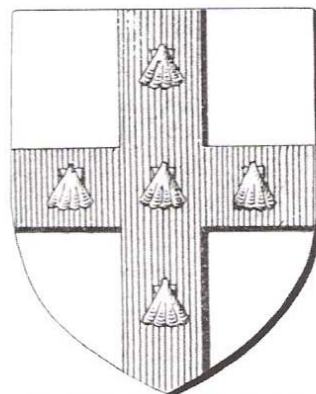
ΜΑΡΙΝ (ΜΑΡΙΣ)

ΔΕ ΜΑΡΗΣ

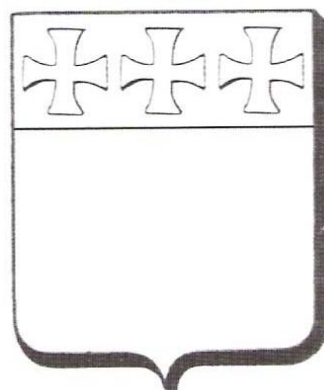
ΔΕ ΜΙΛΛΗΣ

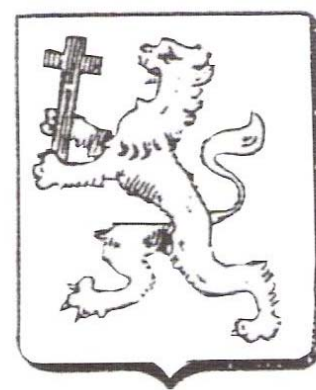
ΔΕ ΡΑΙΜΟΝ - ΔΕ ΜΟΔΕΝΑ

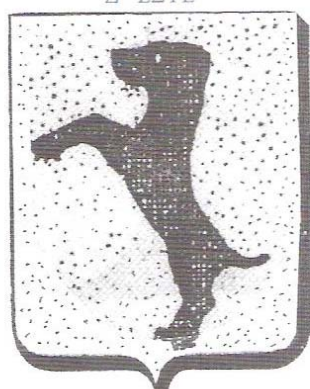
Δ' ΕΣΤΕ

ΔΕ ΝΟΡΠΕΣ

Z... Δ...

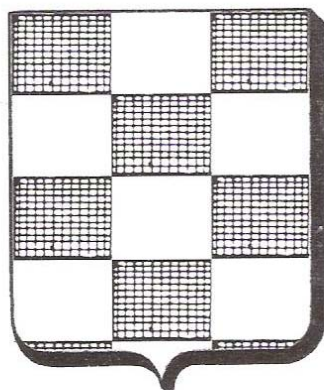
ZENO

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ

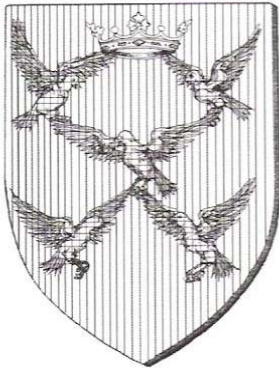
ΚΑΛΒΟΣ

ΚΟΚΚΟΣ

ΚΟΝΔΥΛΗΣ (ΚΟΝΔΙΛΗΣ)

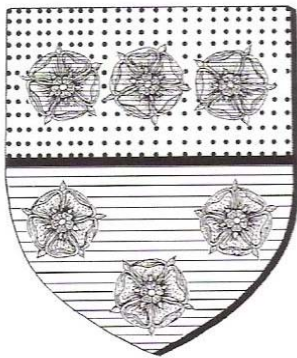
ΚΟΡΟΝΕΛΟΣ

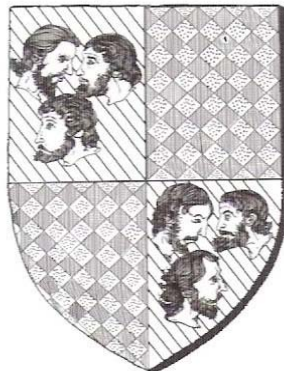
ΚΡΙΣΠΗΣ (ΚΡΙΣΠΟΣ)

ΛΑΣΚΑΡΙΣ

ΛΟΡΕΔΑΝΟΣ (ΛΟΥΡΟΣ)

ΜΑΛΑΤΕΣΤΑΣ

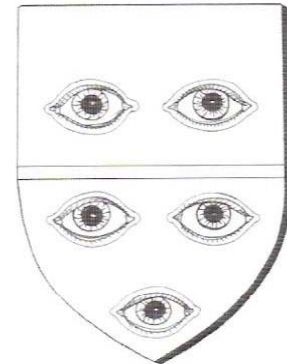
ΜΑΡΚΟΠΟΛΙ

ΜΑΤΣΑΣ - ΜΥΡΟΓΕΝΗΣ

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ

ΜΠΑΓΕΡ

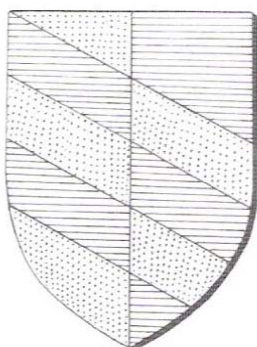
ΜΠΑΖΕΓΙΟΣ (ΜΠΑΖΑΙΟΣ)

ΜΠΑΡΜΠΑΡΙΓΟΣ

ΜΠΑΡΟΤΣΗΣ

ΜΠΑΦΟΣ

ΜΠΕΛΟΝΙΑΣ

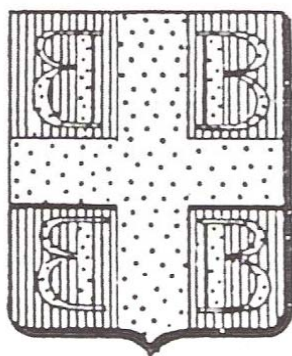
ΜΠΕΛΛΟΣ

ΜΠΟΝΕΤΗΣ

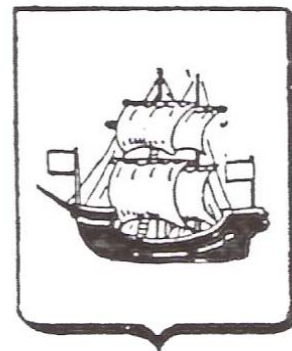
ΠΑΓΚΑΛΟΣ

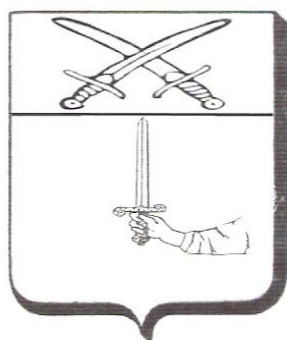
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΠΙΖΑΝΗΣ

ΠΛΑΝΑΣ

ΠΟΛΙΤΗΣ

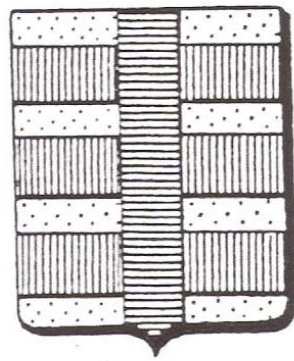
ΠΡΑΝΤΟΥΝΑΣ

ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ

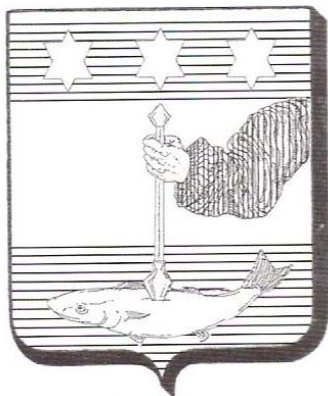
ΦΟΝ ΡΟΜΦ

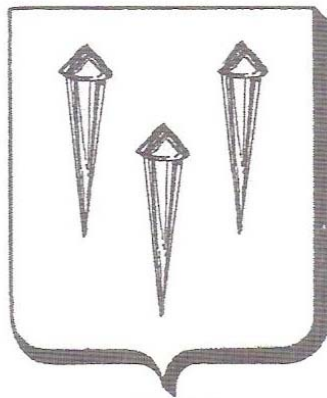
ΡΟΥΓΓΕΡΗΣ

ΣΑΝΟΥΔΟΣ

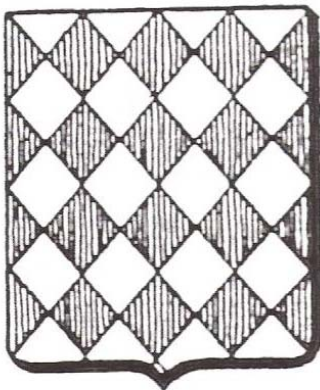
ΣΑΡΑΝΤΗΝΟΣ (ΣΑΡΑΝΤΙΝΟΣ)

ΣΚΙΑΒΟ

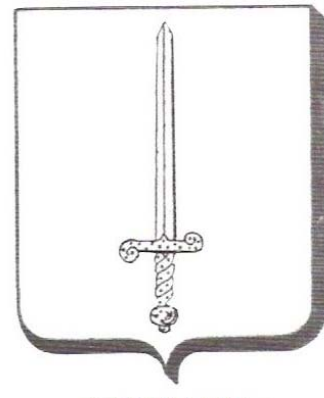
ΣΚΙΑΤΤΙΝΙ

ΣΟΛΟΜΟΣ

ΣΟΜΜΑΡΙΠΑΣ

ΣΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΙΡΙΔΟΣ

ΣΦΟΡΤΣΑ - ΚΑΣΤΡΗΣ

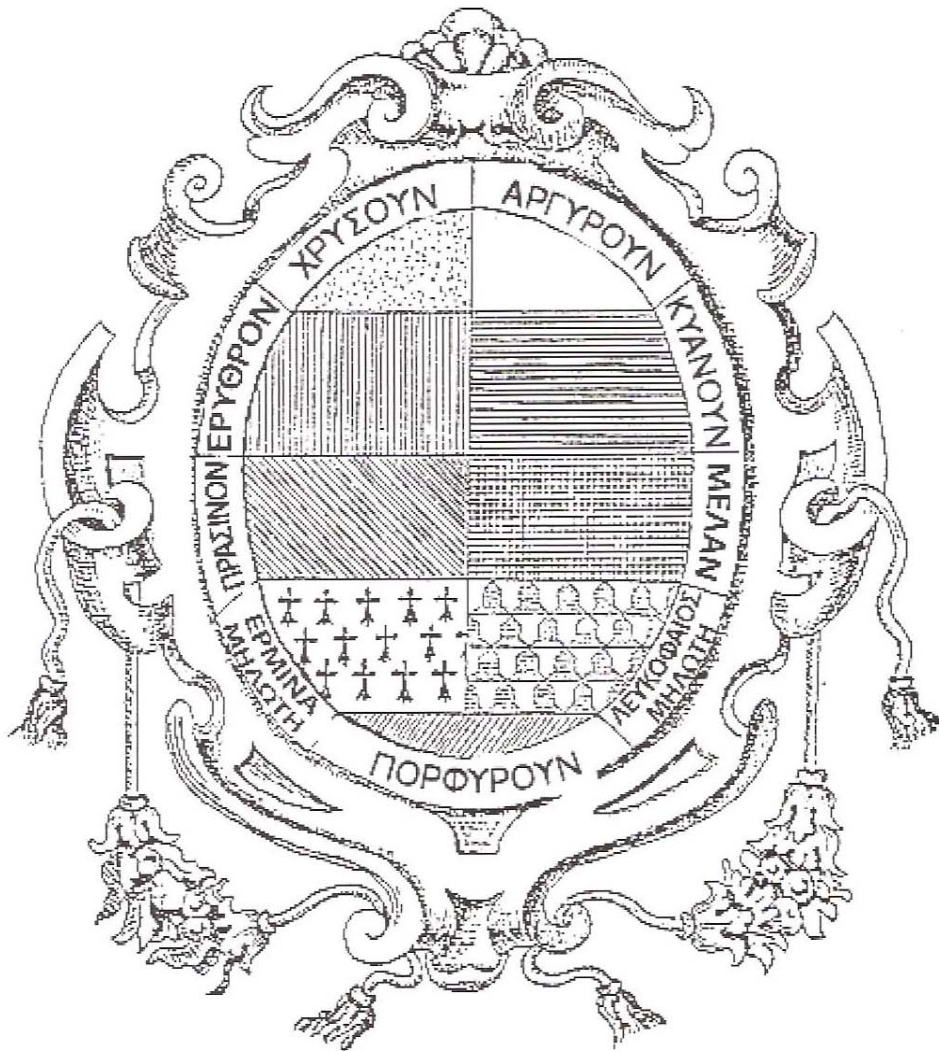

ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΝΩΣΤΩΝ

ΤΣΕΡΚΕΖ
ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ

Στίξεις διά των οποίων αποδίδονται τα χρώματα των οικοσήμων.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α - ΚΑΣΤΡΑ

ΚΑΣΤΡΑ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μεσαιωνικό φρούριο, τείχος που περιβάλλει πόλη. Η λέξη προέρχεται από το λατινικό castellum, υποκοριστικό του castrum. Η λέξη κάστρο συναντάτε με διάφορες μορφές σχεδόν σε όλες τις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες και έχει γίνει αποδεκτή και στα ελληνικά, ήδη από τα μεσαιωνικά χρόνια. Γενικά κάστρο ονομάζεται κάθε μορφής φρουριακή κατασκευή των μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων, εκτός από τα τείχη των μεγάλων περιτειχισμένων πόλεων. Ωστόσο και σε αυτήν ακόμα την περίπτωση υπάρχει ένα παράδειγμα όπου η λέξη αποτέλεσε ονομασία για μια ολόκληρη πόλη: Πρόκειται για το κάστρο της Κρήτης, δηλαδή το Ηράκλειο. Στις δυτικοευρωπαϊκές πάντως γλώσσες, η λέξη χρησιμοποιείται κυρίως για τις οχυρές κατοικίες των φεουδαρχών του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, κάτι που δεν ισχύει εξίσου για την Ανατολή. Το ρωμαϊκό castellum είχε αρχικά προσωρινό χαρακτήρα και ήταν κυρίως τακτικό μέσο επίθεσης παρά άμυνας. Τα μόνιμα κάστρα αντίθετα, υψώνονταν κατά μήκος των οχυρωμένων συνόρων της αυτοκρατορίας, για την προστασία νευραλγικών σημείων και την επιτήρηση των δρόμων που οδηγούσαν στα εχθρικά εδάφη. Τα μόνιμα κάστρα αποτελούνταν από ορθό ολίγους χτιστούς περιβόλους, ενισχυμένους με πύργους, ο αριθμός και διάταξη των οποίων ποίκιλλαν ανάλογα με τις περιπτώσεις και τις συνθήκες. Το τείχος εξάλλου, προστατεύονται εξωτερικά από ευρεία αμυντική τάφρο.

Η τυπική μορφή του κάστρου ως οχυρής φεουδαρχικής κατοικίας δημιουργήθηκε κατά τον μεσαίωνα στην Ευρώπη. Από τον 7ο έως τον 12ο αιώνα πρόβαλαν- κυρίως στην ύπαιθρο- απομονωμένα, σε υψώματα που δέσποζαν των γύρω περιοχών ή σε τόπους όπου υπήρχαν υπολείμματα προρωμαϊκών ακροπόλεων ή ακόμα και ρωμαϊκά κάστρα.

Μερικές φορές μετατράπηκαν σε κάστρα περίφημα μνημεία της ρωμαϊκής αρχαιότητας. Το κάστρο, στη συγκεκριμένη μορφή και όπως εξελίχθηκε κατά τη διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων, αποτελείται από τρία βασικά στοιχεία: Το τείχος, τον κυρίως πύργο και την κατοικία του άρχοντα. Τα δύο πρώτα στοιχεία βρισκόταν σε ευχερή επικοινωνία με το τρίτο, για να μπορούν να τα προστατεύουν. Όπως στη Δύση έτσι και στην Ελλάδα, διάφορα κάστρα χτίστηκαν πάνω σε αρχαία φρούρια, κάτι που εξηγείται εύκολα από το γεγονός ότι οι φυσικές οχυρές θέσεις είχαν ήδη επισημανθεί και κατοικηθεί από την αρχαιότητα, ενώ τα πολεμικά μέσα της εποχής παρέμεναν βασικά τα ίδια.

Η μορφή του κάστρου-οχυρής κατοικίας μεταφέρθηκε στην Ελλάδα στην Ανατολή γενικότερα από το Σταυροφόρους. Την Ελλάδα, μετά την άλωση της Πόλης, το 1204, και την ίδρυση των φραγκικών ηγεμονιών, ιδρύθηκαν και πολλά νέα κάστρα που λειτουργούσαν ως κατοικίες των Φράγκων βαρόνων, εξασφαλίζοντας παράλληλα και την κυριαρχία τους. Σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν κάστρα που προϋπήρχαν που επισκευάστηκαν και επεκτάθηκαν τα ήδη υπάρχοντα.

Η Νάξος έχει πολλά κάστρα, τόσο προϊστορικά και βυζαντινά, όσο και Ενετικά. Άγρια, στοιχειωμένα, με ερειπωμένα τείχη και επάλξεις, υψώνονται στις διάφορες περιοχές του νησιού γεμάτες από πειρατικές ιστορίες, θρύλους και παραδόσεις. Η αποστολή των Κάστρων αυτών είναι γνωστή. Χρησίμευαν σαν φρούρια για την επιβολή της κυριαρχίας των Φράγκων κατακτητών αλλά και ως ακροπόλεις , φρούρια, καταφύγια των κατοίκων εξαιτίας των συχνών πειρατικών επιδρομών στο νησί της Νάξου. Σ' αυτά κατεύφεγαν οι κάτοικοι αντιμετωπίζοντας τις μακρινές πολιορκίες , τις μακρινές επιθέσεις των πειρατών με λίθους, ξύλα, καυτό λάδι και βέλη, δημιουργώντας βοές, αλαλαγμούς και αντάρα.

Η πρώτη βίγλα² η οποία βρισκόταν πιο κοντά στην θάλασσα όταν έφθαναν οι πειρατικές γαλέρες άναβε φωτιά – σινιάλο ότι εθεάθησαν οι πειρατές και εντός ολίγου η πληροφορία είχε φθάσει σε ολόκληρο το νησί. Φοβισμένοι οι κάτοικοι έτρεχαν να κρυφτούν στα Κάστρα. Όσοι δεν προλάβαιναν πιάνονταν από τους πειρατές και γινόντουσαν δούλοι στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής και της Αιγύπτου.

² βίγλα : παρατηρητήριο

1. ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΣΑΝΟΥΔΟΥ ΣΤΗΝ

ΧΩΡΑ ΝΑΞΟΥ

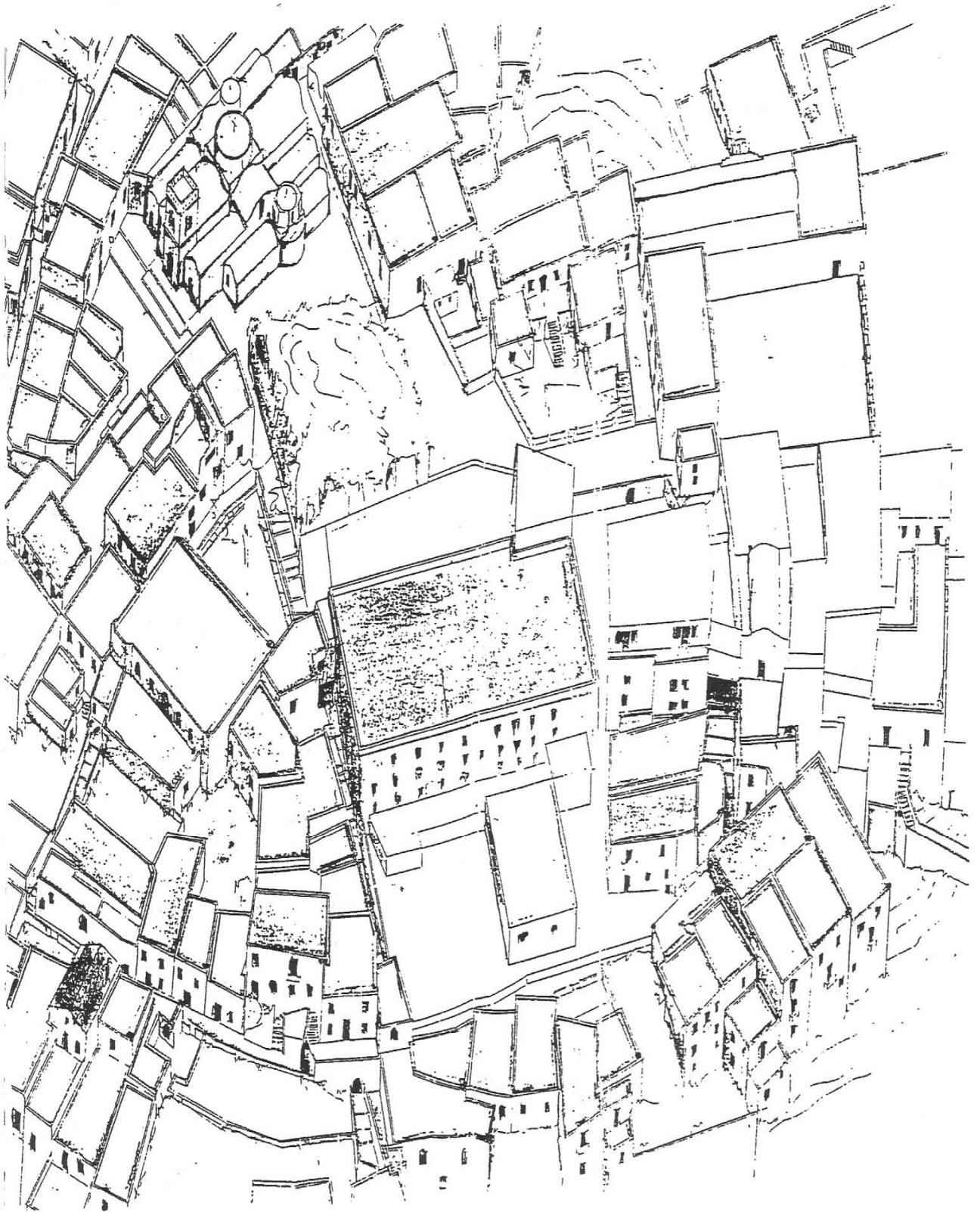
Περιγραφή

Το Κάστρο της Χώρας, χτίστηκε από τον Ενετό Μάρκο Σανούδο το 1207. Μεγαλόπρεπο υψώνεται στην κορυφή της πόλης Νάξου, σαν βενετσιάνικο στέμμα της, το Κάστρο των Σανούδων. Τριγυρισμένο από πανύψηλα, σαν πύργους σπίτια, που χρησιμεύουν για τείχη του, ασφαλισμένο από τις τρεις μεγάλες πόρτες του, ζει στο δικό του κόσμο, της γαλήνης και του παρελθόντος. Σαν έκλειναν άλλοτε, οι τρεις βαριές ξύλινες πόρτες του, το κάστρο απομονωνόταν από την υπόλοιπη πόλη. Σήμερα όμως, παραμένουν πια ολάνοιχτες στους επισκέπτες του. Παίρνοντας μια απ' αυτές, την «Τρανή Πόρτα», μπαίνουμε στο σιωπηλό και μυστηριακό Κάστρο. Γραφικά βόλτα και καμάρες σκεπάζουν τα ολόλευκα από τον άσβεστη, πλακοστρωμένα καλντερίμια του.

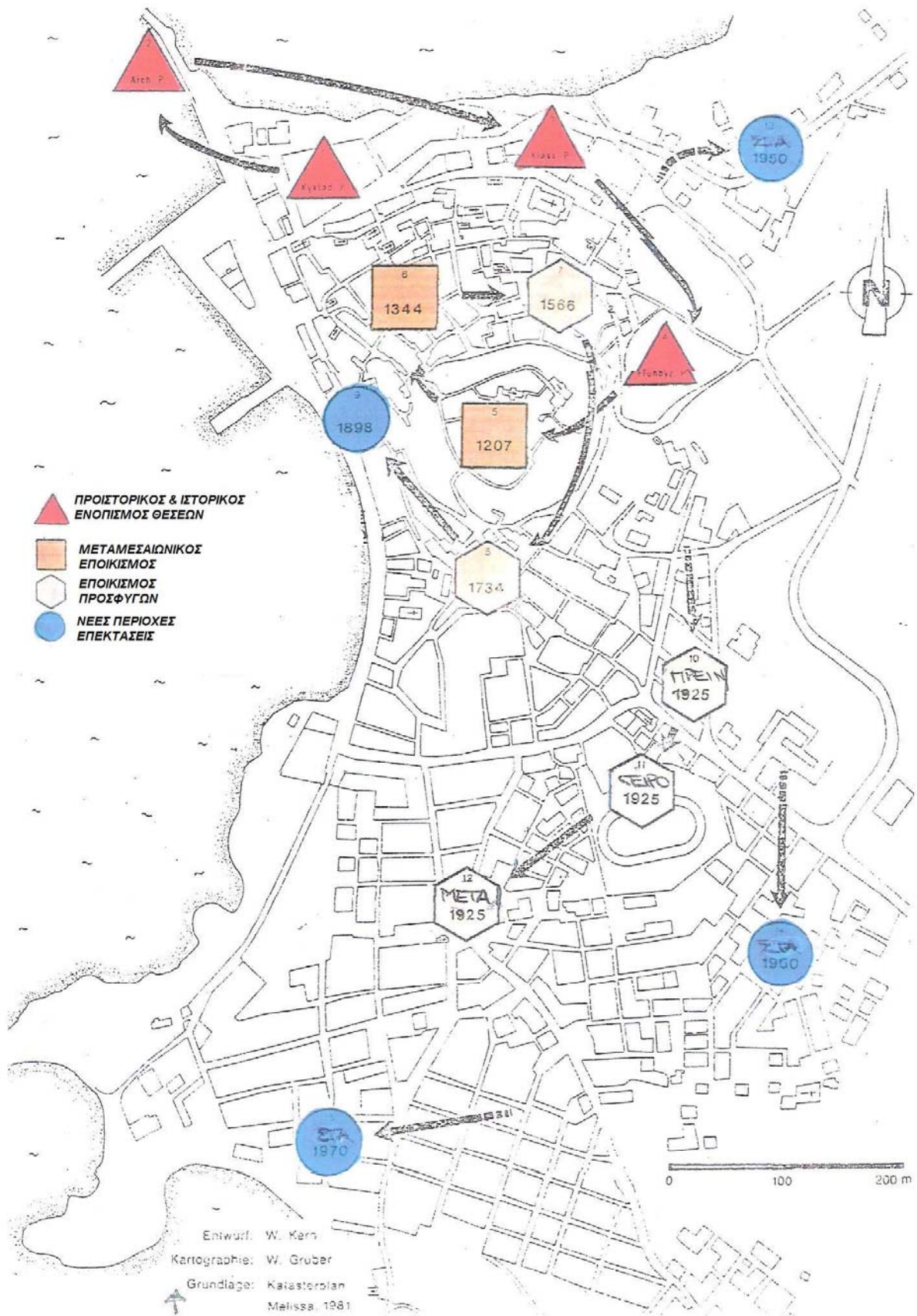

Εικ.1 – Το Κάστρο του Μάρκου Σανούδου

ΑΞΟΝΟΜΕΤΡΙΚΟ ΚΑΣΤΡΟΥ

ΧΩΡΟΧΡΟΝΙΚΟ ΕΠΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ

Ακολουθώντας το καλντερίμι της Τρανής Πόρτας, φτάνουμε στην «πλάτσα» του Κάστρου, στην οποία υψώνεται η Καθολική Μητρόπολη. Εδώ, στην κορυφή του κάστρου βρίσκονται τα τρία σημαντικότερα μνημεία του. Ο παλιός ερειπωμένος πύργος, ανάκτορο του Σανούδου (εικ. 2), η Καγκελαρία- Αρχιεπισκοπή (εικ. 3,4,5) και η Καθολική Μητρόπολη (εικ. 6).

Εικ.2 – Πύργος Σανούδου

Εικ.3- Καγκελαρία – Αρχιεπισκοπή

Εικ.4- Καγκελαρία – Αρχιεπισκοπή

Εικ.5- Οικόσημο Αρχιεπισκοπής

Εικ.6- Καθολική Μητρόπολη

Γύρω από αυτά υψώνονταν τα άλλα αξιόλογα μνημεία του Κάστρου, οι δύο παλιές καθολικές σχολές - η Μονή Ουρσουλινών (εικ.7,8,9) και η Γαλλική Εμπορική Σχολή, που σήμερα στεγάζει το αρχαιολογικό μουσείο(εικ.10). Όλα αποπνέουν το άρωμα της παλιάς αρχοντιάς και δόξας αλλά και της Ενετικής κυριαρχίας στο νησί.

Εικ.7- Μονή Ουρσουλινών

Εικ.8- Οικόσημο Ουρσουλινών

Εικ.9- Επιγραφή Ουρσουλινών

Εικ.10-Σημερινή είσοδος μουσείου

Εικ.11-Οικόσημο γαλλικής εμπορικής σχολής

Το σιωπηλό κάστρο κατοικημένο τώρα από μερικές παλιές καθολικές αρχοντικές οικογένειες και τον καθολικό κλήρο ζει με τη μοναξιά και τις αναμνήσεις των περασμένων. Σαν ένα παλιό βενετσιάνικο ρολόι έχει σταματήσει στο παρελθόν, την παλιά ωραία αλλά λησμονημένη πια εποχή. Τότε που οι δοξασμένοι δούκες, ιππότες το κατοικούσαν και οι βενετσιάνικες γαλέρες κουβαλούσαν άρχοντες και ηγεμόνες, για υψηλές δεξιώσεις. Τότε που άγριοι πειρατές ορμούσαν να

το πατήσουν και παλικαρίσια όρθωνε το ανάστημά του, αποκρούοντας τις επιδρομές τους.

Σήμερα, ενώ το κάστρο ζει με το παρελθόν και καθημερινά παλιώνει, κάτω στους πρόποδες του, η σύγχρονη πόλη της Νάξου, η Χώρα, η λησμονώντας τα παλιά, και σφύζοντας από ζωή και δημιουργία οδεύει προς το μέλλον, επεκτεινόμενη ολοένα προς όλες τις κατευθύνσεις.

Ονομασία

Το Κάστρο παλιότερα ονομαζόταν «Μέσα Κάστρο Ναξίας» ή «Κάτω Κάστρο», να ξεχωρίζει από το «Απάνω Κάστρο» της Δρυμαλίας και από το «Κάστρο τ' Απαλίου» στο Σαγκρί. Οι ονομασίες Κάστρο και Μέσα Κάστρο βεβαιώνονται και από νεότερα έγγραφα του 16ου μέχρι και του 19^{ου} αιώνα. Σήμερα το Κάστρο ονομάζεται απλώς Κάστρο, Κάστρο της Χώρας ή και Κάστρο του Σανούδου.

Πολεοδομία – Αμυντική οργάνωση

Η πόλη της Νάξου, η Χώρα, χτίστηκε σε πολύ παλιά χρόνια. Στη βορινή παραλία της -στη Γρότα- βρέθηκαν ερείπια που ανήκουν σε όλες τις περιόδους της προϊστορικής εποχής, από την 3η π.Χ. χιλιετηρίδα μέχρι τα γεωμετρικά χρόνια. Από τη γεωμετρική περίοδο μέχρι τους ελληνιστικούς χρόνους η περιοχή της παραλίας εγκαταλείπεται εντελώς και αυτό γιατί, όπως είναι πιθανό, η αρχαϊκή πόλη αναπτύχθηκε πάνω στον οχυρό λόφο που φτάνει τα 30 μέτρα και δεσπόζει της περιοχής της σημερινής πόλης. Αποτέλεσμα της πλούσιας ιστορίας του νησιού είναι η ποικιλία σε σημαντικά σύνολα και αρχιτεκτονικά μνημεία

αντιπροσωπευτικά όλων των εποχών. Όμως τη σημερινή μορφή της η πόλη της Νάξου άρχισε να την παίρνει όταν ο Μάρκος Σανούδος έχτισε εκεί το Δουκάτο του Αιγαίου. Το μοναδικό σαν πολεοδομική σύνθεση μεσαιωνικό Κάστρο της Χώρας, έδρα του Δουκάτου και οι πέτρινοι επιβλητικοί πύργοι σπαρμένοι σε όλη την έκταση του νησιού αποτελούν σπάνια μνημεία- μνημεία μάρτυρες- του άλλοτε φεουδαρχικού καθεστώτος. Μέσα από αυτά καταλαβαίνουμε ότι η αρχιτεκτονική της Δύσης και η αντίληψη του ντόπιου λαϊκού τεχνίτη συναντιόνται και επηρεάζουν η μία την άλλη. Ο μεσαιωνικός πυρήνας της χώρας Νάξου, δηλαδή το κάστρο που προαναφέραμε, αποτελεί την πρωτογενή μορφή πολεοδομικής διάρθρωσης της πόλης.

Το κάστρο είναι μια από τις σπάνιες περιπτώσεις που από πηγές μαθαίνουμε για τον τρόπο δημιουργίας ενός οικισμού στο Αιγαίο.

Από μελετητές γνωρίζουμε ότι για τη δημιουργία του κάστρου, υπήρχε ένα γενικό σχέδιο- πλάνο που όρισε το πώς θα κτιστεί το τείχος φρούριο και ποια θα είναι η σχέση κατοικίας και τείχους. Δεν ξέρουμε αν υπήρχαν σχέδια και για την ίδια την κατοικία. Πάντως υπήρχε μηχανικός που έκανε την κατανομή των οικοπέδων και το σχέδιο δημιουργίας ενός οχυρωμένου οικισμού που θα στέγαζε μια αποικιακή μειονότητα (καθολικών- αρχοντικές οικογένειες-Δούκας κ.λπ.) που θα τον προστάτευε από τους πειρατές αλλά και από τον ντόπιο εχθρικό πληθυσμό. Εδώ παρατηρούμε κάτι που συναντιέται σπάνια, δηλαδή την ταυτόχρονη δημιουργία τείχους και οικισμού. Το τείχος αυτό σε κάτοψη παρουσιάζονται πεντάγωνο με ένα τριγωνικό χώρο προς το λιμάνι και ένα ορθογώνιο προς την ενδοχώρα. Μαρτυρίες αναφέρουν ότι υπήρχαν πέντε πύργοι- ένας σε κάθε κορυφή του πεντάγωνο ενώ άλλες μαρτυρίες αναφέρουν ότι οι πύργοι ήταν 12 και βρίσκονταν σε απόσταση 10 περίπου μέτρων μεταξύ τους.

Η Επισκοπή και ο κεντρικός πύργος που είναι και τα σημαντικότερα κτήρια, αποτελούσαν κέντρα θρησκευτικής και διοικητικής εξουσίας, αλλά και τα τελευταία καταφύγια σε περίπτωση επιδρομής. Με βάση αυτό λοιπόν, αναπτύχθηκε ένα αμυντικό σχέδιο με κύριους άξονες που χαρακτήριζαν **την αμυντική του οργάνωση** ως εξής:

Α)Το τείχος του κάστρου που σχηματιζόταν από τους τοίχους των ακραίων αρχοντικών που ήταν χτισμένα το ένα κοντά στο άλλο και με ενισχυμένη δόμηση.

Β)Οι πύργοι και πύλες του κάστρου

Στοιχεία δυτικής προέλευσης που τονίζουν το επίσημο ύφος και τη σπουδαιότητα των πύργων, είναι οι επάλξεις που σχηματίζει το στηθαίο γύρω από το δώμα, οι πολεμίστριες και η ζεματίστρα για την άμυνα, έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η είσοδος στους εχθρούς.

Γ)Οι συνοικίες των ορθόδοξων έξω από το κάστρο , που διέθεταν κι αυτές πύλες, και αποτελούσαν το περιτείχισμα του κάστρου. Τα σπίτια ήταν χτισμένα με χοντρούς τοίχους και λίγα ανοίγματα ώστε να αποτελούν προστατευτικό κλοιό των καστρινών αρχοντικών. Αν παραβιάζονταν πρώτα αυτές οι πύλες , οι αμυνόμενοι οχυρώνονταν στο περιτείχισμα . Όταν τους απωθούσαν και από εκεί η άμυνά τους μεταφερόταν στις κύριες πόρτες του κάστρου και τελευταίο σημείο άμυνας ήταν ο κεντρικός πύργος .

Οι πύλες του Μπούργου

Η πρώτη άμυνα του κάστρου γινόταν στον Μπούργο του ο οποίου τα συνεχόμενα σπίτια σχημάτιζαν ένα διαπερνά στο τείχος. Από τις τρεις πύλες μόνο μπορούσε κανείς να μπει στον Μπούργο. Από την πόρτα του Γιαλού(εικ.12) κοντά στην καθολική εκκλησία, από την πόρτα του

Προφήτη Ηλία(εικ.13) κοντά στην ομώνυμη ορθόδοξη εκκλησία και από την πόρτα της Εβριακής κοντά στην εβραϊκή εκκλησία της αγίας Σοφίας. Να αποτελεί άραγε σύμπτωση, ότι κοντά σε κάθε πύλη υπήρχε μια εκκλησία προστάτρια ίσως αυτής της πύλης από τις πειρατικές επιδρομές και μάλιστα μια εκκλησία από κάθε δόγμα, όσα υπήρχαν τότε στη Νάξο, ή ήταν χτισμένες σκόπιμα έτσι;

Εικ.12- Πόρτα Γιαλού

Εικ.13- Πόρτα προφήτη Ηλία

Τα τείχη του Κάστρου και οι πύλες του

Τα σημερινά τείχη του κάστρου διατηρούνται ακριβώς στην παλιά τους θέση, όχι όμως και στην παλιά τους ακριβώς μορφή. Γνήσιο τμήμα παλιού τείχους είναι ο πύργος του Γλέζου με την Τρανή Πόρτα. Αλλά και σε άλλα μέρη του κάστρου διακρίνει κανείς τους περισσότερους από τους 12 τετράγωνους πύργους προμαχώνες, που προάσπιζαν άλλοτε το κάστρο ή μπορεί εύκολα να καθορίσει τη θέση των άλλων, αν μάλιστα υπολογίσει ότι- σύμφωνα με τη μαρτυρία του Σωζέ- ο κάθε πύργος απείχε από τον άλλον ίση απόσταση, δηλαδή 30 περίπου πόδια. Ένα σημαντικό μέρος των τειχών του κάστρου καταστράφηκε από το χτίσιμο πάνω σ' αυτό διαφόρων μοναστηριών και αρχοντικών των ευγενών του κάστρου, που τα έχτισαν εκεί πάνω στους παλιούς πύργους ή μετατρέποντας τους σε κατοικίες για να έχουν καλύτερη θέα προς την θάλασσα και τα λιβάδια του νησιού.

Τρεις είναι οι κυριότερες πύλες του Κάστρου της Νάξου, «η Τρανή Πόρτα» , «το Παραπόρτι» και το «πίσω Παραπόρτι» . Η «Τρανή Πόρτα» εμπόδιζε την είσοδο από τον Μπούργο, το «Παραπόρτι» από το Νιο χωριό και το «Πίσω Παραπόρτι» από την Εβραϊκή και την Κατσάγρα.

Η Τρανή Πόρτα (εικ.14,15), η μεγαλοπρεπέστερη, σώζεται ακόμα, βρίσκεται βορειοδυτικά, κάτω από τον πύργο του Γλέζου, που την προάσπιζε με το χοντροσαρακοφαγωμένο ξύλο της. Οι παλιοί έλεγαν ότι «πιο εύκολο είναι να διαβείς μέσα από τη φωτιά παρά από την Τρανή Πόρτα». Τόσο ισχυρό φαίνεται ήταν το πυρ και η προστασία που παρείχε ο πύργος στην πύλη αυτή του Κάστρου. Ένας σκοπός έστεκε μερόνυχτα στην ταράτσα ή έξω από την Τρανή Πόρτα φρουρώντας άγρυπνος την είσοδο της. Στον δεξιό τοίχο(στη μαρμάρινη παραστάδα) της πύλης υπάρχει χαραγμένος ακόμα ένας Ενετικός πήχυς (εικ.16). Η παράδοση αναφέρει ότι, όταν οι έμποροι με τη διαλεκτέςπραμάτειες, για τις αρχόντισσες του Κάστρου, ανηφόριζαν το Κάστρο, πριν διαβούν το κατώφλι της Τρανής Πόρτας μετρούσαν τα υφάσματα που έφερναν και αν ο πήχυς τους έβγαине σωστός περνούσαν. Αν όχι δεν ξανά έβλεπαν το Κάστρο, ούτε από μακριά.

Εικ.14- Τρανή Πόρτα (Εξωτερική άποψη)

Εικ.15- Τρανή Πόρτα (Εσωτερική άποψη)

Εικ.16- Ενετικός πήγυς

Το παραπόρτι (εικ.17) , πιο πολυδαίδαλο, δεν διατηρεί ακόμα την ξύλινη βαριά πόρτα του. Φαίνεται όμως ότι και αυτό φυλαγόταν από γειτονικό του πύργο, όπως και η Τρανή Πόρτα.

Εικ.17- Παραπόρτι

Τέλος το πίσω παραπόρτι (εικ.18,19) που επιτρέπει την έξοδο ανατολικά προς την αγία Κυριακή δεν υπάρχει σήμερα. Ωστόσο στους διπλανούς τοίχους διακρίνει κανείς ακόμα θεμέλια από τα βόλτα του και στα σκαλοπάτια του τα παλιά μάρμαρα του.

Εικ.18- Πίσω Παραπόρτι (η περιοχή που υπήρχε)

Εικ.19- Τα σκαλοπάτια που οδηγούσαν στο πίσω παραπόρτι

Ο πύργος του Γλέζου (ή πύργος των Κρίσπι)

Στην βορεινή πλευρά του Κάστρου υψώνεται μεγαλόπρεπος πάνω από την Τρανή Πόρτα την οποία και προστάτευε, ο πύργος του Γλέζου (των Κρίσπι ή της Απεραθίτισσας),(εικ.20,21,22). Ο πύργος είναι ο μόνος από τους παλιούς διασωθέντες προμαχώνες του Κάστρου και απ' αυτόν μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα της παλιάς οχυρώσεως του κάστρου. Η είσοδος του βρίσκεται στο εσωτερικό του κάστρου, αφού περάσουμε την Τρανή Πόρτα, αριστερά (εικ.23). Το υπέρθυρό του, στο οποίο ανεβαίνουμε από μια μικρή σκάλα, στολίζεται από εντυπωσιακό οικόσημο (εικ.24) (στέμμα, ξίφος, φτερό και παράσημα) του Μπαρότζη ενώ το υπέρθυρο της εσωτερικής θύρας, που οδηγεί στη μεγάλη σάλα στολίζεται από το οικόσημο των Κρίσπων (τρεις ρόμβοι διακοσμημένοι με φύλλα αμπέλου). Εντύπωση προκαλεί η μεγάλη σάλα, οι πύλες της οποίας οδηγούν στην ταράτσα του πύργου από την οποία παρέχεται ωραιότατη η θέα προς τη θάλασσα. Ανεβασμένοι στην ταράτσα αυτή οι παλιοί δούκες αγνάντευαν στο πέλαγος τις βενετσιάνικες γαλέρες ή τις γαλέρες των κουρσάρων να αράζουν στο λιμάνι της Νάξου. Έτρεχαν τότε οι φυλακές του Κάστρου στην ταράτσα για να προασπίσουν την τρανή πύλη, την κυριότερη είσοδο στο Κάστρο.

Εικ.20- Ο πύργος του Γλέζου

Εικ.21- Ο πύργος το Γλέζου

Εικ.22- Ο πύργος του Γλέζου

Εικ.23- Είσοδος για τον πύργο

Εικ.24- Οικόσημο στην είσοδο του πύργου

Αρχοντικά του κάστρου

Αρχοντικά είναι όλες οι κατοικίες του κάστρου, χαρακτηριστικότερα είναι εκείνα της εξωτερικής πλευράς του κάστρου, τα οποία λόγω του επικλινούς του εδάφους διαμορφώνουν πολλούς υπόγειους χώρους. Πρόκειται κυρίως για χώρους αποθηκευτικός (πιθανότατα για τη συγκέντρωση προμηθειών) αλλά οπωσδήποτε και με οχυρωτικούς λόγους ύπαρξης. Άλλωστε μέσω αυτών των χώρων ήταν κάποτε δυνατή η επικοινωνία μεταξύ των σπιτιών. Η κυρίως χώροι κατοικίας αναπτύσσονται σε ένα ή δύο ορόφους ακολουθώντας σχεδόν πάντα το – καταρχήν βενετσιάνικο- πρότυπο της περίκεντρου διάταξης των δωματίων γύρω από μια κεντρική αίθουσα υποδοχής και εκδηλώσεων. Αυτό το πρότυπο βέβαια έχει βαθιές ρίζες στη μεσογειακή αρχιτεκτονική και κυρίως στις οικίες της κλασικής και της ελληνιστή εις εποχής, αν θεωρήσουμε αυτόν τον κεντρικό χώρο ως τον κεντρικό υπαίθριο χώρο ζωής της οικίας, το αίθριο. Σε μερικά μάλιστα αρχοντικά υπάρχει ένας ιδιαίτερος χώρος εισόδου αμέσως πριν το κεντρικό δωμάτιο, ο προθάλαμος, με μικρές διαστάσεις και χαμηλό ταβάνι, από όπου υπάρχει πρόσβαση και σε δευτερεύοντες χώρους του σπιτιού όπως η κουζίνα, κλιμακοστάσιο, αποχωρητήριο, κ.λπ. Και στις αρχαίες οικίες άλλωστε η είσοδος γινόταν πάντα με την παρεμβολή μικρού κλειστού χώρου και τότε απευθείας στο αίθριο. Τέλος υπάρχουν στοιχεία για την ύπαρξη μαρμάρινου δαπέδου στις μεγάλες σάλες των σπουδαιότερων αρχοντικών του κάστρου, το οποίο αποτελείται από λευκές πλάκες ναξιώτικου μαρμάρου, τετράγωνα και ορθογώνια τοποθετημένες ως προς τους τοίχους, ανάμνηση των πλακοστρώσεων των αρχαίων αίθριων.

Πραγματικά, το κεντρικό δωμάτιο είναι ξεχωριστό από σάλα. Το πρώτο είναι αίθουσα υποδοχής και εκδηλώσεων, μεγάλωσε διαστάσεις, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ένα εσωτερικό πατάρι περιλαμβάνεται στο μεγάλο ύψος του και αποτελεί τη θέση της ορχήστρας για τους χορούς

που δίνονταν κάποτε εκεί. Η σάλα είναι ένα δεύτερο δωμάτιο, επίσης μεγάλο και ψηλοτάβανο, με πρόσβαση από το κεντρικό και πάντα στην πλευρά της κύριας όψης του σπιτιού (αν πρόκειται για σπίτι τείχους, προς τη θάλασσα). Οι άλλοι χώροι του πρώτου ορόφου είναι τραπεζαρία , καθημερινό, μαγειρείο, ξενώνας, γραφείο, κ.λπ., ενώ τα υπνοδωμάτια βρίσκονται στον επόμενο και τελευταίο όροφο.

Η υφή των υλικών

Το υλικό κατασκευής των κτισμάτων είναι κυρίως η πέτρα, ο μαρμαρυνιακός σχιστόλιθος, είδος που αφθονεί στο νησί. Η λιθοδομή όμως έχει ασβεστωθεί τόσες φορές ώστε όλες οι ανωμαλίες να έχουν καλυφθεί κάτω από το παχύ και λείο στρώμα το σοβά, δίνοντας στα κτίσματα απaráμιλλη πλαστικότητα. Μια πλαστικότητα που ενισχύεται από την ύπαρξη ανεξάρτητων σχιστολιθικών πλακών σε ορισμένα μέρη της κατασκευής (διάφορα στηθαία, σαμάρι δώματος και υδρορροή και κυρίως στις κομψότερες συνθέσεις των ανεφανών) αλλά και από την ύπαρξη μονόλιθων (π.χ. σκαλοπάτια).

Ακόμα άλλα μαρμάρινα στοιχεία, που βρίσκουν τη θέση τους στις όψεις και ξεκινούν από την ανάγκη προστασίας των ευπαθών μερών της κατασκευής, δίνουν εντύπωση περισσότερο λεία και στιλπνή από τα άλλα μέρη και αποτελούν σημάδι ευμάρειας. Ξεχωριστή σημασία παίρνουν όταν φέρουν ανάγλυφα διακοσμητικά ή σύμβολα. Χρησιμοποιούνται στις παραστάσεις εξωθύρων, σε υπέρθυρα, ανακουφιστικά μαξιλάρια και γείσα θυρών και παραθύρων, χωρίς να αποκλείονται και τα μαρμάρινα σκαλοπάτια.

Τα χρώματα βρίσκουν τη θέση τους στα ξύλινα αρχιτεκτονικά στοιχεία του χώρου: Πόρτες, παράθυρα, τράβες, ταβάνια, ξύλινα κιγκλιδώματα, ενσωματωμένα ράφια και ντουλάπια κ.λπ. Έτσι τα ξύλινα

κουφώματα, για παράδειγμα, με τις αναλογίες και την τοποθέτηση τους μετριάζουν την λευκότητα των τοίχων, απαλύνουν αλλά δεν αλλοιώνουν τα σχήματα των μορφών.

Το σίδηρο, ακριβό υλικό αφού εισάγεται, αντικαθιστά το ξύλο σε μέρη της κατασκευής όπως κιγκλιδώματα αλλά χρησιμοποιείται και στις απαραίτητες σιδεριές στα παράθυρα (για λόγους ασφαλείας εκείνη την εποχή) και στους φεγγίτες των θυρών. Τα σιδερένια αυτά οικοδομικά στοιχεία εμφανίζονται πολύ λεπτοδουλεμένα τις περισσότερες φορές.

Ανοίγματα στους τοίχους και τρόπος διάταξης

Συνήθως τα ανοίγματα είναι μικρού μεγέθους, στενά, περιορισμένου αριθμού και άλλοτε συμμετρικά τοποθετημένα, άλλοτε όχι. Οι αναλογίες και η θέση των ανοιγμάτων είναι τέτοιες που να προσφέρουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις ηλιασμού, προστασίας από τους δυνατούς ανέμους, αερισμού και ασφάλειας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο χωρισμός της όψης του κτίσματος (τόσο στη Χώρα όσο και το Κάστρο) σε διάφορα λειτουργικά επίπεδα, όπου η οριζόντια συμμετρία των ανοιγμάτων ακολουθείται σε καλά δωμάτια των σπιτιών ενώ στους βοηθητικούς χώρους, τα ανοίγματα είναι τοποθετημένα κατά περίπτωση, άλλοτε πάλι διατηρούνται οι κατακόρυφες περασιές των κουφωμάτων, κυρίως σε ανοίγματα διατεταγμένα κατακόρυφα, που αντιστοιχούν στον ίδιο εσωτερικό χώρο ενώ συνήθως όχι. Έτσι αυτά τα επίπεδα με τα ανοίγματά τους δεν φανέρωναν μόνο τον εσωτερικό διαχωρισμό της σπιτιού αλλά πρόσφεραν και μια ποικιλία μορφών στη συνθετική κλίμακα των κτισμάτων του οικισμού.

Κουφώματα

Πόρτες

Στα αρχοντικά του κάστρου (αλλά και της Χώρας) το άνοιγμα της πόρτας του κατωγιού και της κυρίας εισόδου περιλαμβάνει μαρμάρινες λαμπάδες, μαρμάρινα κατώφλι και μαρμάρινο μονολιθικό ή ξύλινο γείσο. Συχνά η μετάβαση από τους λαμπάδες στο πρέκι γίνεται με ανακουφιστικό μαρμάρινο «μαξιλάρι» διακοσμημένο με ανάγλυφα. Σε ορισμένες πόρτες συναντάμε τοξωτό υπέρθυρο. Το τόξο σχηματίζεται από σχιστόπλακες και το τύμπανο του τόξου γίνεται φεγγίτης. Το πλάτος του ανοίγματος αυξάνει προς το εσωτερικό και η κάσα τοποθετείται στο μαρμάρινο πλαίσιο των λαμπάδων. Στα λαϊκά σπίτια συνηθέστερες είναι οι πόρτες εισόδου με απλή ξύλινη κάσα και φεγγίτη και με τζαμιλίκι εσωτερικά και εξωτερικά με διακοσμητικές προστατευτικές σιδεριές. Πολλές από τις σιδεριές αυτές που χρονολογούνται στον 19ο αιώνα. Είναι σφυρηλατημένες από μαλακό σίδηρο και δίνουν ζωή στην πόρτα όντας ανάλαφρες και γεμάτες καμπύλες. Οι πόρτες είναι πάντα ξύλινες, γι' αυτό και πάνω από το πρέκι υπάρχει ορισμένες φορές γείσο (από σχιστόπλακες ή από μάρμαρο στα αρχοντικά, από ξύλο στα λαϊκά σπίτια) του που προφυλάσσει τις πόρτες από τη βροχή. Οι πόρτες εισόδου είναι πάντα δίφυλλες, ταμπλαδωτές με αναλογίες που κυμαίνονται από 1,10* 2, 10μ. έως 1,40* 2,40μ. Συχνά σε απόσταση 70-80 εκατοστών υπάρχει εσωτερικά δεύτερη πόρτα δίφυλλη με τζαμιλίκια (ανεμοφράκτης λόγω έλλειψης προθάλαμου). Η πόρτα του κατωγιού είναι μονόφυλλη ή και δίφυλλη. Πολλές φορές το ένα της φύλλο είναι κομμένο οριζόντια στη μέση, ώστε να ανοίγει πρώτα το επάνω μέρος, το οποίο χρησιμεύει σαν παράθυρο. Το κάτω μέρος του φύλλου ανοίγει μόνο αφού ελευθερωθεί η ξύλινη αμπάρα από μέσα. Επίσης συχνά βρίσκεται εξώθυρα ορόφου με σιδεριά- στηθαίο που δεν βγάζει σε εξώστη και λέγεται πορτοπούλα, καθώς και πόρτα δίφυλλη εξωτερική με τζαμιλίκια.

Οι εσωτερικές πόρτες είναι δίφυλλες, ταμπλαδωτές με απλή ξύλινη κάσα ή μαρμάρινους λαμπάδες και οριζόντια υπέρθυρα.

Παράθυρα

Τα παράθυρα έχουν κατά κανόνα τοξωτό υπέρθυρο με ή χωρίς χτιστό τύμπανο. Τα ανοίγματα όμως παραμένουν ορθογώνια, γι' αυτό και υπάρχουν παράθυρα με μαρμάρινους λαμπάδες, μαρμάρινο πρέκι ή παράθυρα ξύλινα με φεγγίτη. Το τζαμιλίκι χωρίζεται σε τρία ή τέσσερα ίσα μέρη με καΐτια ενώ τα σκούρα είναι είτε ταμπλαδωτά. Η διάταξη του τζαμιλικιού - σκούρου γίνεται με τρεις τρόπους:

α) τα τζαμιλίκια εξωτερικά, τα σκούρα εσωτερικά με αποτέλεσμα να επιτρέπεται η ρύθμιση του φωτός μέσα στο σπίτι χωρίς να χρειάζεται να ανοίξει το τζαμί. Η κατασκευή αυτή οφείλει την ύπαρξή της στους ισχυρούς ανέμους του νησιού. Στην περίπτωση αυτή όλα τα φύλλα ανοίγουν προς τα μέσα, στο πάχος του ανοίγματος της τοιχοποιίας, που το πλάτος του αυξάνει προς το εσωτερικό.

β) Παράθυρα όπου εσωτερικά είναι τα τζαμιλίκια και εξωτερικά τα σκούρα που ανοίγουν προς τα έξω.

γ) Παράθυρα με σκούρα μέσα και έξω από το τζαμιλίκι

Προστατευτικές σιδεριές έχουν τα μικρά παράθυρα των ισογείων και των υπογείων, καθώς και ορισμένα παράθυρα του ορόφου. Τοποθετούνται ως εξής ανάλογα με τους παραπάνω τρόπους διάταξης τζαμιλικιού - σκούρου:

α) σιδεριά, τζαμιλίκι, σκούρο

β) σκούρο, σιδεριά, τζαμιλίκι

γ) σκούρο, σιδεριά, τζαμιλίκι, σκούρο

Γενικά τα κουφώματα είναι βαμμένα στο χρώμα του ξύλου, της ώχρας, του μπλε, του γαλάζιου, του κόκκινου και του πράσινου. Συχνά ο τοίχος εσωτερικά, πάνω από τα κουφώματα, λόγω του μεγάλου πάχους καλύπτεται με ξύλα που τοποθετούνται σε σειρά και βάφονται στο ίδιο χρώμα με τα κουφώματα

Σκάλες

Εξωτερικές σκάλες

Οι εξωτερικές σκάλες προβάλλουν ελεύθερα και δυναμικά στο χώρο. Είναι κατασκευασμένες από πέτρα ή μάρμαρο, χωρίς στηθαίο οι περισσότερες ή με ξύλινο κάγκελο και κουπαστή. Μεταγενέστερες είναι σκάλες με σιδερένιες ράβδους, σιδερένιο κάγκελο με διακοσμητικές σιδεριές ή τούβλινο επιχρισμένο στηθαίο. Άλλοτε βρίσκονται σε επαφή με τον τοίχο του σπιτιού και άλλοτε (σπανιότερα) παρουσιάζονται ελεύθερες μέσα στο δρόμο και λοξά σε αυτόν ή μέσα σε ένα πλάτωμα. Ο χώρος κάτω από τη σκάλα, η είναι χτιστός, προσαρτημένος στην επιφάνεια χρήσης του σπιτιού, είτε είναι ανοιχτός, οπότε η σκάλα φέρεται από τοξωτή ή επίπεδη κατασκευή (με άξονα παράλληλο προς τη γραμμή ανάβασης), αποτελώντας το προστέγασμα για την είσοδο στο κατώι. Η κλίση της σκάλας είναι απότομη γιατί το ύψος των σκαλοπατιών είναι πολλές φορές μεγάλο, ενώ το πάτημα κυμαίνεται στα 25 με 30 εκατοστά. Το πλάτος της σκάλας είναι μεταβλητό. Βρίσκεται ανάμεσα στα 0,60 - 1,25μ. και αυξάνει το ύψος της. Τα οφέλη είναι πολλά, καθώς εξοικονομείται χώρος διευκολύνοντας την ανάβαση πεζών και ζώων ενώ με την αύξηση του πλάτους ανεβαίνοντας αντιμετωπίζεται ο φόβος ανόδου.

Εσωτερικές σκάλες

Στα σπίτια του κάστρου οι εσωτερικές σκάλες που συνδέουν το υπόγειο με το ισόγειο είναι από μαρμάρινες μονολιθικές πλάκες που το πάτημα τους κυμαίνεται από 20 ως 40 εκατοστά ενώ το ρίχτι τους από 15 ως 40 εκατοστά, συνεπώς έχουν πολύ έντονη κλίση. Αντίθετα στα λαϊκά σπίτια ο όροφος επικοινωνεί εσωτερικά με το κατώι με ξύλινη σκάλα που βγαίνει σε καταπακτή συνήθως στις κάμαρες και στην κουζίνα. Στα αρχοντικά του κάστρου, η σκάλα που συνδέει τους κυρίως χώρους με τα υπνοδωμάτια, είναι κατασκευασμένη από ξύλο, με κάτοψη σχήματος Γ και στήριξη σε βαθμιδοφόρους. Στα λαϊκά οι σκάλες είναι επίσης ξύλινες, με απότομη κλίση και στήριξη σε βαθμιδοφόρους. Βρίσκονται συνήθως στον χώρο υποδοχής και πάντα η μια πλευρά τους εφάπτεται στον τοίχο. Κάτω από την σκάλα βρίσκονται ντουλάπια ή πόρτα που οδηγεί στη σκάλα του υπογείου. Το πλάτος τους κυμαίνεται ανάμεσα στα 0,80 και 1,00μ.

Δάπεδα

Συνήθως τα δάπεδα είναι κατασκευασμένα από ξύλινες λωρίδες χωρίς πέτσωμα. Σε ορισμένα αρχοντικά εντός και εκτός κάστρου υπάρχουν δάπεδα από σχιστόπλακες ή μαρμαρόπλακες που εδράζονται σε ξύλινο σκελετό, με δοκάρια από κορμούς κυπαρισσιών. Στα αρχοντικά εκτός κάστρου έχουμε ενίοτε μαρμάρινο δάπεδο που αποτελείται από λευκές πλάκες ναξιώτικου μαρμάρου τοποθετημένες λοξά ως προς τον τοίχο. Η πλακόστρωση της αυλής γινόταν από μάρμαρα διαφόρων ειδών ενώ σήμερα από σχιστόπλακες.

Ταβάνια

Στον εσωτερικό χώρο σημαντικό ρόλο για την αντίληψη και την εντύπωση του χώρου παίζει το ξύλινο ταβάνι. Τα ταβάνια στη Χώρα της Νάξου (και εντός του κάστρου) χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) Ταβάνι που παρουσιάζει εμφανή κατασκευή, δηλαδή ξύλινα δοκάρια (τράβες) από ξύλο φίδας ή κυπαρισσιού. Πάνω από τις τράβες και κάθετα σ' αυτές τοποθετούνται μικρές φίδες ή καλάμια συνδεδεμένα μεταξύ τους ή σανίδες. Ακόμα το σανίδωμα μπορεί να είναι κατασκευασμένο από μικρούς πήχεις τοποθετημένους ο ένας λοξά πάνω στον άλλο, δημιουργώντας έτσι ένα ενδιαφέρον οπτικά σύνολο. Μερικές φορές τα σημεία στήριξης των δοκαριών, κάτω από αυτά, υπάρχουν πρόσθετες ξύλινες διακοσμητικές κατασκευές.

β) Ταβάνι που δεν εμφανίζει τη φέρουσα κατασκευή του, αλλά την καλύπτει με πέτσωμα από επιμήκεις σανίδες, το οποίο καρφώνεται πάνω στα φέροντα δοκάρια και έχει περιμετρικά ξύλινο περιθώριο σε διαφορετική στάθμη από κάτω. Ο ρόδακας που υπάρχει στη μέση είναι πρόσθετος, καρφωμένος πάνω στο πέτσωμα. Εμφανίζεται ή επίπεδος διακοσμημένος με χρώματα ή έχει ανάγλυφες διακοσμήσεις ή αποτελείται από μικρά ξύλα που σχηματίζουν διάφορα μοτίβα. Στην απλούστερη μορφή του ταβανιού οι αρμοί των σανίδων κλείνονται με πρόσθετο ξύλινο αρμοκάλυμμα

Συχνά τα ταβάνια με ή χωρίς εμφανή κατασκευή βάφονται σε διάφορα χρώματα όπως πράσινο, ώχρα, ροζ, γαλάζιο, ενώ σπανιότερα στο χρώμα του ξύλου.

Τοιχοποιίες

Οι τοίχοι των σπιτιών είναι πέτρινοι, μεγάλου πάχους (0,50- 1,20μ.) συχνά με μείωση ανεβαίνοντας προς τα πάνω. Η μεγάλη αντοχή τους οφείλεται περισσότερο στην προσεγμένη έδραση κατά την κατασκευή παρά στο κονίαμα του οποίου οι συνδετικές ικανότητες χάνονται με το πέρασμα του χρόνου. Συχνά βλέπουμε στους τοίχους μαρμάρινα αγκωνάρια, μέλη από αρχαία κτίσματα δεμένα με πουρί και πέτρες και ξύλα τοποθετημένα οριζόντια ή κατακόρυφα για καλύτερη σύνδεση των λίθων. Ο μαρμαρυγιακός σχιστόλιθος που χρησιμοποιείται κατά κόρον για το χτίσιμο των τοίχων, διατηρεί το εσωτερικό του σπιτιού σε θερμοκρασία αρκετά χαμηλότερη από εκείνη των σπιτιών που έχουν χτιστεί με άλλα υλικά.

Οι τοίχοι είναι επιχρισμένοι με κονίαμα σε τρεις στρώσεις (πεταχτό, χοντρό, ψιλό) με τελικό πέρασμα με υδρόχρωμα (άσβεστη) του οποίου το λευκό χρώμα αποτρέπει την απορρόφηση ηλιακών ακτινών το καλοκαίρι.

Στους λεπτούς διαχωριστικούς τοίχους με μικρό πάχος (5- 15 εκατοστά) ο σκελετός είναι ξύλινος με μια ή δύο σειρές καλαμιών και επίχρισμα και από τις δύο πλευρές, με πρώτη ύλη κοσκινισμένο αμμόχωμα και άσβεστη.

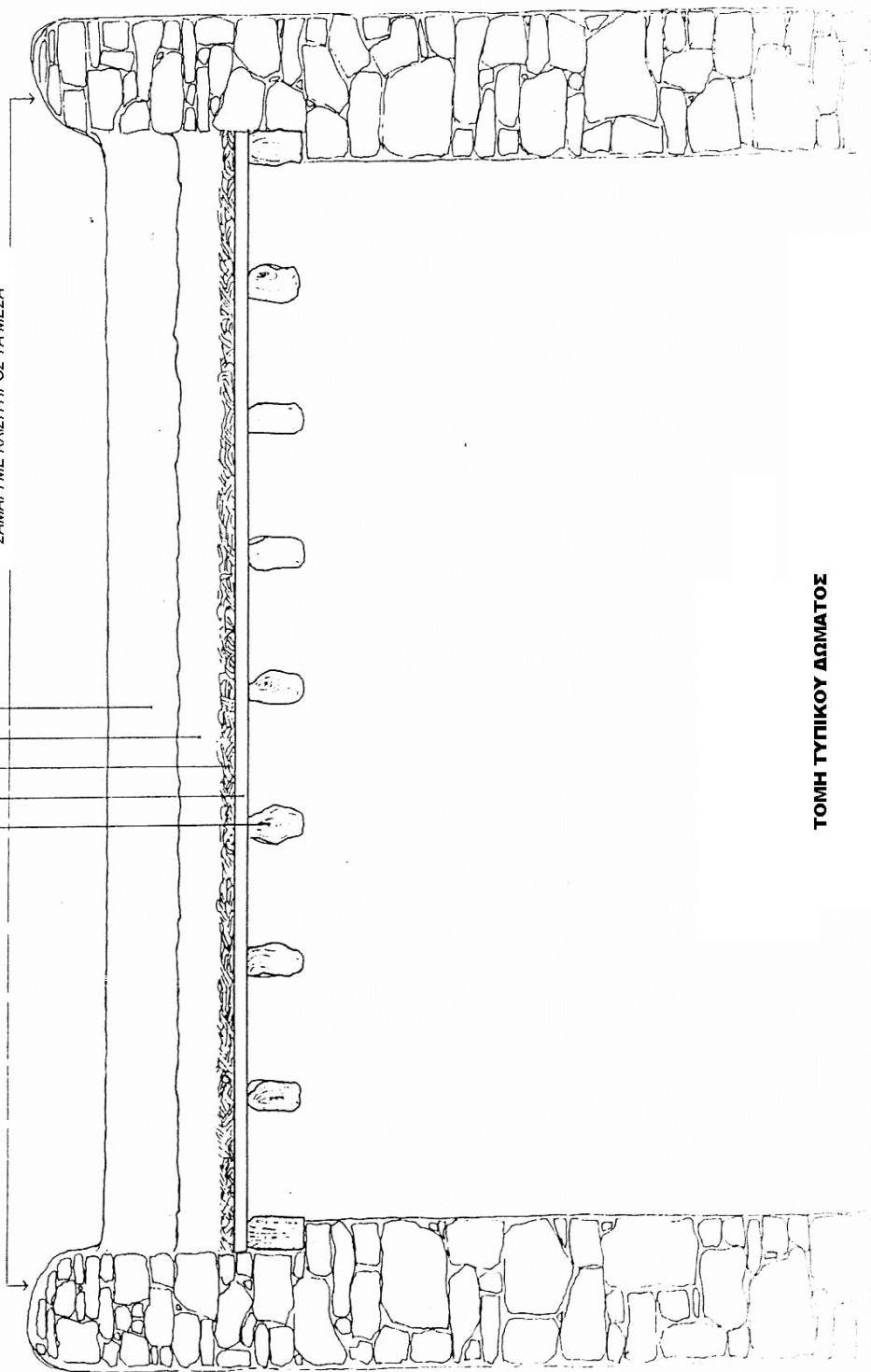
Τέλος, τοιχοποιίες γίνονται και με ξερολιθιές σε πιο ευτελείς κατασκευές και σε περιφράξεις αυλών και οικοπέδων.

Στέγες- Δώματα

Η στέγη είναι επίπεδη και η κατασκευή και το πάχος της ουδέποτε εμφανίζονται στην πρόσοψη. Αντίθετα, η περιμετρική τοίχοι σχηματίζουν πάνω στη στέγη μικρό στηθαίο 10- 20 εκατοστών ειδικής μορφής (σαμάρι) με κλίση προς τα μέσα, τραπεζοειδούς ή τριγωνικής διατομής που χρησιμεύει για την περισυλλογή του νερού της βροχής και διακόπτεται κατά διαστήματα για να περάσει τον νερό της βροχής προς την υδροροφή. Στηθαίο υπάρχει πάνω από τους μεσαίους φέροντες τοίχους, λόγω του κινδύνου δημιουργίας ρωγμών τα σημεία αυτά.

Κατασκευαστικά το δώμα αποτελείται από ξύλινα δοκάρια τοποθετημένα κατά την στενή πλευρά στους περιμετρικούς τοίχους του σπιτιού. Πάνω από τα δοκάρια και κάθετα σε αυτά, τοποθετούνται σανίδες και σκεπάζονται με ψάθα ή θάμνους. Στο τέλος βρίσκουμε ένα στρώμα θαλασσινά φύκια που παίζουν το ρόλο μονωτικής στρώσης. Πάνω από αυτά, ακολουθεί ένα παχύ στρώμα από κοκκινόχωμα αποτελώντας το στεγανωτικό. Το τελικό πάχος είναι 40- 50 εκατοστά. Κάθε Σεπτέμβρη το τελευταίο αυτό στρώμα ανανεώνεται και κυλινδρώνεται, εξασφαλίζοντας την αδιαβροχότητα του ταβανιού.

ΦΕΡΟΝΤΑ ΔΟΚΑΡΙΑ - ΤΡΑΒΕΣ ΑΠΟ ΞΥΛΙΟ ΦΙΔΑΣ
ΜΙΚΡΟΤΕΡΕΣ ΦΙΔΕΣ Ή ΣΑΝΙΔΕΣ Ή ΚΑΛΑΜΙΑ Ή ΣΧΙΣΤΟΠΛΑΚΕΣ
ΜΟΝΩΤΙΚΗ ΣΤΡΩΣΗ ΑΠΟ ΦΥΚΙΑ
ΚΟΚΚΙΝΟΧΩΜΑ
ΦΥΡΟΧΩΜΑ
ΣΑΜΑΡΙ ΜΕ ΚΙΛΗ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΣΑ

ΤΟΜΗ ΤΥΠΙΚΟΥ ΔΩΜΑΤΟΣ

Στεγαστά

Τα στεγαστά είναι από το χαρακτηριστικότερα μορφολογικά στοιχεία της όψης των κτισμάτων αλλά και των δρόμων. Το στεγαστό δημιουργείται από ένα ή περισσότερα δωμάτια σπιτιού σε πρώτο όροφο που η κάτοψη του προβάλλεται στο δρόμο. Το άνοιγμα του στεγαστού έχει όψη ορθογωνική ή τοξωτή (τόξο ημικυκλικό ή οξυκόρυφο), ενώ η οροφή του εμφανίζει την ξύλινη φέρουσα κατασκευή του πατώματος του σπιτιού (εικ.25,26) . Συνήθως το στεγαστό συνδέεται άμεσα με την εξωτερική σκάλα του σπιτιού, δηλαδή δημιουργείται εξώστης ή απλώς μια εξωστόθυρα με κουπαστή και κάγκελο και οδηγεί στην κύρια πόρτα εισόδου

Εικ.25- Στεγαστό όπου φαίνεται η ξύλινη φέρουσα κατασκευή και η τοξωτή όψη (οξυκόρυφη)

Εικ.26- Στεγαστό ορθογωνικής όψης όπου συνδέεται άμεσα με τη σκάλα του σπιτιού

Υδρορροή

Η υδρορροή είναι άλλο ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία στην όψη των κτισμάτων της Χώρας και του Κάστρου . Συνήθως είναι μια λαξευτή πέτρα που οδηγεί τα νερά του δώματος ή ένα τραβηγτό αυλάκι στον τοίχο, που σβήνει πλησιάζοντας το έδαφος ή μια σχιστόπλακα ή ένα βυζαντινό κεραμίδι που επιτρέπει στο νερό να ρέει ελεύθερα στο δρόμο.

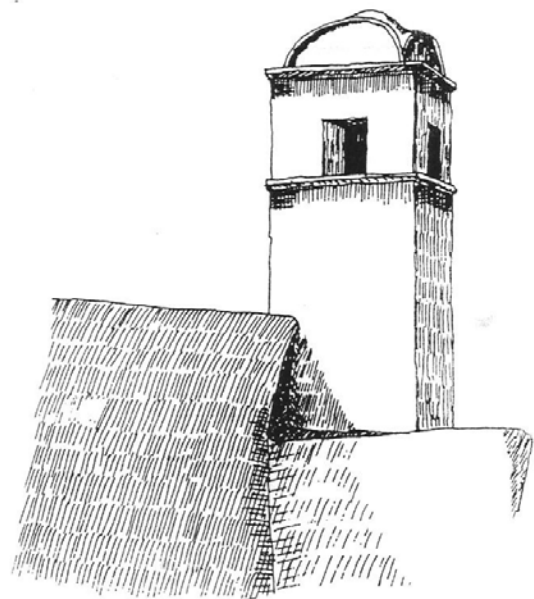
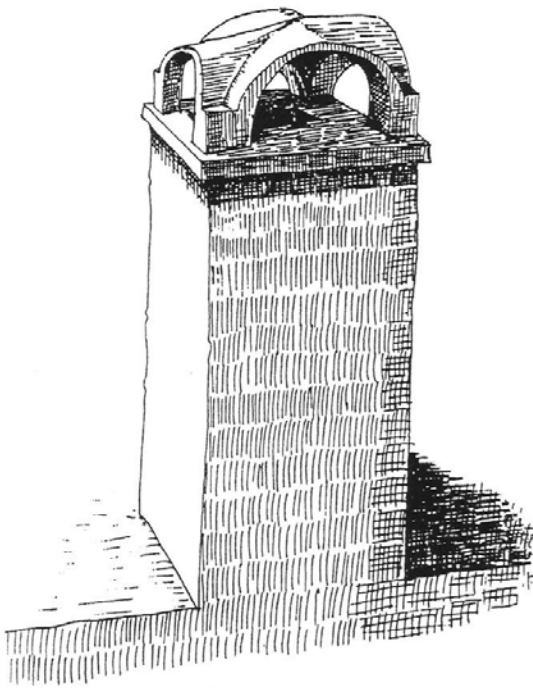
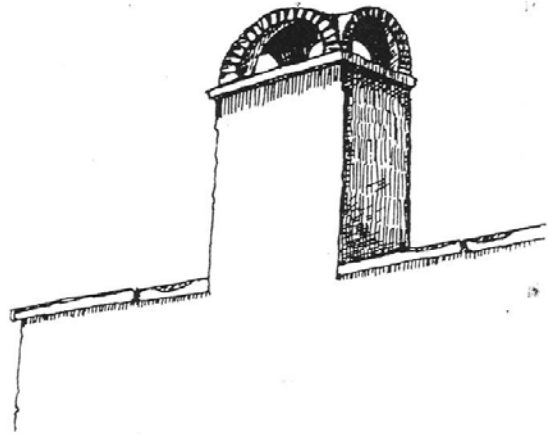
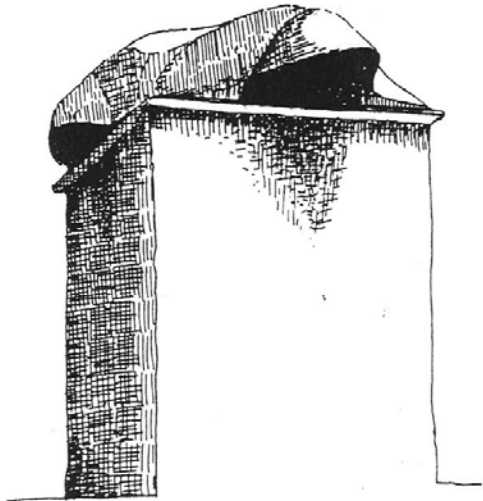
Απότμηση (αποκοπή)

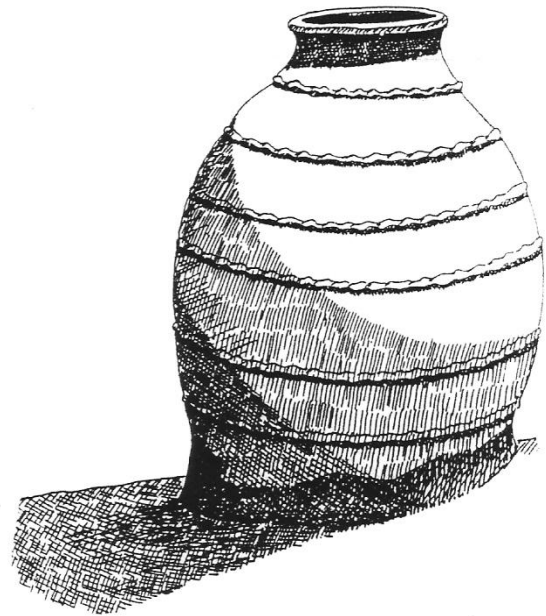
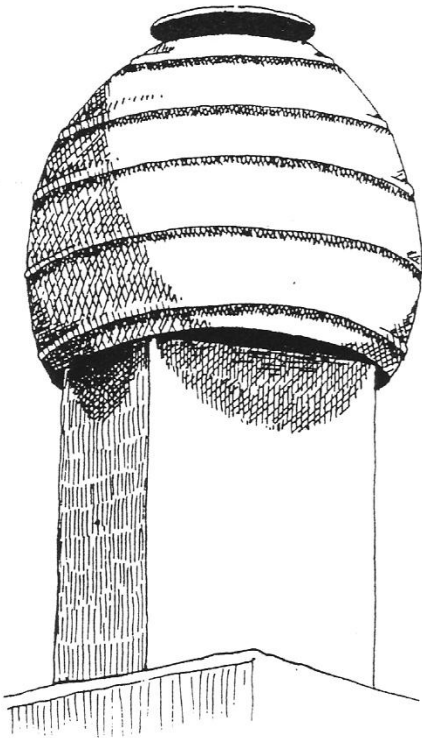
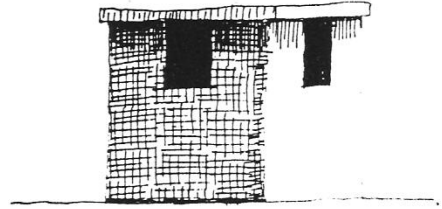
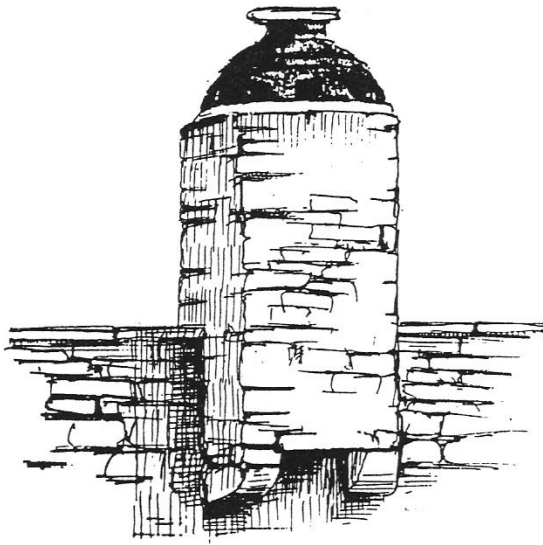
Το στοιχείο της πλαστικότητα στους δρόμους γίνεται εντονότερο με την συχνά καμπύλες ή και επίπεδες αποτμήσεις των τοίχων στα γωνιακά σπίτια. Το ανώτερο μέρος εμφανίζεται σε διάφορα σχήματα (τριγώνου, σταυρού, οδοντωτό) ανάλογα με το πώς είχαν χτιστεί πέτρες της γωνίας για να δημιουργηθεί η απότμηση. Οφείλει την ύπαρξή της σε καθαρά πρακτικούς λόγους καθώς διευκόλυνε τη διάβαση των φορτωμένων ζώων.

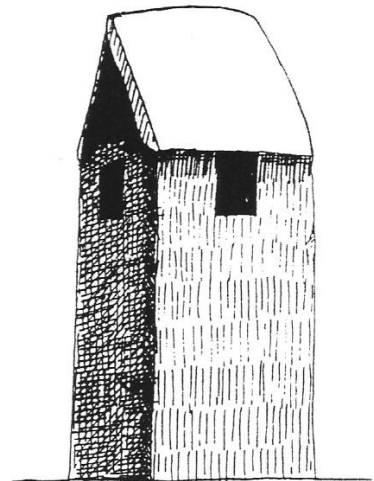
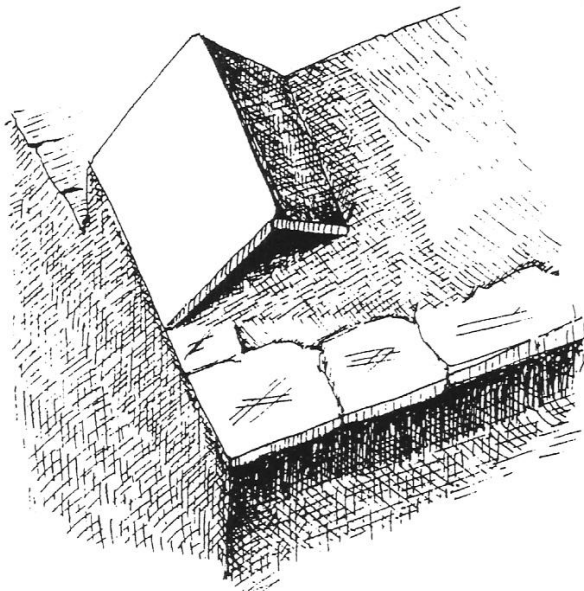
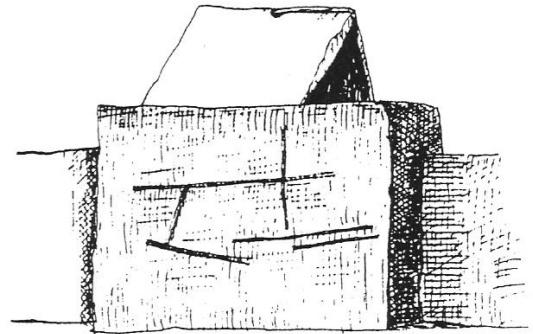
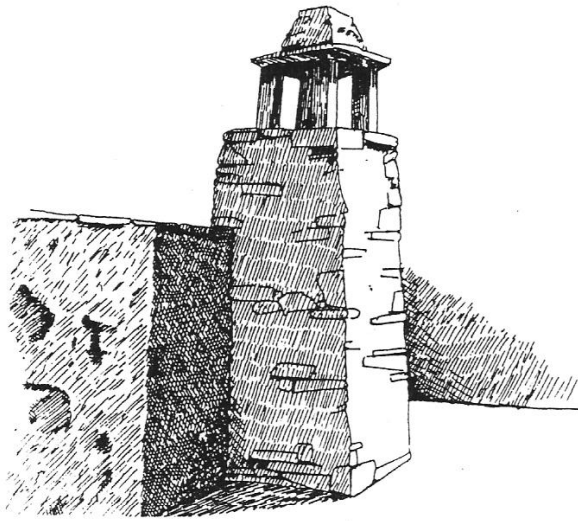
Ανεφανοί

Ανεφανοί στη Νάξο λέγονται οι καπνοδόχοι. Αποτελούν σημαντικό μορφολογικό στοιχείο των όψεων, δημιουργώντας μαζί με τον υπόλοιπο κτιριακό όγκο μια πετυχημένη σύνθεση. Κάθε ένας αποτελεί ένα ολοκληρωμένο οικοδόμημα με βάση, κορμό και επίστεψη. Τα υλικά που χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή τους είναι σχιστόπλακες χτισμένες με κονίαμα, σοβατισμένες και ασπρισμένες. Στην επίστεψη χρησιμοποιούνται σχιστόπλακες ή κάθε είδους σπασμένο πιθάρι. Άλλοι έχουν βαθμιδωτή διάταξη, που διακόπτει επιτυχημένα τη «μονοτονία» της συμπαγούς μάζας τους και άλλοι παρουσιάζουν έντονα καμπύλα σχήματα που συγκροτούν με την όλη όψη του σπιτιού ένα ενδιαφέρον σύνολο. Ο πιο συνηθισμένος τύπος έχει για επίστεψη μια πυραμίδα ή ένα σταυροθόλιο και συνήθως κατόψεις αυτές με κυλινδρικό, ορθογωνικό ή πολυγωνικό σχήμα.

Ανεφανοί

2.ΤΟ ΑΠΑΝΩ ΚΑΣΤΡΟ

Ανάμεσα στα χωριά Τσικαλαριό και Ποταμιά βρίσκονται τα ερείπια ενός φρουρίου με το όνομα <<Απάνω Κάστρο>> (εικ.1,2) . Η φυσική θέση του αλλά και η επιμελημένη οχύρωση του, συντέλεσαν ώστε να παίζει βασικό ρόλο στην ιστορία του τόπου. Χτίστηκε για πρώτη φορά γύρω στο 375 π.Χ όταν ο Αθηναϊκός ναύαρχος Χαβρίας καταναυμάχησε τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Πόλλιν και η Νάξος επανήλθε στην Αθηναϊκή συμμαχία. Βέβαια στο Κάστρο υπάρχουν ίχνη τόσο της βυζαντινής όσο και της ενετικής εποχής γεγονός το οποίο μαρτυρεί την παρουσία του διαδοχικά ανά τους αιώνες. Προϊστορικά μνημεία του είναι το μικρό τμήμα αρχαϊκού τείχους στην δυτική πλευρά, καθώς και τα αρχαία νεκροταφεία του. Βυζαντινά μνημεία του θεωρούνται ορισμένα εξωκλήσια με τις σπάνιες αγιογραφίες τους. Τα άλλα τέλος μνημεία – τείχη, πολεμίστρες, ερειπωμένα ανάκτορα, βρύσες ανήκουν βέβαια στην ενετική περίοδο και είναι κτίσματα των Ενετών δουκών και των Ρωμαίων – Ελλήνων.

Τ' Απάνω Κάστρο υψώνεται αγριωπό στα δυτικά του λεκανοπεδίου της Τραγαίας, στο οποίο ξεχωρίζουν τα χωριά Μονή, Πύργος Καλόξυλου, Χαλκί, Ακάδημοι, Κεραμί, Μετόχι, Δαμαριώνας, Δαμαλάς και στο βάθος το Φιλώτι, ενώ στους ανατολικούς πρόποδες του Κάστρου είναι χτισμένα τα χωριά Τσικαλαριό και Κουτσοχεράδος. Νότια απλώνεται ο κάμπος του Σαγκρίου με το ομώνυμο χωριό ως κάτω την θάλασσα. Από την νότια πλευρά φαίνεται το Κάστρο του Απαλίου το οποίο σε ώρες κινδύνου έστελνε σινιάλο για τον ερχομό των πειρατών. Η μισή Νάξος σχεδόν φαίνεται πανοραμικά από το Απάνω Κάστρο και μόνο όταν κάποιος βρεθεί στην κορυφή μπορεί να αντιληφθεί την δεσπόζουσα θέση του και τον λόγο για τον οποίο οι Ενετοί επέλεξαν αυτήν την οχυρή τοποθεσία για τη προστασία των πλούσιων Κάμπων της Δρυμαλίας και της Ποταμιάς από τους τρομερούς Κουρσάρους.

Από οποιοδήποτε ακρογιάλι της νοτιοδυτικής αυτής πλευράς του νησιού και αν εμφανίζονταν οι πειρατικές γαλέρες θα γίνονταν αντιληπτές από τους βιγλάτορες του Κάστρου.

Εικ.1 – Το απάνω κάστρο

Εικ.2 – Το απάνω κάστρο από τους πρόποδες του Τσικαλαριού

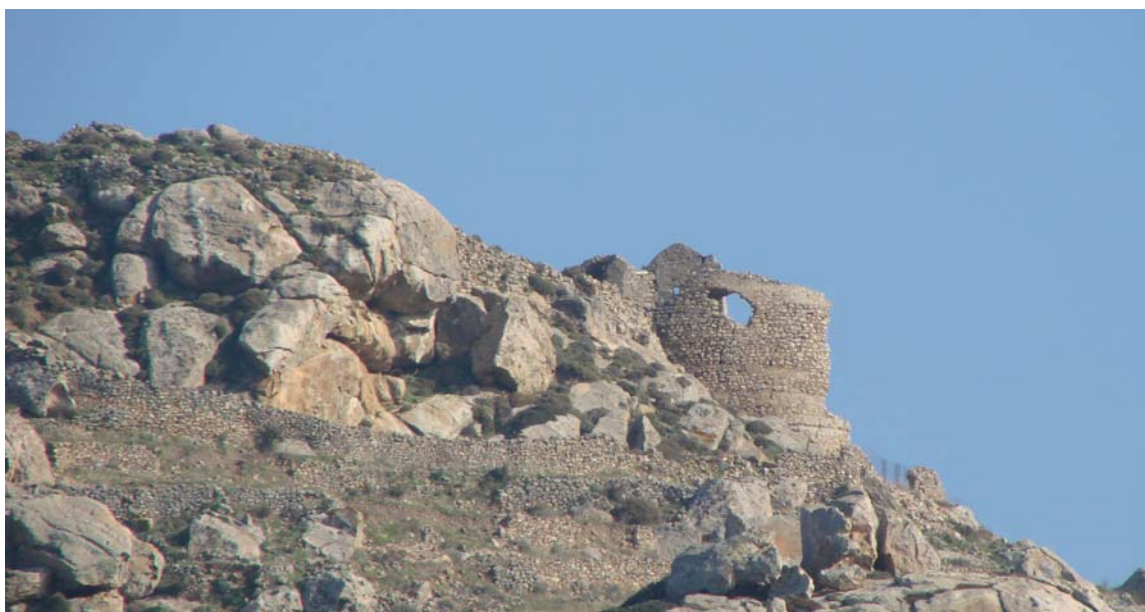
Σκοπός του Κάστρου ήταν να προστατέψει από τους πειρατές την πολιτεία που βρισκόταν δίπλα από τον 8^ο αιώνα όπως μαρτυρούν τα ευρήματα των ανασκαφών στους κυκλικούς τάφους στη θέση αλωνάκια. Σήμερα, από το πρώτο εκείνο Κάστρο σώζεται ένα μέρος του δυτικού τείχους χτισμένο με ογκόλιθους, σαν κυκλώπεια τείχη. Ο πύργος με τις πολεμίστρες σώζεται σχεδόν ακέραιος (εικ.3). Έχει ύψος 9 μέτρα και μήκος διαμέτρου περίπου το ίδιο. Προφυλάσσεται από διπλές πολεμίστρες 6 άνω και 3 κάτω.

Στα βυζαντινά χρόνια ξαναχτίστηκε για να προστατέψει τους κατοίκους της εύφορης κοιλάδας της Τραγαίας από τους Σαρακηνούς πειρατές. Την ίδια εποχή χτίστηκαν τα χωριά Ποταμιά, Κόρωνος, Δανακός και πιθανόν όσα χωριά βρίσκονται σε ρεματιές κρυμμένα από ληστρικά μάτια καθώς και τα φρούρια Φωτοδότης Δανακού, Καλόγερος Κορωνίδας. Οι βυζαντινοί κατασκεύασαν στο Απάνω Κάστρο αποθήκες νερού και τροφίμων για να αντέχουν σε πολυήμερες πολιορκίες.

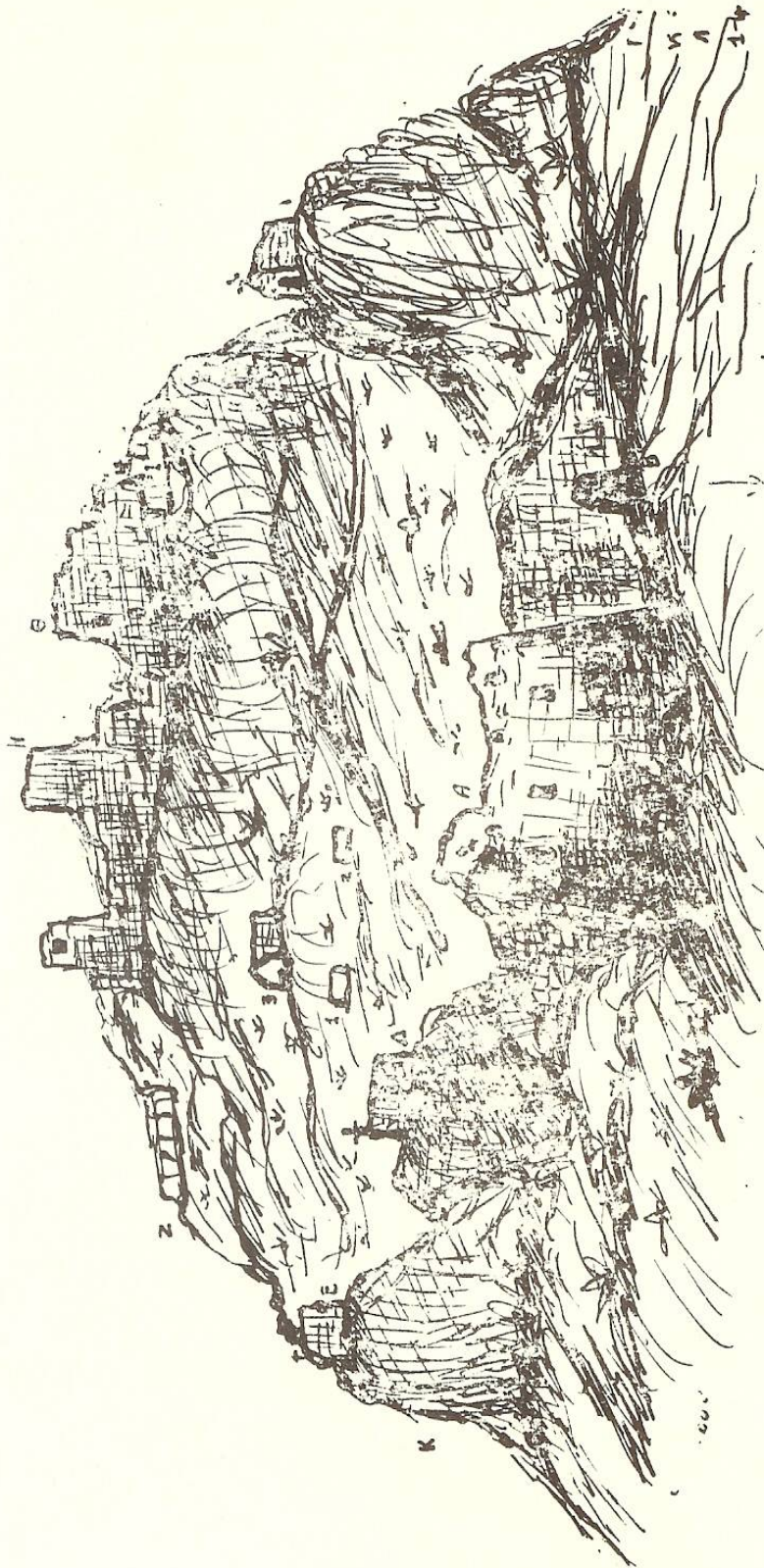
Ανεβαίνοντας στην κορυφή του, ο επισκέπτης βλέπει όλη την πεδινή Νάξο απλωμένη στα πόδια του.

Την τελική του όμως μορφή την πήρε το 1207 από τον Μάρκο Σανούδο. Ο Σανούδος περιέκλεισε το κάστρο με νέο και ισχυρότερο τείχος χτισμένο με πελεκημένη πέτρα και πορσελάνη δημιουργώντας έτσι μια νέα γραμμή άμυνας και μεγαλώνοντας την έκταση του προς τα νότια. Επειδή όμως η νότια πλευρά του είναι πιο ευάλωτη, έχτισε δύο κυκλικούς πυργίσκους τριώροφους.

Σύμφωνα με τα ιστορικά ντοκουμέντα που υπάρχουν λίγες φορές πολιορκήθηκε αλλά πάντα άντεξε. Εδώ οργάνωσε την άμυνα του το 1620 ο Άγγελος Σανούδος και αντιμετώπισε την εξέγερση των κατοίκων της Τραγαίας, εδώ έσπασαν όλα τα βαρβαρικά επιθετικά κύματα του φοβερού Βαρβαρόσα το 1537. Μόνο ο Γάλλος κουρσάρος Κρεβαλιέ κατόρθωσε να το κυριέψει το 1678. Τα χρόνια περνούν και όμως το Κάστρο μένει πάντα περήφανο και επιβλητικό για να θυμίζει στις επόμενες γενιές την δόξα και τον πολιτισμό των προγόνων τους.

Εικ.3 – Η πεταλοειδής <<πολεμίστρα>>, ο προμαχώνας

Σχέδιο τ' Απάνω Κάστρου

Υπόμνημα: Α= Πύργος, πολεμίστρα, Β=Πιθανή είσοδος κάστρου, Γ= Αγ. Γεώργιος, Δ= Παναγία η Καστριανή, Ε= Αγ. Ιωάννης, Ζ= Προϊστορικό τείχος, Η = Ερειπωμένη βασιλική εκκλησία, «το παλάτι της βασιλισσας», Κ=Ερείπια εξωτερικών τειχών, Λ= Ερείπια εσωτερικών τειχών, Ι-4-Δεξαμενές

³ Νίκος Ανδρ. Κεφαλληνιάδης, Το Κάστρο του Μάρκου Σανούδου στη Χώρα Νάξου, Έκδοση Δήμος Νάξου 2001, σελ.37.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β – ΠΥΡΓΟΙ

ΠΥΡΓΟΙ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τη λέξη πύργος εννοούμε γενικά ένα κτίριο στο οποίο χαρακτηριστικά υπερέχει η διάσταση του ύψους και το οποίο, συγχρόνως, έχει ένα γενικά κλειστό, αυστηρό και έντονα αμυντικό χαρακτήρα. Αυτή μορφή κτιρίου, ή κατασκευής γενικότερα, έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλές και διαφορετικές περιπτώσεις. Πύργοι κατασκευάζονταν μήκος των τειχών των φρουρίων, ήδη από την αρχαιότητα· ήταν συνήθως τετραγωνικής κάτοψης και προεξείχαν από τα τείχη, έτσι ώστε να επιτηρούν και να πλαγιοβάλλουν τα μεταπύργια διαστήματα. Γενικά, οι πύργοι αποτελούν αναπόσπαστα και χαρακτηριστικά μέρη των κάστρων, σε κάθε εποχή. Πύργοι όμως κατασκευάστηκαν και μεμονωμένοι, τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και στις μεταγενέστερες εποχές, για λόγους αμυντικούς, ως μικρά οχυρά ή ως παρατηρητήρια. Πρόκειται για κτίσματα τετραγωνικής ή ορθογωνικής κάτοψης, με δύο ή και τρεις ορόφους και ελάχιστα ανοίγματα. Η τοποθέτηση τους σε κορυφές λόφων και η γενική διάταξη τους μέσα στο χώρο γεννούν τη σκέψη ότι απαρτίζουν πραγματικά ένα υποτυπώδες αλλά αποτελεσματικό τηλεπικοινωνιακό δίκτυο.

Είναι εξάλλου αναμφισβήτητο ότι από τη βασική μορφή του πύργου και τις διαφορετικές δυνατότητες που υπάρχουν σε αυτήν - παρατηρητήριο, αμυντικό στήριγμα, φάρος, εξοχική κατοικία - προέκυψε η μορφή ενός άλλου ευρύτατα διαδεδομένου αρχιτεκτονικού έργου, του πυργοειδούς καμπαναριού.

Ο αμυντικός γενικά χαρακτήρας του πύργου τα πλεονεκτήματα που παρέχει στον αμυνόμενο συντέλεσαν, όπως ήταν φυσικό, στον να χρησιμοποιηθεί και ως κατοικία. Έτσι δημιουργήθηκε ο τύπος της οχυρής κατοικίας που συναντάμε κυρίως στη δυτική Ευρώπη, αλλά και άλλοι τύποι, που συχνά συναντάμε στην Ελλάδα.

Ως προς την προέλευση και τη χρήση τους διακρίνονται. α) σ' αυτούς που χτίστηκαν από τους Βένετους για να οχυρωθούν κατά των πειρατών και να επιβληθούν στους ντόπιους, β) εκείνους που χτίστηκαν από τους ντόπιους για να αμυνθούν κατά των κατακτητών, γ) τους πύργους-μοναστήρια και δ) τις εξοχικές κατοικίες των Βένετων. Οι τρεις πρώτες κατηγορίες έχουν αμυντικό χαρακτήρα και είναι χτισμένη σε φυσικά οχυρές κατοικίες. Αντίθετα οι πύργοι που χρησίμευαν ως εξοχικά των βένετων είναι χτισμένοι απλά σε ωραία μέρη και δεν έχουν αμυντικό χαρακτήρα.

Είναι πρωτότυπα οικοδομήματα μια και σε αυτά συναντιούνται και συνυπάρχουν στοιχεία δυτικής και κυκλαδικής αρχιτεκτονικής . Περιβάλλονται από ισχυρούς τοίχους μέσα στους οποίους περικλείεται η ευρύχωρη αυλή , το κύριο κτήριο που χρησιμεύει ως κατοικία και τα βοηθητικά κτίσματα (αποθήκες για τρόφιμα και γεωργικά προϊόντα, στάβλοι ληνός -πατητήρι για τα σταφύλια -κλπ)

Η εξωτερική όψη είναι αυστηρή και μεγαλοπρεπής συγχρόνως. Καθώς είναι χτισμένη από ντόπια πέτρα χωρίς επίχρισμα και ασβέστωμα, μοιάζουν να κρύβονται στο ομοιόμορφο περιβάλλον. Το άνοιγμα στη πρόσοψη είναι μικρά και λιγιστά, όπως απαιτεί η κυκλαδική αρχιτεκτονική και για τον πρόσθετο λόγο ότι χρησιμοποιούνται σαν οχυρά. Τα παράθυρα και οι πόρτες περιβάλλονται από μαρμάρινα σκαλιστά υπέρθυρα και παραστάδες με ανάγλυφες παραστάσεις, όμοιες με εκείνες των αρχοντικών του κάστρου, που αποτελούν και το μοναδικό διακοσμητικό στοιχείο στις λιτές προσόψεις.

Στοιχεία δυτικής προέλευσης που τονίζουν το επίσημο ύφος και τη σπουδαιότητα των πύργων είναι οι επάλξεις που σχηματίζει το στηθαίο γύρω από το δώμα, οι πολεμίστριες και η ζεματίστρα για την άμυνα. Επίσης πιο σπάνιο δυτικό χαρακτηριστικό είναι η ξύλινη εξέδρα – γέφυρα που ήταν κρεμασμένη με αλυσίδες και ανυψωνόταν, έτσι ώστε να

μην είναι δυνατή στους εχθρούς η πρόσβαση στο πύργο. Λίγα είναι τα σπίτια με αυλές. Είναι συνήθως μικροσκοπικές με χαμηλές μάντρες ή χωρίς καθόλου μάντρα, οπότε η αυλή ενώνεται με το δρόμο δημιουργώντας συνέχεια .

Στη Νάξο σώζονται 39 πύργοι και πυργόσπιτα, εκ των οποίων 30 χτίστηκαν από Ενετούς, 3 από ντόπιους Ορθόδοξους και 6 ήταν οχυρωμένα μοναστήρια. Από τους 30 Ενετικούς πύργους, οι 24 βρίσκονται στο δυτικό τμήμα του νησιού, που είναι πεδινό και ημιορεινό. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ντόπιων κατοίκων στην Νάξο υπήρχαν πολλοί περισσότεροι μεσαιωνικοί πύργοι⁴.

⁴ Κεφαλληνιάδης 1980

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Οι πύργοι της Νάξου διακρίνονται ως προς τη μορφολογία τους σε δύο βασικές κατηγορίες: Στους διώροφους και στους μονώροφους πύργους.

Διώροφοι πύργοι

Οι διώροφοι πύργοι με υπόγειο είναι κτίσματα ορθογώνιου ή τετραγώνου σχήματος. Οι εξωτερικοί τοίχοι είναι αδιάρθρωτοι και περικλείουν ολόκληρο το συγκρότημα του πύργου. Το ύψος τους είναι συνήθως μεγαλύτερο σε σχέση με τις διαστάσεις της βάσης τους και πλευρές που μειώνονται προς τα επάνω. Στον πρώτο όροφο, που είναι υπερυψωμένος κατά τρία μέτρα από το φυσικό έδαφος υπάρχει η κύρια, πολύ συχνά και η μοναδική, εξωτερική είσοδος του κτιρίου. Σε αυτήν έφθαναν με πέτρινη σκάλα χτισμένη σε επαφή ή σε απόσταση με το κτίσμα. Στη δεύτερη περίπτωση το κενό κάλυπτε μια ξύλινη γέφυρα την οποία έλκυαν στο εσωτερικό του πύργου. Η ζεματίστρες βρίσκονταν πάνω από την είσοδο του ορόφου. Ο υπόγειος χώρος (το κατώι) συνήθως δεν έχει δική του είσοδο, οπότε η προσπέλαση σε αυτό γίνεται με καταπακτή από τον άνω όροφο. Τα μοναδικά ανοίγματα στο κατώι αποτελούν οι θυρίδες (φεγγίτες), που διευρύνονται από έξω προς τα μέσα. Τα περισσότερα και μεγαλύτερα παράθυρα βρίσκονται στον πρώτο όροφο που χρησίμευε ως χώρος υποδοχής αλλά και ως υπνοδωμάτιο. Μικρά παράθυρα ανοίγονται στον δεύτερο όροφο. Η επικοινωνία ανάμεσα στον πρώτο και τον δεύτερο όροφο γίνεται με κτιστή και ξύλινη σκάλα. Ο δεύτερος όροφος συχνά περιλαμβάνει το δώμα το οποίο καταλήγει σε στηθαίο εφοδιασμένο με πολεμίστρες ή και με οδοντωτές

επάλξεις και κάποτε με γωνιακά κλουβιά που εξασφάλιζαν την πλαγιοφύλαξη του αμυνόμενου.

Ο πρώτος όροφος χωρίζεται συνήθως σε δύο ή τρία μέρη. Στην πρώτη περίπτωση στο κέντρο βρίσκεται η μεγάλη διαμπερής σάλα που καλύπτεται με οξυκόρυφο θόλο και από τις δύο πλευρές σχεδόν συμμετρικά υπάρχουν άλλοι μικρότεροι χώροι, τα υπνοδωμάτια και το μαγειρείο από τη μια πλευρά και το συγκρότημα της εισόδου από την άλλη. Οι όροφοι που χωρίζονται σε δύο μέρη περιλαμβάνουν απλώς τη μεγάλη αίθουσα και τα δωμάτια στη μία τους πλευρά (υπνοδωμάτια και μαγειρείο).

Ο δεύτερος όροφος έχει την ίδια μορφή συνήθως με το πρώτο ή είναι μικρότερος, όταν περιλαμβάνει δώμα με στηθαίο.

Στους πύργους αυτούς σαφή τα αμυντικά μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως φυσική οχυρή θέση, η υπεροχή του ύψους έναντι του πλάτους, η μεγάλο πάχους τοίχοι, η έλλειψη ανοιγμάτων, οι καταπακτές, οι ζεματίστρες, οι επάλξεις με μεγάλες διαστάσεις για να χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις μάχης, τα ο κλουβιά για πλαγιοφύλαξη, οι θυρίδες / φεγγίτες, οι αιρετές κλίμακες και το ισχυρό τείχος που περιβάλλει τον πύργο.

Μονώροφοι πύργοι

Οι μονώροφοι πύργοι με υπόγειο έχουν μικρότερες διαστάσεις από τους διώροφους και οριζόντιος άξονας υπερισχύει του κάθετου άξονα. Στον όροφο υπάρχουν τα παράθυρα και η κύρια είσοδος στην οποία φθάνουν με πέτρινη κτιστή σκάλα. Εδώ βρίσκονται η σάλα και τα υπνοδωμάτια, ενώ στο υπόγειο που διαθέτει μόνο μια θυρίδα υπάρχουν οι αποθηκευτικοί χώροι. Τα κτίσματα αυτά υπάρχουν επάλξεις, συνήθως διακοσμητικές. Ο πύργος των Αγίων Σαράντα είναι η μοναδική περίπτωση μονώροφου πύργου με ζεματίστρα, στην πίσω όψη του

κτιρίου. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι πύργοι αυτοί περιβάλλονται από αυλότοιχο.

Η κατηγορία αυτή των πύργων αποτελεί μικρογραφία των διώροφων πύργων. Φέρουν εκείνα τα μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως όροφος, οι επάλξεις, οι φεγγίτες, και οι ζεματίστρες που τους διαφοροποιούν από τις λαϊκές οικίες, το στοιχείο όμως της οχυρότητας είναι περιορισμένο.

Στους πύργους της Νάξου παρατηρείται συνύπαρξη της φράγκικης και κυκλαδίτικης αρχιτεκτονικής⁵. Η μεγάλη σάλα για την υποδοχή, το μαγειρείο με το τζάκι στον όροφο, οι αποθήκες στο υπόγειο και ο τρόπος κατασκευής (βόλτα) είναι χαρακτηριστικά της ναξιώτικης οικίας. Η οργάνωση της κάτοψης, οι επάλξεις και οι ζεματίστρες είναι στοιχεία της φράγκικης αρχιτεκτονικής και του αμυντικού χαρακτήρα των κτισμάτων αυτών.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΧΩΡΩΝ

Οι πύργοι της Νάξου, χτισμένοι για να χρησιμεύουν ως οχυρωμένες κατοικίες ή απλώς ως κατοικίες, διέθεταν χώρους που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες μιας άνετης και μόνιμης διαβίωσης.

Έτσι, ο πρώτος και ο δεύτερος όροφος με τη μεγάλη σάλα με τα φωτεινά παράθυρα για την υποδοχή και για το "καθημερινό", τα υπνοδωμάτια, το μαγειρείο με το τζάκι χρησίμευαν για τη διαμονή. Το υπόγειο περιελάμβανε τους αποθηκευτικούς χώρους για την ετήσια παραγωγή.

Μερικές φορές ένας οχυρός υψηλός περίβολος με επάλξεις και πύλη ενίσχυε τους πύργους. Στον χώρο της αυλής του πύργου ή σε κοντινή απόσταση από αυτόν βρίσκονταν η εκκλησία του αγίου - προστάτη της οικογένειας και κάποιες παραγωγικές εγκαταστάσεις, όπως νερόμυλοι. Οι

⁵ Κουρουπάκη 1981, σελ.23-24

χώροι και η οργάνωσή τους δηλώνουν την αυτάρκεια των κτισμάτων αυτών για μια μόνιμη ή προσωρινή διαβίωση.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΔΟΜΗΣ

Οι πύργοι κατασκευάζονταν με ντόπια υλικά και από ντόπιους τεχνίτες. Αργολιθοδομή - κομμάτια από πωρόλιθους ακανόνιστου ή ορθογωνισμένου σχήματος είναι συνδετική ύλη από χώμα – χρησιμοποιούσαν για όλους τους τοίχους, των οποίων το πάθος έφθανε μέχρι και 1,07μ. Με ιδιαίτερη επιμέλεια κτίζονταν οι γωνίες των πύργων. Τα παράθυρα και το θύρωμα της εισόδου κατασκευάζονται με μαρμάρινα οριζόντια υπέρθυρα και παραστάδες. Το υπέρθυρο φέρει συνήθως κτητορική επιγραφή, ενώ οι παραστάδες κοσμούνται κυρίως με ανθέμια.

Οι πύργοι της Νάξου, τα μοναδικά αυτά μνημεία που συναντά κανείς στις περισσότερες περιοχές του νησιού, παραμένουν ακόμα και σήμερα κτίσματα προβολής και άμυνας, προβολή της ιστορίας του τόπου και άμυνας απέναντι στη φθορά του χρόνου αδιαφορία των ανθρώπων.

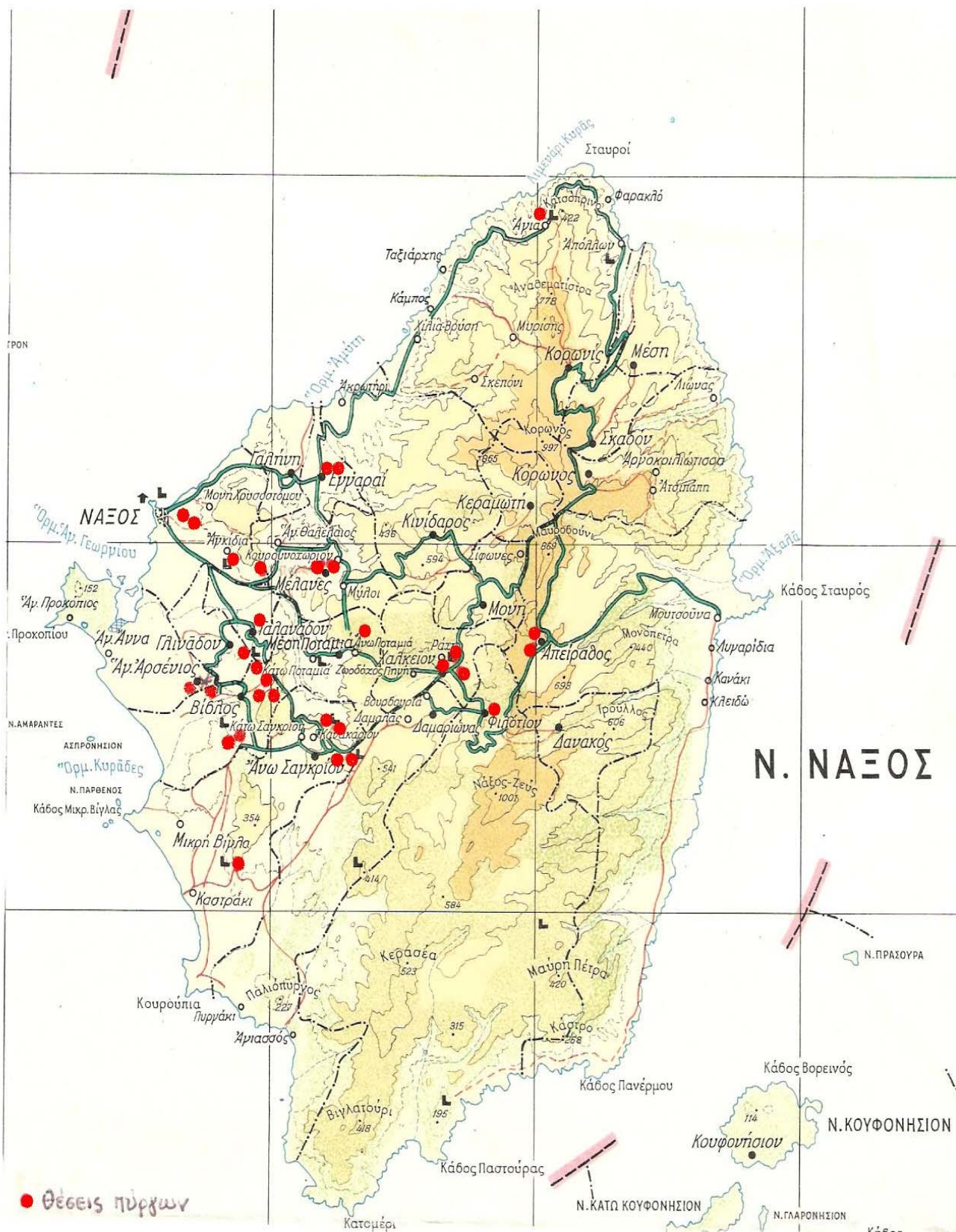
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΥΡΓΩΝ ΝΑΞΟΥ⁶

1. *Πύργος Αγίων Σαράντα	Αγγίδια
2. Πύργος Παρατρέχου	Αγγίδια
3. *Πύργος Αγιάς	Αγιά
4. *Πύργος Αγερσανίου/Ναυπλιώτη & Βελώνη	Άγιος Αρσένιος
5. *Πύργος Ζευγώλη, πρώην Σομαρίππα	Απείρανθος
6. *Πύργος Μπαρδάνη, πρώην Σφόρτσα Καστρί	Απείρανθος
7. Πύργος – Μονή Φανερωμένης	Απόλλωνας
8. *Πύργος Μπελόνια, πρώην Ιερώνυμου Σομαρίππα	Γαλανάδο
9. *Πύργος της Αθαλασσάς	Δαμαλάς
10. Πύργος Δανακού/Μονή Φωτοδότη	Δανακός
11. *Πύργος Πραντούνα/Αγιοπετρίτη	Εγγαρές
12. *Πύργος Ραυτόπουλου	Εγγαρές
13. Πύργος Υψηλής/Μονή Υψηλοτέρας	Εγγαρές
14. *Πύργος Φραγκόπουλου/Γκρεκ	Μέλανες(Κουρνοχώρι)
15. *Πύργος Μάρκου Σανούδου	Μέλανες(Κάμπονες)
16. *Πύργος του Νόσκελο	Νόσκελο
17. *Πύργος Αφεντικών, πρώην Μπαρότζη	Ποταμιά
18. Πύργος Κόκκου	Ποταμιά
19. *Πύργος Μαγκάκη	Ποταμιά
20. *Πύργος Μασσένα, πρώην Μπαρότζη	Ποταμιά
21. *Πύργος De Lastic	Ποταμιά
22. *Πύργος Μαλατέστα	Ποταμιά
23. *Πύργος Μουσού Μαρή/Μοντέλου	Ποταμιά
24. Πύργος – Ιερά Μονή Αγίου Ελευθερίου	Ποταμιά
25. *Πυργόσπιτο Μαριάννου	Σαγκρί

⁶ Οι πύργοι με αστερίσκο είναι Ενετικοί

26.Πύργος Μπαζαίου/Μονή Τιμίου Σταυρού	Σαγκρί
27.*Πύργος Φρ. Σομαρίππα, πρώην Ιερ. Κόντε	Σαγκρί
28.*Πύργος Δελλαρόκα	Σαγκρί
29.*Πυργόσπιτο Δρύλλη	Σαγκρί
30.*Πύργος Μπογιατζόγλου/Παλαιολόγου	Σαγκρί
31.*Πύργος Σομαρίππα/Κούρκα	Σαγκρί
32.*Πύργος Ιερόνυμου Μπαρότζη	Φιλώτι
33.*Πύργος στα Καλαμίτσια	Χαλκί
34.Πύργος Μ. Μαρκοπολίτη	Χαλκί (Κεραμί)
35.Πύργος Μαρκοπολίτη/Παπαδάκη	Χαλκί (Ακάδημοι)
36.*Πύργος Βερνάρδου Μπαρότζη/Γρατσία	Χαλκί
37.*Πυργόσπιτο Χώρας Νάξου	Χώρα
38.*Πυργάκι Κατσάγρας	Χώρα
39.Πύργος – Ιερά Μονή Χρυσοστόμου Νάξου	Χώρα

ΧΑΡΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΥΡΓΩΝ

ΠΥΡΓΟΙ ΕΝΕΤΩΝ

1. Πύργος Φραγκόπουλου/Γκρεκ στο Κουρνοχώρι Μελάνων

Θέση: Οικισμός Κουρνοχώρι Μελάνων. Στο ψηλότερο σημείο του χωριού. Βλέπει το δυτικό τμήμα της Νάξου, ως στη θάλασσα.

Έτος ίδρυσης: 1371 – 1383

Περιγραφή: Διώροφος πύργος. Είναι τοποθετημένος στο εσωτερικό μιας αυλής. Το ύψος της πρόσοψης είναι 13,95μ. και το πλάτος της φθάνει τα 10,50μ. Οι τοίχοι είναι κατασκευασμένοι με μικρή κλίση και δημιουργούν εξωτερικά ένα μικρό δόντι μεταξύ των διαφόρων επιπέδων. Ο κάτω όροφος δεν έχει παράθυρα παρά μόνο τέσσερις θυρίδες (φεγγίτες). Εσωτερικά ο χορός αποτελείται από δύο μεγάλους χώρους καλυμμένους με οξυκόρυφους θόλους. Οι τοίχοι έχουν μεγάλες διαστάσεις (1,07μ.). Το υπόγειο χρησίμευε ως αποθήκη. Στον πρώτο όροφο ανοίγονται παράθυρα μικρού και μεγάλου μεγέθους. Στον όροφο αυτό βρίσκεται και η κύρια είσοδος, στην οποία οδηγεί μία πέτρινη σκάλα. Ο εσωτερικός χώρος αποτελείται από μια μεγάλη σάλα και δύο μικρότερα δωμάτια (μαγειρείο με τζάκι και υπνοδωμάτιο) στη δεξιά πλευρά της σάλας. Το ύψος της σάλας είναι μεγάλο και ένας οξυκόρυφος θόλος την καλύπτει. Στον τελευταίο όροφο⁷ βρίσκονται τρεις μικροί χώροι - υπνοδωμάτια και το δώμα με ψηλό περιμετρικό στηθαίο με οδοντωτές επάλξεις και ζεματίστρες. (Εικ.1-8)

⁷ Ο όροφος αυτός κατασκευάστηκε σε μεταγενέστερη εποχή από τους άλλους δύο, Δέτση 1996 σελ.541

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Έλλειψη παραθύρων στο υπόγειο.
- Επάλξεις στις ανθρώπινες διαστάσεις για να χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις μάχης.
- 4 ζεματίστρες.
- 4 αμυντικά κλουβιά (σώζεται ένα σε κάθε πλευρά).
- Υπεροχή ύψους έναντι πλάτους.

II. Στοιχεία διαμονής

- Τζάκι, μαγειρείο.
- Μεγάλοι χώροι (σάλα).
- Μεγάλα και φωτεινά παράθυρα στο δεύτερο όροφο.

Етк. 1

Етк. 2

Εικ. 3

Εικ. 4

Εικ. 5

Εικ. 6

Εικ. 7

Εικ. 8

2. Πύργος Σανούδου στις Κάμπονες Μελάνων

Θέση: Ο πύργος βρίσκεται σε ερημική προφυλαγμένος από τους ορεινούς όγκους που τον περιβάλλουν.

Ιδρυτής: Οικογένεια Σανούδου

Έτος ίδρυσης: Στο υπέρθυρο φέρει επιγραφή MICHEL SANUDO 1615

Περιγραφή: Μονώροφος πύργος. Παρατηρείται συμμετρία ανάμεσα στο πλάτος και το ύψος του κτιρίου. Στον πρώτο όροφο, στην ανατολική πλευρά του κτιρίου, ανοίγονται δύο μεγάλα παράθυρα, ενώ στην κυρία όψη τα τέσσερα παράθυρα είναι μεσαίου μεγέθους. Στην ανατολική πλευρά υπάρχει και μια στενή θυρίδα στον κάτω όροφο. Κτιστή σκάλα οδηγεί στην κύρια είσοδο. Κάτω από την κτιστή σκάλα βρίσκεται και η είσοδος του κάτω ορόφου. Το δώμα δε φέρει τοίχο με επάλξεις. Στα δυτικά του κτιρίου υπάρχει διπλή εκκλησία, ορθόδοξη και καθολική και ένας νερόμυλος. (Εικ. 9-15)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Έλλειψη παράθυρων στο υπόγειο.
- 1 θυρίδα.

II. Στοιχεία διαμονής

- Τζάκι, μαγειρείο.
- Μεγάλα και φωτεινά παράθυρα.
- Θύρα στον κάτω όροφο.

Εικ. 9

Εικ. 10

Εικ. 11

Εικ. 12

Εικ. 13

Εικ. 14

Εικ. 15

3. Πύργος Ιερόνυμου Μπαρότζη στο Φιλώτι

Θέση: Μέσα στον οικισμό του Φιλωτίου

Έτος ίδρυσης: Περίπου το 1618⁸

Περιγραφή: Διώροφος πύργος. Το ύψος υπερέρχει του πλάτους. Τα πλαϊνά κτίσματα με τα μεγάλα παράθυρα πρέπει να κτίστηκαν σε μεταγενέστερη περίοδο. Στον άνω όροφο φέρει μικρών διαστάσεων παράθυρα και μια θύρα. Εσωτερικά ο όροφος περιλαμβάνει ένα μεγάλο δωμάτιο με οξυκόρυφη καμάρα και τζάκι. Ο μεσαίος όροφος, ο οποίος φέρει μεγάλα ανοίγματα, αποτελείται από δύο δωμάτια και το μαγειρείο, ενώ το ισόγειο χωρίς κανένα άνοιγμα αποτελείται από τρεις χώρους, τους αποθηκευτικούς. Κτιστή σκάλα οδηγεί στην κύρια είσοδο. Το δώμα περιβάλλεται με τοίχο που φέρει τρεις επάλξεις στις δύο του πλευρές. Στην αυλή υπάρχει νερόμυλος.

Οι βοηθητικοί χώροι του πύργου χρησίμευαν παλιότερα σαν βαφεία, αγγειοπλαστεία και λιοτριβί. Εκεί ανάμεσα στα ερείπια, συναντά κανείς σε διάφορα υπέρθυρα, σκαλοπάτια και κυλίνδρους του λιοτριβιού χαραγμένα διάφορες χρονολογίες. Σε παλιό υπέρθυρο γράφει 1618 Σε κύλινδρο λιοτριβιού 1777. Σε σκαλοπάτι 1886. Η χρονολογία στο οικόσημο όμως είναι 1718. (Εικ. 16-19).

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Έλλειψη παραθύρων στο υπόγειο.
- Υπέροχη ύψους έναντι πλάτους.

II. Στοιχεία διαμονής

- Τζάκι, μαγειρείο.
- Μεγάλα και φωτεινά παράθυρα.
- Διακοσμητικές επάλξεις.

⁸ Ο Ιερόνυμος Μπαρότζη αγόρασε τον πύργο το 1620 από τον Τζουάνε Τάγαρη, Κεφαλληνιάδης 1980, σελ. 10

Εικ.16

Εικ.17

Εικ.18 – Είσοδος πύργου

Εικ.19 – Οικόσημο πάνω από την είσοδο του πύργου

4. Πύργος Βερνάρδου Μπαρότζη/Γρατσιά στο Χαλκί

Θέση: Κοντά στον οικισμό, σε επίπεδο μέρος.

Ιδρυτής: Οικογένεια Μπαρότζη.

Έτος ίδρυσης: Κτίστηκε πριν το 1678⁹.

Περιγραφή: Διώροφος πύργος περιτειχισμένος με ισχυρό τείχος, που φέρει επάλξεις. Υπερέχει ο κάθετος άξονας. Στους τοίχους του πρώτου και δεύτερου ορόφου υπάρχουν παράθυρα μικρών διαστάσεων. Αξιοσημείωτη είναι η ύπαρξη πολλών ανοιγμάτων στους δύο αυτούς ορόφους. Στον πρώτο όροφο, στην πρόσοψη, υπάρχει κτιστή σκάλα σε απόσταση από την είσοδο. Το κενό καλύπτεται μια ξύλινη γέφυρα που τραβιόταν σε περιπτώσεις κινδύνου. Πάνω από την είσοδο είναι η μοναδική ζεματίστρα του πύργου¹⁰.

Το ισόγειο, χωρίς κανένα άνοιγμα, αποτελείται από τρεις ευρύχωρες αίθουσες, που χρησίμευαν ως αποθηκευτικοί χώροι. Η ύπαρξη δεξαμενών το επιβεβαιώνει. Στον πρώτο όροφο υπάρχει ένας προθάλαμος χωρισμένος σε τρία μικρά δωμάτια. Το κεντρικό οδηγεί στη μεγάλη αίθουσα, τη σάλα, που καλύπτεται με θολό. Στην βορεινή της πλευρά βρίσκονται τρεις άλλοι μικρότεροι χώροι που χρησίμευαν ως υπνοδωμάτια και μαγειρείο. Οι άλλοι δύο χοροί το προθάλαμου οδηγούν με καταπακτή ο ένας και κτιστή σκάλα ο άλλος στο ισόγειο και δεύτερο όροφο αντιστοίχως. Την ίδια διαρρύθμιση με τον πρώτο όροφο έχει και ο δεύτερος όροφος. Το δώμα περιβάλλεται από τοίχο με επάλξεις. Στον αύλειο χώρο υπάρχει πηγάδι με στέρνα. (Εικ.20-25)

⁹ Ο πύργος αναφέρεται σε έγγραφο του 1678, Κεφαλληνιάδης 1964, σελ. 9

¹⁰ Τα πολλά ανοίγματα, η έλλειψη περισσότερων ζεματίστρων σε ένα τόσο μεγάλο κτίριο και οι επάλξεις που είναι μάλλον διακοσμητικές προβληματίζουν για τον αμυντικό χαρακτήρα του κτιρίου.

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- 1 ζεματίστρα.
- Επάλξεις στο δώμα.
- Κρεμαστή γέφυρα για την είσοδο στον πύργο.
- Υπέροχη ύψους έναντι πλάτους.
- Ισχυρό τείχος περιβάλλει τον πύργο.

II. Στοιχεία διαμονής

- Τζάκι, μαγειρείο.
- Πολλά ανοίγματα.
- Μεγάλοι άνετοι χώροι.

Εικ.20

Εικ.21

Εικ.22

Εικ.23 – Ένα από τα πολλά οικόσημα του πύργου

Εικ.24

Εικ.25 - Ένα από τα πολλά οικόσημα του πύργου

5. Πύργος Παρατρέχου στα Αγγίδια

Θέση: Στην κοιλάδα μεταξύ Αγγιδιών και Μελάνων

Περιγραφή: Μικρός μονώροφος πύργος. Οι διαστάσεις του είναι 9,30μ. μήκος, 4,40μ. πλάτος και ύψος 6,70μ. Στον όροφο, στην κύρια πρόσοψη, κτιστή σκάλα οδηγεί στην κύρια είσοδο. Στα δεξιά της πόρτας υπάρχει μικρό παράθυρο. Στο δώμα, στις τέσσερις γωνίες, υψώνονται μικρών διαστάσεων επάλξεις. (Εικ.26-28)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Έλλειψη παραθύρων στο υπόγειο.
- 4 Επάλξεις.

II. Στοιχεία διαμονής

- Μικρές διαστάσεις του κτιρίου.

Εικ.26

Εικ.27

6. Πύργος Αγίων Σαράντα στα Αγγίδια

Θέση: Κάμπος Αγγιδιών. Βλέπει το δυτικό τμήμα της Νάξου, καθώς και το Κάστρο στη Χώρα.

Ιδρυτής: Φιλιππάκης Γκριμάλντι¹¹.

Έτος ίδρυσης: 18ος αιώνας.

Περιγραφή: Μικρός μονώροφος πύργος. Περικλείεται από αυλότοιχο. Στο ισόγειο βρίσκονται οι αποθηκευτικοί χώροι, ενώ στον όροφο διαμορφώνονται δύο χώροι, ένας μεγαλύτερος για την υποδοχή και τον ύπνο και ένας μικρότερος με τζάκι που χρησίμευε για μαγειρείο. Η σκάλα που οδηγεί στον εξώστη είναι κάθετη στην πρόσοψη του σπιτιού. Εξωτερικά το ισόγειο δεν έχει κανένα άνοιγμα εκτός από μια μακρόστενη θυρίδα. Ο όροφος έχει ένα μικρό παράθυρο και μια ζεματίστρα. Η ζεματίστρα βρίσκεται στην πίσω όψη του κτιρίου. Τέσσερις επάλξεις ορθώνονται στο δώμα. (Εικ.28-29)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Έλλειψη παράθυρων στο υπόγειο.
- 1 θυρίδα.
- 4 επάλξεις.
- 1 ζεματίστρα.

II. Στοιχεία διαμονής

- Τζάκι, μαγειρείο.
- Μικρές διαστάσεις κτιρίου

¹¹ Σήμερα ανήκει στους Μαρία και Νίκο Σάββα.

Εικ.28

Εικ.29

7. Πύργος Πραντούνα/Αγιοπετρίτη στις Εγγαρές

Θέση: Στη θέση Λαγκάδα, σε απόμερη περιοχή

Έτος ίδρυσης: Φέρει οικόσημο με την επιγραφή 1787 ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ

Περιγραφή: Μονώροφος πύργος. Συμμετρία κάθετου και οριζόντιου άξονα. Στον πάνω όροφο υπάρχουν πολλά παράθυρα μεγάλου σχετικά μεγέθους. Στον κάτω όροφο ανοίγονται θυρίδες και μια μεγάλη πόρτα που οδηγεί σε ένα ενιαίο χώρο χωρισμένο με βόλτα σε τρία μέρη. Μικρή θυρίδα οδηγεί σε ένα μικρό δωμάτιο, το οποίο επικοινωνεί με ένα μεγαλύτερο χώρο χωρίς κανένα άνοιγμα. Στον πάνω όροφο υπάρχει τζάκι. Το δώμα περιβάλλεται από τοίχο επάλξεις. (Εικ.30-35)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Θυρίδες.
- Επάλξεις.

II. Στοιχεία διαμονής

- Τζάκι, μαγειρείο.
- Μεγάλα και πολλά ανοίγματα.

Εικ. 30

Εικ. 31

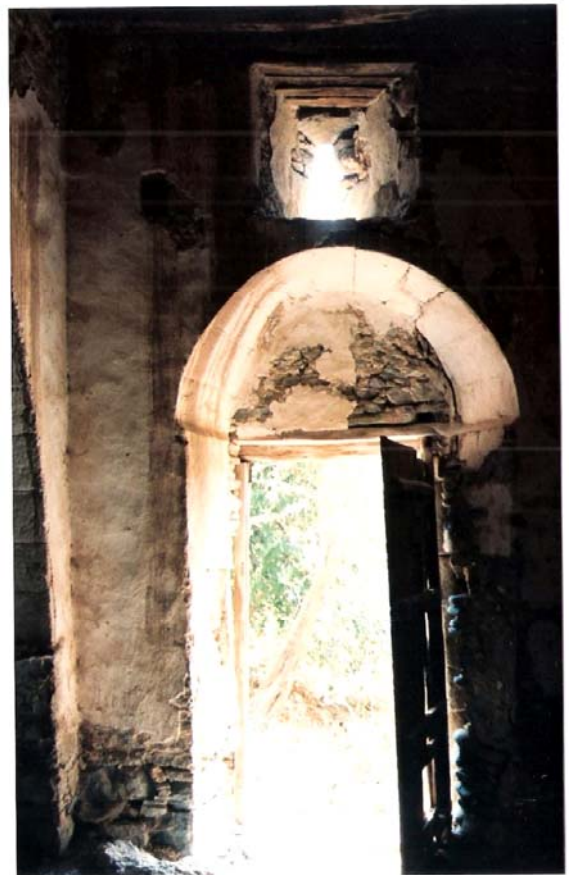
Εικ. 32

Εικ. 33

Εικ. 34

Εικ. 35

8. Πύργος Ζευγώλη, πρώην Σομαρίππα στην Απείρανθο

Θέση: Μέσα στον οικισμό, εδραιωμένος σε βραχώδες ύψωμα, σε μια φυσικά οχυρή θέση

Ιδρυτής: Οικογένεια Σομαρίππα

Έτος ίδρυσης: Στο υπέρθυρο της εσωτερικής πλευράς της πύλης υπάρχει επιγραφή με τη χρονολογία 1677.

Περιγραφή: Μονώροφος πύργος, χτισμένος στο βράχο. Κυριαρχεί οριζόντιος άξονας. Πλήθος παραθύρων ανοίγονται στους τοίχους του πύργου. Η κάτοψη του δεν είναι ένα κλειστό ορθογώνιο. Αντίθετα το κτίριο έχει εξώστη σε κάθε όροφο. Ο πάνω όροφος αποτελείται από 4 χώρους, έναν ιδιαίτερα μεγάλο και τρεις μικρότερους. Ο κάτω όροφος αποτελείται από τρεις αίθουσες. Η μεγαλύτερη χωρίζεται με μεσότοιχο σε δύο μέρη. Δεν υπάρχει η γνωστή από τους άλλους πύργους καταπακτή. Στο δώμα υψώνεται τοίχος με επάλξεις. (Εικ.36)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Επάλξεις.
- Φυσικά οχυρή θέση.

II. Στοιχεία διαμονής

- Μεγάλοι χώροι διαμονής.
- Μεγάλα και πολλά παράθυρα.

Εικ. 36

9. Πύργος Παλαιολόγου/Μπογιατζόγλου στο Σαγκρί

Θέση: Λίγο πιο έξω από τον οικισμό.

Ιδρυτής: Ιάκωβος Μπαρότζης.

Έτος ίδρυσης: 1699 (φέρει επιγραφή στο υπέρθυρο)

Περιγραφή: Διώροφος πύργος. Κυριαρχεί ο οριζόντιος άξονας¹². Ο πρώτος όροφος φέρει πολλά παράθυρα κανονικού μεγέθους. Το ισόγειο δεν έχει ανοίγματα. Επάλξεις υψώνονται στο δώμα του τελευταίου ορόφου. Ο πύργος αυτός θεωρείται ότι έχει αγροτικό χαρακτήρα. (Εικ.37-41)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Επάλξεις.

II. Στοιχεία διαμονής

- Πολλά παράθυρα.

Εικ.37

¹² Αρχικά πρέπει να υπήρχε μόνο ο διώροφος πύργος και σε μεταγενέστερη περίοδο να προστέθηκε το μονόροφο κτίσμα σε επαφή με αυτόν.

Εικ.38

Εικ.39

Εικ.40

Εικ.41

10. Πύργος του Μπελόνια, πρώην Σομαρίππα στο Γαλανάδο

Θέση: Έξω από το χωριό Γαλανάδο, σε επίκαιρη θέση με θέα όλη την ανατολική Νάξο.

Έτος ίδρυσης: Πριν το 1610.

Περιγραφή: Διώροφος πύργος. Μεγαλύτερο το ύψος σε σχέση με το πλάτος του¹³. Ο πρώτος και δεύτερος όροφος έχει πολλά παράθυρα μεγάλου μεγέθους. Το ισόγειο δεν έχει ανοίγματα με εξαίρεση μια θυρίδα. Σύμφωνα με τη μαρτυρία της ιδιοκτήτριας ο πύργος διέθετε και ζεματίστρα. Το βόρειο αρχικό τμήμα αποτελείται από μια μεγάλη μακρόστενη αίθουσα και δύο μικρές, εκ των οποίων η μία χρησίμευε σαν μαγειρείο και η άλλη οδηγούσε με σκάλα στον πάνω όροφο. Στον νότιο μεταγενέστερο κτίσμα υπάρχουν τρεις αίθουσες που χρησίμευαν ως υπνοδωμάτια. Ο πάνω όροφος είναι ένας μικρός ενιαίος χώρος. Ο κάτω όροφος αποτελείται από τρεις μεγάλους χώρους. Οι δύο αίθουσες στα νότια χωρίζονται με ένα μεγάλο βόλτο. Οι τοίχοι του πύργου είναι ιδιαίτερα παχείς. (Εικ. 42-44)

Μορφολογικά στοιχεία

I. Αμυντικού χαρακτήρα στοιχεία

- Επάλξεις.
- 1 θυρίδα.
- 1 ζεματίστρα.
- Παχείς τοίχοι.

II. Στοιχεία διαμονής

- Μεγάλα παράθυρα.
- Μεγάλες αίθουσες.

¹³ Το νότιο τμήμα του κτίσματος είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Η προσθήκη αυτή μαζί με τις διάφορες επεμβάσεις έχουν αλλάξει την αρχική μορφή του κτιρίου, που ήταν περισσότερο οχυρή.

Εικ.42

Εικ.43

Етк.44

11. Πύργος Αγιάς στον Απόλλωνα

Θέση: απέχει από την Χώρα 30 χλμ. και βρίσκεται σε ορεινή περιοχή της βόρειας Νάξου, δυτικά του Απόλλωνα σε υψόμετρο 220μ από την θάλασσα.

Παρά την τραχύτητα η περιοχή είναι τοπικά εύφορη. Παράλληλα η περιοχή της Αγιάς είναι ένα φυσικό παρατηρητήριο, από το οποίο ελέγχεται μια ευρεία θαλάσσια περιοχή και συγκεκριμένα το τρίγωνο μεταξύ Νάξου – Μυκόνου – Πάρου μαζί με το Ικάριο Πέλαγος.

Εικ.44 – Ο Πύργος της Αγιάς με φανερά τα σημάδια της πυρκαγιάς του 1992

Θα έλεγε κανείς ότι η θέση του Πύργου είναι επιλεγμένη για να εποπτεύει σημαντικούς θαλάσσιους δρόμους. Η επιλογή αυτή δεν είναι ίσως άσχετη με το γεγονός ότι κατά τους πρώιμους και μέσους βυζαντινούς χρόνους τα πλοία μεταξύ Κωνσταντινούπολεως – Κρήτης και αντιστρόφως περνούσαν ακριβώς από την δύσκολη θάλασσα της Αγιάς κάνοντας απαραίτητως στάση στην Νάξο ή και την Ιο.

Ο Πύργος της Αγιάς αποτελούσε ένα πραγματικό βιγλάτορα στην καρδιά του Νοτίου Αιγαίου. Με την πρώτη εμφάνιση των πειρατών στην θαλάσσια περιοχή της Αγιάς οι κάτοικοι κλείνονταν στον Πύργο για να προστατευτούν από την μανία των πειρατών και αφού βέβαια πρώτα είχαν λάβει σινιάλο με σήματα φωτιάς από συγκεκριμένα σημεία, περιμετρικά του Πύργου, τα τοπωνύμια των οποίων ακόμα και σήμερα μαρτυρούν τον ρόλο τους. Τα σημεία αυτά ήταν κορυφές βουνών σε χαμηλότερο υψόμετρο από αυτό του Πύργου και ονομάζονταν Άσπρη Βίγλα, Βιγλάκι και Μαντράκι Βιγλακίου και ήταν αυτά που ειδοποιούσαν τον Πύργο για τον ερχομό των πειρατών. Δυστυχώς ακόμα και σήμερα δεν υπάρχουν ερείπια από τυχόν κτίσματα σε αυτές τις κορυφές και αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι οι κάτοικοι των περιοχών έκτιζαν ξερολιθιές και <<μιτάτους>> στις συγκεκριμένες περιοχές για την ικανοποίηση άλλων αναγκών τους. Στοιχεία αμυντικού χαρακτήρα του Πύργου αποτελούν οι πολεμίστρες , οι επάλξεις στις ανθρώπινες διαστάσεις.

Πραγματική θλίψη προκαλεί το γεγονός της καταστροφής του μεγαλύτερου μέρους του Πύργου, στο εσωτερικό κυρίως χώρο η καταστροφή είναι ολοκληρωτική, ύστερα από πυρκαγιά που εκδηλώθηκε το 1992 και τα σημάδια της είναι φανερά ακόμα και σήμερα. Στο εσωτερικό του Πύργου υπάρχουν μόνο καμένα ερείπια και ελάχιστα ίχνη από τον μέχρι τότε κατοικημένο πύργο. Τα σχέδια και οι λεπτομέρειες που υπάρχουν στην παρούσα εργασία έχουν γίνει πριν την καταστροφή του πύργου και χρησιμοποιήθηκαν ώστε να μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα τα στοιχεία αρχιτεκτονικής του πύργου.

Εικ.45- Το εσωτερικό του Πύργου κατεστραμμένο από την πυρκαγιά

Εικ.46- Το εσωτερικό του Πύργου κατεστραμμένο από την πυρκαγιά

12. Πύργος του Μασσένα στην Ποταμιά

Θέση: Μέσα στον οικισμό στην Πάνω Ποταμιά

Περιγραφή: Διώροφος πύργος με ωραίους εξώστες, με παλιό πηγάδι, περιστεριώνες και με δικό του λιοτρίβι στο υπόγειο. Η αρχική μορφή του πύργου έχει πάρα πολλές διαφορές σε σχέση με τη μορφή που έχει σήμερα. Η θέα από τον πύργο είναι μαγευτική, καθώς η γραφική κοιλάδα της Ποταμιάς απλώνεται βορειοδυτικά του. Σε μικρή απόσταση απ'τον πύργο υπάρχει ένα γραφικό βρυσάκι και δίπλα ο νερόμυλος. (Εικ.47)

Εικ.47

13. Πύργος του Δελλαρόκα στην Ποταμιά

Θέση: Στην κοιλάδα της μεσαίας Ποταμιάς

Περιγραφή: Ερειπωμένος υψώνει ακόμα τα τείχη του στη Μεσαία Ποταμιά ο πύργος του Δελλαρόκα, σήμερα Βαβυλώνη. Δίπλα του υπάρχει το ξωκλήσι του αγίου Ιωάννου. Ο πύργος είναι μονώροφος και στο ισόγειο του παλιά υπήρχε λιοτρίβι. Βρίσκεται σε θαυμάσια θέση με δικό του περιβόλι και μεγάλη στέρνα.

Εικ.48

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΠΥΡΓΩΝ

Η Ενετοί φεουδάρχες κατείχαν κυρίως τις εύφορες πεδιάδες και φυσικό ήταν να κτίσουν εκεί τους πύργους τους. Στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές χτίστηκαν ελάχιστοι πύργοι, στο ανατολικό μάλιστα τμήμα που είναι ορεινό με βαθιές χαράδρες δεν χτίστηκε κανένας. Ενδιαφέρον είναι ότι με εξαίρεση το Κάστρο της Χώρας ο μοναδικός παράκτιος πύργος βρίσκεται στη βόρεια Νάξο, στην Αγιά.

Η θέση ίδρυσης των πύργων έχει άμεση σχέση με την κατανομή της γης 56 φέουδα. Σε ορισμένες περιοχές παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση πύργων. Στην Ποταμιά και στο Σαγκρί σημειώνεται μεγαλύτερη πυκνότητα πύργων, 6 σε κάθε περιοχή. Στις άλλες περιοχές χτίστηκαν ένας ή δύο πύργοι όπως στη Χώρα, στις Μέλανες, στον Άγιο Αρσένιο, στα Αγγίδια, στην Απείρανθο, στο Χαλκί, στο Φιλώτι, κ.ά.

Κριτήρια της επιλογής μιας θέσης - εκτός από αυτά που ήδη αναφέρθηκαν - καθόριζαν η δυνατότητα ασφαλείας, επιτήρησης, ελέγχου επισήμανσης των πειρατικών ή άλλων προσβολών από τη θάλασσα και η δυνατότητα της επιβολής της εξουσίας.

Στις Μέλανες σώζονται σε πολύ καλή κατάσταση δύο κτίρια. Το πρώτο στο Κουρνοχώρι και το δεύτερο στις Κάμπονες. Ο πύργος του Γκρεκ/Φραγκόπουλου στο Κουρνοχώρι αποτελεί μια οχυρή κατοικία, όπως φάνηκε παραπάνω, η οποία έχει κτιστεί στο ανώτερο σημείο του αμφιθεατρικά κτισμένου μεσαιωνικού χωριού. Οι δρόμοι του χωριού οδηγούν και καταλήγουν ανατολική πλευρά του πύργου. Ο πύργος είναι ορατός και δεσπόζει τόσο στον οικισμό όσο και στην ευρύτερη περιοχή. Το κτίριο προσφέρει τη δυνατότητα επιτήρησης μιας μεγάλης περιοχής της ενδοχώρας και ένα μικρό τμήμα της θάλασσας, στα δυτικά της Νάξου. Είναι φανερό η επιλογή της θέσης ως παρατηρητηρίου, ως επιτήρησης αλλά και προβολής του γοήτρου και της εξουσίας των

κατόχων του. Ανάλογες είναι οι περιπτώσεις των πύργων στο Φιλώτι, στο Χαλκί και στον Αγ. Αρσένιο.

Σε αντίθεση με τους παραπάνω πύργους έρχεται το κτίσμα στις Κάμπονες. Έχει κτιστεί σε θέση φυσικό οχυρό που δεν είναι ορατή και κατά συνέπεια είναι πολύ καλά προφυλαγμένη. Οι δυνατότητες του πύργου ως παρατηρητηρίου είναι ανύπαρκτες, λόγω των ορεινών όγκων που το περιβάλλουν. Ανάλογη περίπτωση έχουμε στις Εγγαρές, στον πύργο του Πραντούνα, ο οποίος είναι ορατός από ένα μόνο σημείο της διαδρομής προς αυτόν. Κρυμμένος στα βουνά αποδεικνύει αποδεικνύεται ιδανικός τόπος ασφαλείας.

Ενδιαφέρουσες είναι και οι περιπτώσεις των πύργων που έχουν κτιστεί σε πεδινές επίπεδες περιοχές. Μικρά κτίσματα στα Αγγίδια βρίσκονται στην ύπαιθρο μακριά από οικισμούς. Η επιλογή της θέσης έχει άμεση σχέση με την επιτήρηση των κτημάτων την προσωρινή διαβίωση. Είναι ορατά, ενώ το μικρό τους ύψος και η ίδρυση τους σε επίπεδο μέρος δεν ενδείκνυται για επιτήρηση.

Στο Γαλανάδο ο πύργος του Μπελόνια είναι χτισμένος μακριά από οικισμό, σε επίκαιρη θέση. Προσφέρει την επιτήρηση και τον έλεγχο της κοιλάδας που απλώνεται στα δυτικά του, της θάλασσας και των δρόμων που οδηγούν στην ενδοχώρα.

Στα παραπάνω κριτήρια πρέπει να προστεθεί και η επιθυμία των ιδιοκτητών να ιδρύουν τις οχυρωμένες κατοικίες τους σε θέσεις που προσφέρουν ευχάριστη διαμονή (Πύργος Πραντούνα, πύργος Παρατρέχου).

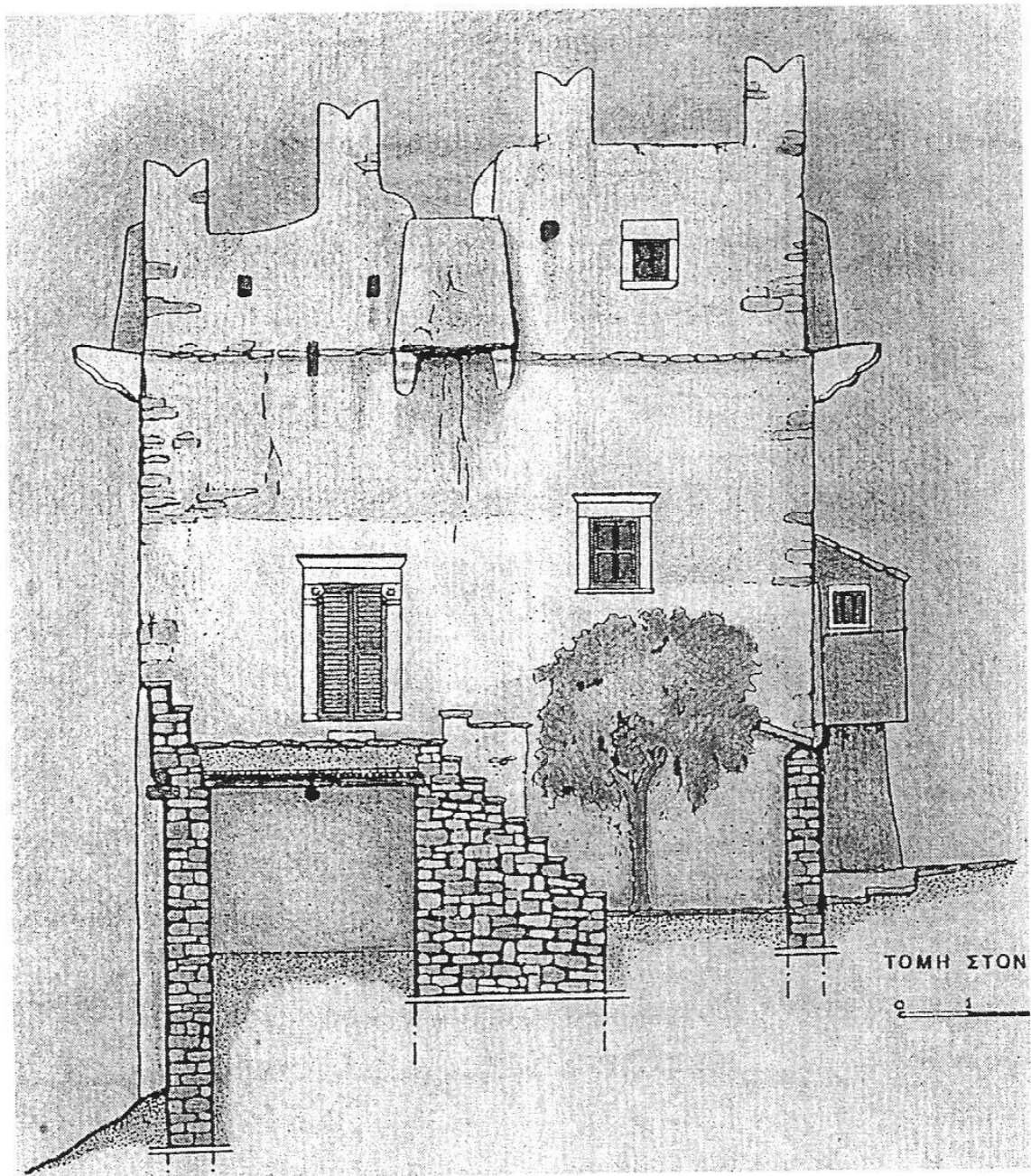
Όλα τα παραπάνω παραδείγματα δείχνουν ότι έχουμε δύο βασικούς τύπους θέσεων ίδρυσης των πύργων:

- α) μέσα σε οικισμούς
- β) στην ύπαιθρο μακριά από οικισμούς.

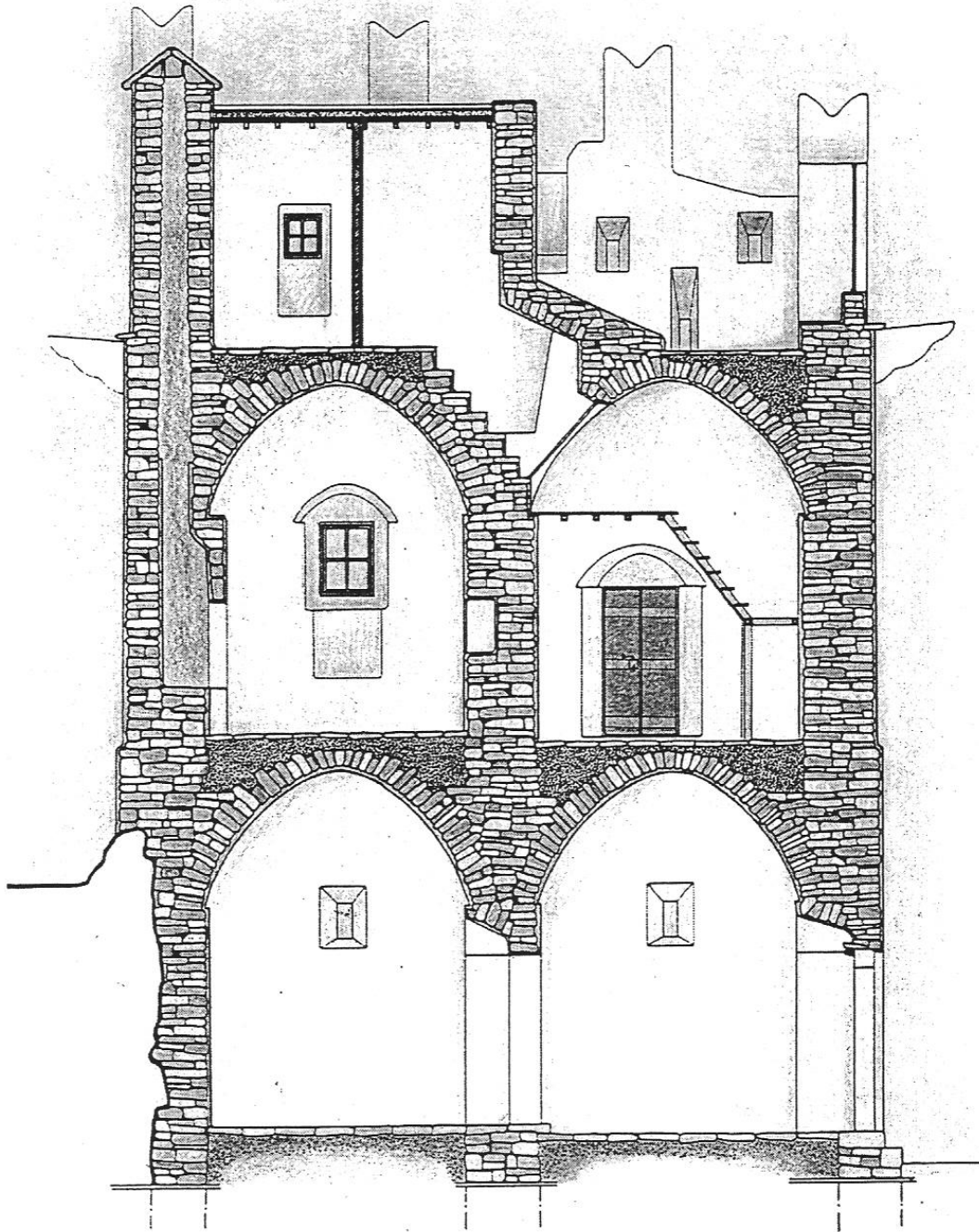
Η πρώτη κατηγορία εξασφαλίζει τον έλεγχο τόσο του οικισμού όσο και της ευρύτερης περιοχής με τις καλλιεργημένες εκτάσεις αλλά και την προβολή της εξουσίας. Στις θέσεις αυτές πρέπει να δει κανείς τη σχέση φέουδου- χωριού και πύργου. Στη δεύτερη κατηγορία είναι εμφανής η ανάγκη εξασφάλισης της ασφάλειας, όσον αφορά τους πύργους σε ορεινές και απομονωμένες περιοχές αλλά και της επιτήρησης της γης και της ευχάριστης διαμονής όσον αφορά τους μικρούς πύργους μέσα στις κοιλάδες.

ΣΧΕΔΙΑ

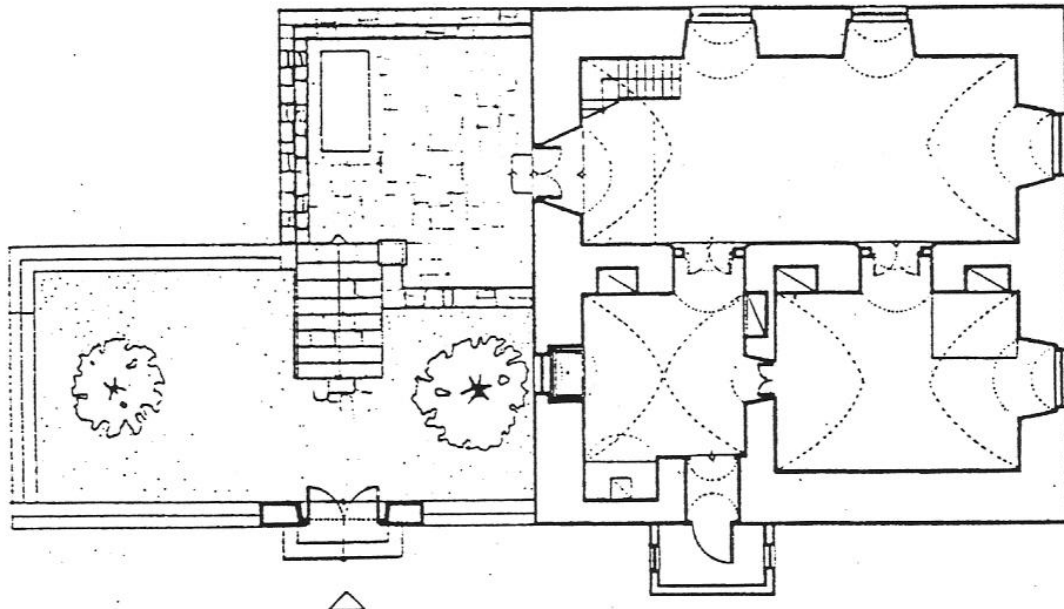
Πύργος Γκρεκ/Φραγκόπουλου στις Μέλανες(κύρια όψη)

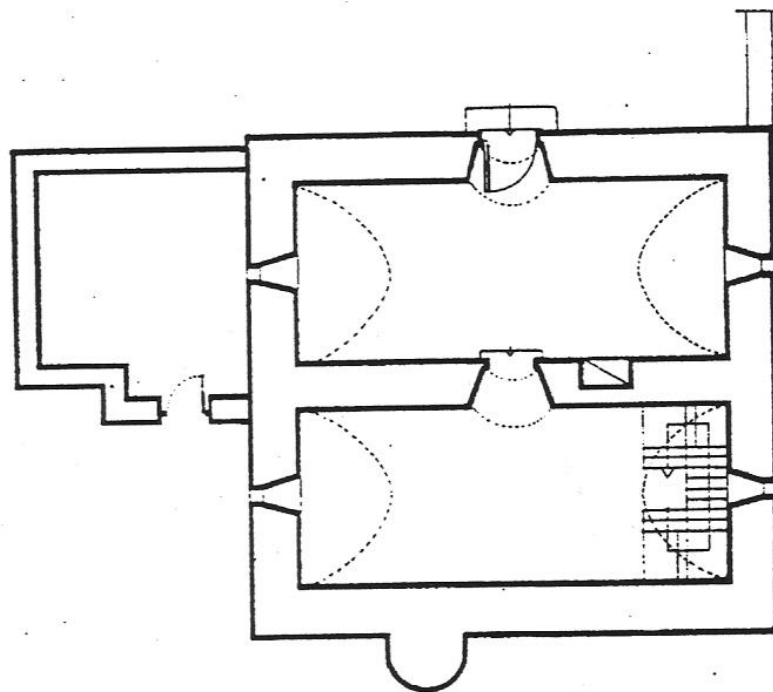
Πύργος Γκρεκ/Φραγκόπουλου στις Μέλανες(τομή).

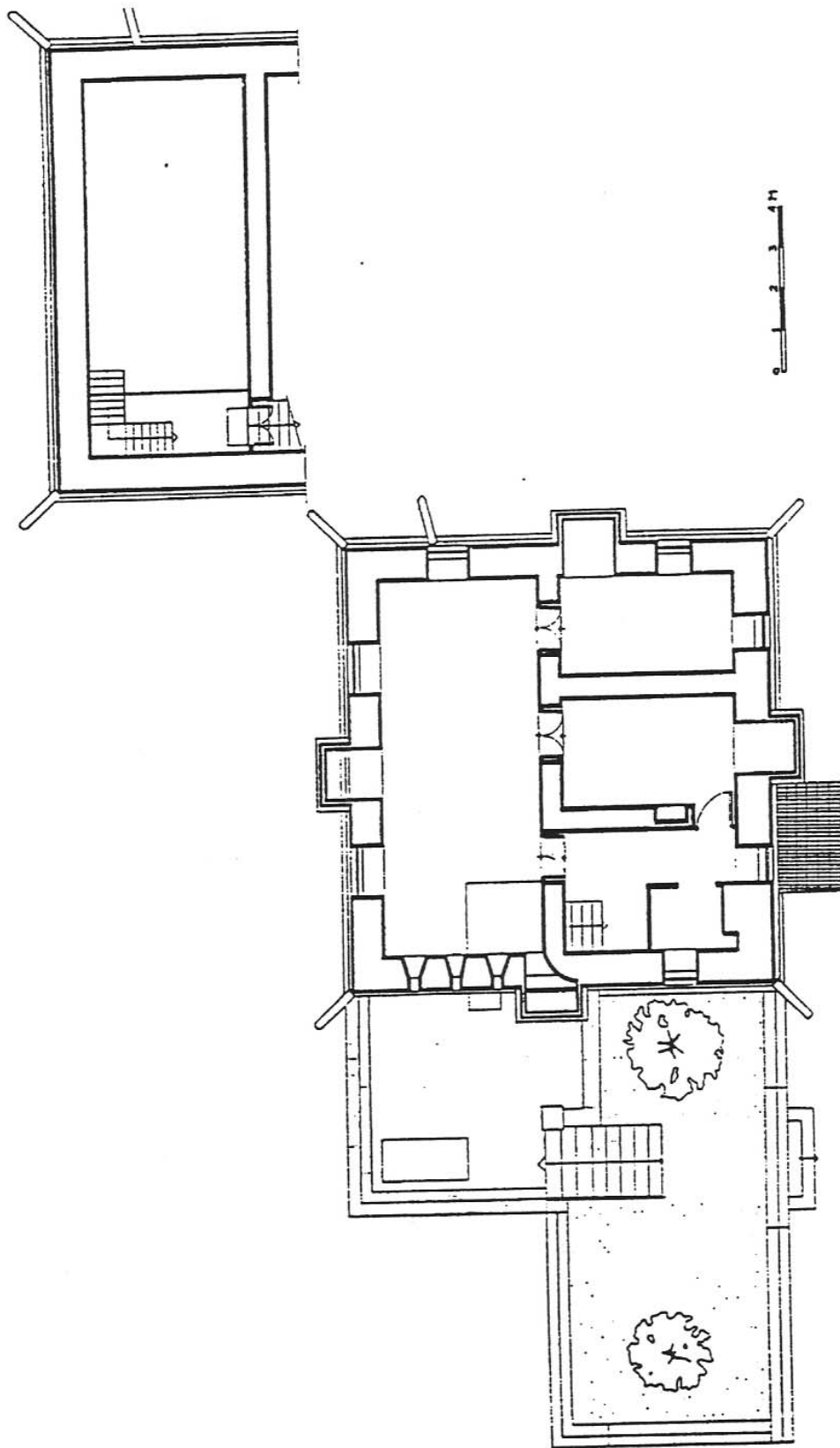
Πύργος Γκρεκ/Φραγκόπουλου στις Μέλανες (κάτοψη α' ορόφου).

0 1 2 3M

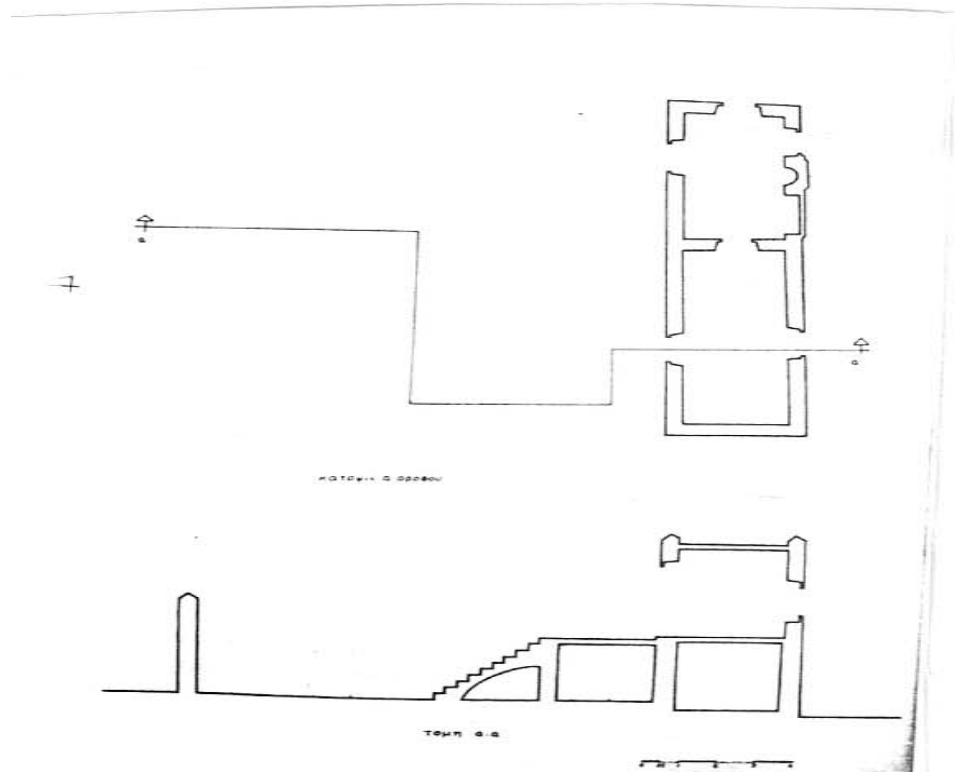
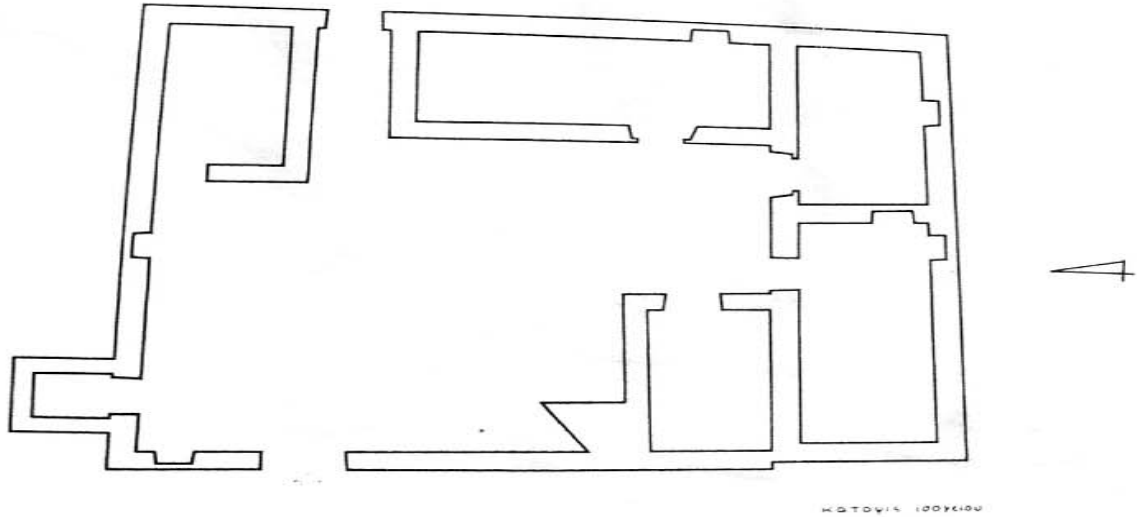

Πύργος Γκρεκ/Φραγκόπουλου στις Μέλανες (κάτοψη β' ορόφου).

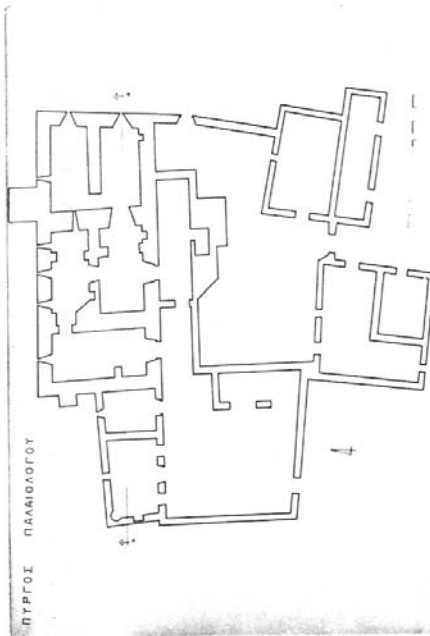

Κάτοψη Β' Ορόφου

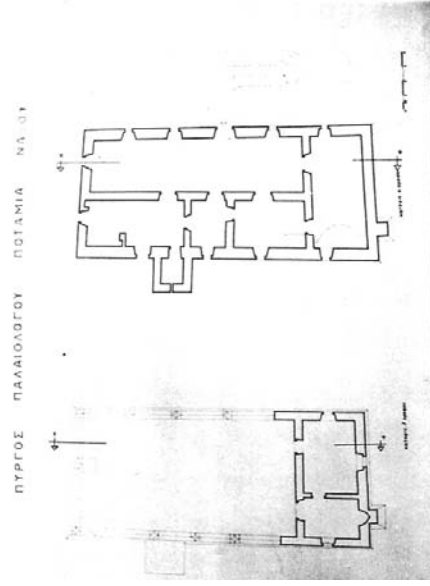
Πύργος των Αγίων Σαράντα στα Αγγίδια (Κάτοψη ισογείου, κάτοψη ορόφου και τομή).

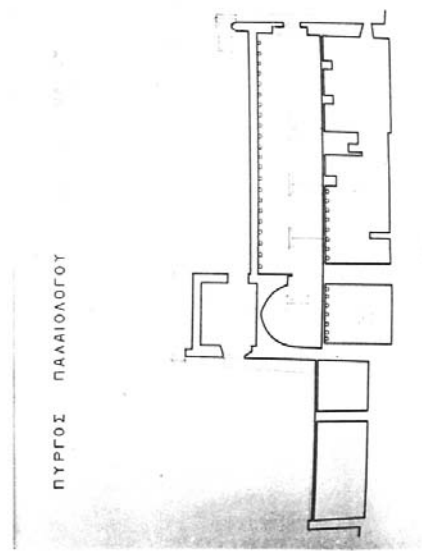
Πύργος Παλαιολόγου στο Σαγκρί (κάτοψη ισογείου, κατόψεις α΄ και β΄ ορόφου και τομή).

Κάτοψη Ισογείου

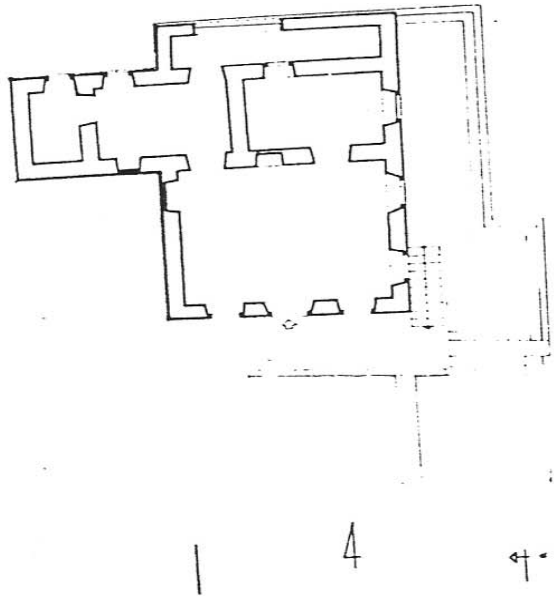

Κατόψεις α΄ και β΄ ορόφου.

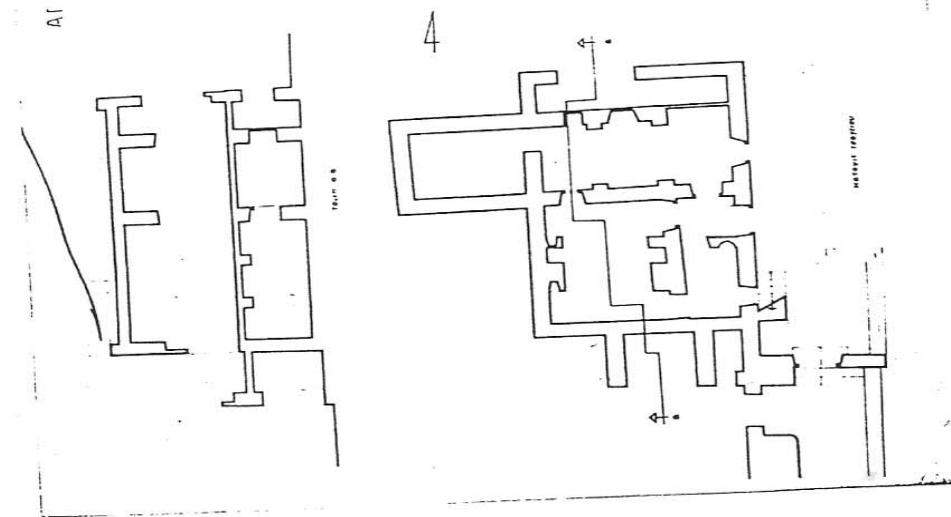

Τομή

Πύργος Ζευγώλη στην Απείρανθο (Κάτοψη ισόγειο, κάτοψη όροφος και τομή).

Κάτοψη όροφου

Κάτοψη Ισογείου και τομή

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ρόλος και η λειτουργία των πύργων

Η συγκέντρωση των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών των πύργων που περιλαμβάνονται στην εργασία καταδεικνύει ότι οι πύργοι που χτίστηκαν από τους Ενετούς είχαν ως βασικό προορισμό τη μόνιμη ή προσωρινή κατοίκηση. Παράλληλα χρησίμευαν με την επαρκή οχυρότητά τους ως αμυντήρια από τις διάφορες πειρατικές ή άλλες προσβολές.

Πρόκειται για οχυρές κατοικίες οι οποίες ανάλογα με το μέγεθός τους και τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά μπορούν να διακριθούν στους μεγάλους πύργους και στους μικρούς πύργους. Η κάθε κατηγορία παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ως προς τον αμυντικό της χαρακτήρα. Η μεγάλη πύργοι διακρίνονται σε αυτούς που είναι καθαρά αμυντικοί και σε αυτούς που δεν έχουν τονισμένο το στοιχείο της οχυρότητάς τους. Ωστόσο και οι δύο έχουν φροντισμένο το στοιχείο της άνετης κατοικίας με τους ευρύχωρους και εμφανίσιμους εσωτερικούς χώρους.

Στην πρώτη κατηγορία των μεγάλων πύργων (πύργος Κγρεκ, πύργος Γρατσία, πύργος Μπαρότζη, πύργος Παλαιολόγου) είναι σαφή τα αμυντικά μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως φυσικά οχυρή θέση, υπεροχή του ύψους έναντι του πλάτους, μεγάλο πάχος τοίχοι, έλλειψη ανοιγμάτων, καταπατητές, επάλξεις με μεγάλες διαστάσεις για να χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις μάχης, ζεματίστρες, κλουβιά για πλαγιοφύλαξη, θυρίδες/φεγγίτες, αιρετές κλίμακες και ισχυρό τείχος που περιβάλλει τον πύργο.

Στη δεύτερη κατηγορία των μεγάλων πύργων (πύργος Πραντούνα, πύργος Παλαιολόγου, πύργος Ζευγώλη, πύργος Σανούδου) τα χαρακτηριστικά αυτά περιορίζονται στις επάλξεις, συχνά διακοσμητικές,

σε μια θυρίδα και σε μια ζεματίστρα. Στην κατηγορία αυτή πρέπει να επισημανθεί η μετατροπή του λειτουργικού ρόλου των μορφολογικών χαρακτηριστικών της ενετικής αρχιτεκτονικής, όπως οι επάλξεις, σε συμβολικό ρόλο για την προβολή της εξουσίας των ιδιοκτητών των πύργων.

Οι μικροί πύργοι (πύργος Αγίων Σαράντα, πύργος Παρατρέχου) αποτελούν μικρογραφία των πύργων. Φέρουν εκείνα τα μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως οι επάλξεις, οι φεγγίτες και οι ζεματίστρες το τα διαφοροποιούν από τις λαϊκές κατοικίες, το στοιχείο όμως της οχυρότητας είναι περιορισμένο.

Μεγάλοι και μικροί πύργοι διαθέτουν τους απαραίτητους χώρους για μια άνετη κατοίκηση, όπως σάλα υποδοχής, υπνοδωμάτια, μαγειρείο με τζάκι στον πρώτο και δεύτερο όροφο, αποθηκευτικούς και βοηθητικούς χώρους στο υπόγειο και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις στις αυλές.

Οι πύργοι της Νάξου αποτελούν οχυρωμένες κατοικίες που παράλληλα με την ασφαλή και άνετη κατοίκηση χρησίμευαν ως παρατηρητήρια, ως κέντρα επιβολής και προβολής της εξουσίας αλλά και ως μαχητήρια σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από έξαρση της πειρατείας και ανασφάλειας στο εσωτερικό.

Το 17ο και 18ο αιώνα πού η Νάξος βρίσκεται υπό τουρκική κατάκτηση, οι Ένετοί, φόρου υποτελείς στους Τούρκους, χτίζουν οχυρές κατοικίες στα φέουδα τους για να εξασφαλίσουν μια άνετη και ασφαλή διαβίωση, για να προστατεύσουν τα αγαθά τους και ταυτόχρονα για να προβάλλουν την εξουσία τους στον ντόπιο ορθόδοξο πληθυσμό.

Ο μεγάλος αριθμός μικρών και μεγάλων πύργων στην ύπαιθρο και στους οικισμούς της Νάξου δείχνει την ανασφάλεια στο εσωτερικό, τον εξωτερικό κίνδυνο, όπως ήδη αναφέρθηκαν, και τον πολλαπλασιασμό του αριθμού εκείνων που ζουν από την εργασία των χωρικών.

Οι συνέπειες της Ενετοκρατίας

Πέρα από την εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της Νάξου και του ανθρώπινου δυναμικού της, οι Ενετοί κατακτητές εμπόδιζαν κατά κανόνα την ελεύθερη θρησκευτική έκφραση των ορθοδόξων κατοίκων του νησιού, αρνούμενοι να δεχθούν την εκεί παρουσία Ορθοδόξου επισκόπου, πολιτική που εφαρμόστηκε και σε άλλες Βενετοκρατούμενες περιοχές της Ελλάδος. Ανεξαρτήτως του αν αυτό του είδους η θρησκευτική καταπίεση οφειλόταν σε λόγους πολιτικής σκοπιμότητας ή σε προσωπικές ιδεοληψίες των Ενετών αρχόντων, γεγονός παραμένει ότι στο θρησκευτικό τομέα οι Έλληνες των Βενετοκρατούμενων περιοχών καταπιέζονται περισσότερο σε σύγκριση με αυτούς των τουρκοκρατούμενων περιοχών.

Όμως με τη δημιουργία του Δουκάτου του Αιγίου μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η Νάξος στάθηκε κατά κάποιο τρόπο τυχερή υπό την έννοια ότι υποτασσόμενη σε ένα λαό ξένο, πλην όμως ευρωπαϊκό, διασώθηκε από το σαρωτικό πέρασμα ενός ασιατικού λαού εντελώς ξένο προς την Ευρώπη, τα ήθη της και τον πολιτισμό της, όπως οι Οθωμανοί Τούρκοι. Το γεγονός ότι η Τουρκοκρατία στη Νάξο είχε μικρή σχετικά διάρκεια και το ότι η μετάβαση από την ενετική στην τουρκική κυριαρχία η υπήρξε σταδιακή και σχετικά ομαλή, είχε ασφαλώς ευεργετικές συνέπειες για το νησί, αφού η εκεί Οθωμανική κυριαρχία είχε ένα χαρακτήρα πιο ήπιο συγκριτικά με την τουρκοκρατούμενη ηπειρωτική χώρα.

Η Νάξος γλίτωσε επίσης από το φοβερό παιδομάζωμα. Δεν επήλθε τέλος η πολιτιστική οπισθοδρόμηση που συνόδευε κατά κανόνα την κατάκτηση μιας περιοχής από τους Τούρκους. Η Νάξος λοιπόν λόγω του γεγονότος της ενετικής κυριαρχίας δεν υπέστη τις καταστροφικές συνέπειες, που επέφερε σε άλλες περιοχές η τούρκικη κατάκτηση.

Η ενετική κληρονομιά

Τα ίχνη της ενετικής παρουσίας στη Νάξο είναι ορατά ακόμη και σήμερα: Το Κάστρο της Χώρας με τη θαυμάσια αρχιτεκτονική του, που κατοικείται αδιάλειπτα από την κτίση του το 1207 μέχρι σήμερα, αποτελεί ένα μοναδικής αξίας μνημείο. Οι ενετικοί πύργοι που βρίσκονται διάσπαρτοι σε όλο το νησί πιστοποιούν την δυναμική παρουσία των Ενετών κατακτητών και στη ναξιακή ενδοχώρα. Βλέποντας τα ερείπια των ενετικών οχυρώσεων της Νάξου διαπιστώνει κανείς την οξυδέρκεια, την αγωνιστικότητα και τη θέληση του ναυτικού αυτού λαού για κυριαρχία.

Οι Ενετοί έπιασαν σε κάποιο βαθμό την καθομιλουμένη γλώσσα της Νάξου: Πέρα από τα λίγα ενετικής προέλευσης τοπωνύμια που σώθηκαν όπως Γρόττα, Μπούργος, Φουντάνα, κ.λπ. κάποιες ιταλικές λέξεις έχουν εισχωρήσει στο καθημερινό λεξιλόγιο των Ναξιωτών. Οι Ενετοί θεωρούνται επίσης οι ιδρυτές της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας της Νάξου, μια από τις αρχαιότερες του Αιγαίου.

Αυτό όμως που είναι πολύ σημαντικό να θυμόμαστε είναι ότι η Νάξος υπήρξε η πρωτεύουσα ενός κράτους (έστω μικρού) για 3,5 περίπου αιώνες. Το γεγονός ότι η Νάξος επιλέχτηκε να γίνει (όπως και έγινε) η έδρα του Δουκάτου του Αιγαίου, του προσδίδει μια αίγλη ανεξίτηλη στο χρόνο. Αλλά το σημαντικότερο ίσως όλων είναι η διαπίστωση ότι παρά το πέρασμα διαφόρων ξένων κατακτητών, η Νάξος κατόρθωσε χάρη στη θέληση των κατοίκων της, να διατηρήσει την ελληνική της φυσιογνωμία και ταυτότητα.

Βιβλιογραφία

- Αλεξανδροπούλου 1969 Μ. Αλεξανδροπούλου – Μ. Γιάπαπα , κ.α., Πύργοι στη Νάξο, Διπλωματική εργασία, έδρα Μορφολογίας ΕΜΠ 1969
- Ανεβλαβή 2005 Ανεβλαβή Ν. , Το κάστρο της Νάξου, 03/02/2005
- Βερνίκου Βερνίκου Κ. Το κάστρο της Νάξου
- Γρατσία Ειρήνη 1998 Γρατσία Ε., Ο Ρόλος των Ενετικών Πύργων της Νάξου, Δευτερεύουσα Μεταπτυχιακή Εργασία Α.Π.Θ 1998
- Δέτση 1996 Αγγ. Δέτση, Πύργος Δελλα-Ρόκκα στο Κουρνοχώρι, Απεραθείτικα 3 (1996), σ.535-552
- Δομή Ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια
- Επετηρίς Τόμος Δ΄ 1964, Αθήνα 1964
- Κεφαλληνιάδης 1982 Ν. Κεφαλληνιάδης, Τα Κάστρα της Νάξου, Ναξιακών Μέλλον 1982
- Κεφαλληνιάδης 1982 Ν. Κεφαλληνιάδης, Οι Κρίσπι της Νάξου και τα οικόσημα τους, 1982
- Κεφαλληνιάδης 1982 Ν. Κεφαλληνιάδης, Τα κάστρα της Νάξου, Ναξιακών Μέλλον
- Κεφαλληνιάδης 1980 Ν. Κεφαλληνιάδης, Οι Πύργοι της Νάξου, Αθήνα 1980
- Κεφαλληνιάδης 1970 Ν. Κεφαλληνιάδης, Το πυργάκι Άγιοι Σαράντες στην Κοστέρα Αγγιδιών Νάξου, Ναξιακή Πρόοδος 1970
- Κεφαλληνιάδης 1969 Ν. Κεφαλληνιάδης, Ο πύργος Μπελόνια, Νάξος 1969
- Κεφαλληνιάδης 1969 Ν. Κεφαλληνιάδης, Ο πύργος της Αθαλασσάς Ναξιακών Μέλλον
- Κεφαλληνιάδης 1967 Ν. Κεφαλληνιάδης, Ο πύργος του Κεραμιού, Ναξιακή Πρόοδος, 22/1/1967 & 24/2/1967

Κεφαλληνιάδης 1964	Ν. Κεφαλληνιάδης, Δύο Κάστρα της Νάξου, Τ' Απαλίου και Τ' Απάνω Κάστρο, ΕΕΚΜ 4 (1964), σελ.155-230
Κεφαλληνιάδης 1964	Ν. Κεφαλληνιάδης, Ο πύργος του Βερνάρδου Μπαρότζη στο Χαλκί Νάξου, Αθήνα 1964
Κοντόπουλος Ιωάννης	Ευέλικτη Ζώνη, 1 ^ο Γυμνάσιο Δήμου Νάξου, Νάξος 2005
Κουρουπάκη 1981	Κ. Κουρουπάκη-Ελ. Σάββαρη, κ.α., Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Νάξος, εκδ. ΜΕΛΙΣΣΑ, Αθήνα 1981
Κωτσάκης	Κωτσάκης Διον. Θανάσης, Η Νάξος κατά την Ενετοκρατία, εκδόσεις Πελάσγος, Νάξος 2001
Νάξος	Νάξος, Ελληνική Περιηγητική Λέσχη, Αθήνα 1964
Νάξος	Νάξος, Αρμενίζοντας τον χρόνο, Δήμος Νάξου 2006
Νάξος	Νάξος, ανάδειξη αρχαιολογικών Χώρων, Υπουργείο Αιγαίου
π. Ρεμούνδος	π. Εμμανουήλ Ρεμούνδος, Βιβλιογραφία για τη Νάξο, Καθολική Αρχιεπισκοπή Τήνου-Νάξου
Σφυρόερας	Β. Σφυρόερας, Ιστορικό της Νάξου από το 1207, εφ. Καθημερινή, 13/8/97. σελ.7-8
Φιλώτι	Σύλλογος Φιλωτιτών Νάξου, Αθήνα 1986